

711047

453710 1932

GRAI ȘI SUFLET

0 - MAR. 2014

REVISTA „INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ȘI FOLKLOR“

PUBLICATĂ

de

OVID DENSUSIANU

22

VOL. V — FASC. 2

BUCUREȘTI

Atelierele SOCEC & Co., S. A.

1931-1932

72372

CUPRINSUL

	Pag.
Ov. DENSUSIANU, Noua ortografie	207
Alexandrina ISTRĂTESCU, Epica populară din Argeş	217
D. ŞANDRU şi BRINZEU F., Printre ciobanii din Jina, I	300

ÎNSEMNĂRI ŞI RECTIFICĂRI

AL. ROSETTI, Despre palatalizarea labialelor	351
Asupra teoriei „husite“	356
Ov. DENSUSIANU, Fr. <i>beige</i>	358
Rom. <i>destrăbăla</i>	359
Cu privire la <i>Ampoi</i>	360
Ortografia Academiei tot nehotărîtă	361
G. IOGU, Roum. <i>amandea</i>	362
Roum. <i>balcîză</i>	362
D. ŞANDRU, Rom. <i>tare</i> arătînd alternanţa	363

DĂRI DE SAMĂ

H. Delacroix, <i>Le langage et la pensée</i> (O. D.)	364
<i>Travaux du Cercle linguistique de Prague</i> (O. D.)	366
F. Lot, <i>A quelle époque a-t-on cessé de parler latin?</i> (O. D.)	370
O. Bloch, <i>Dictionnaire étymologique de la l. française</i> , I (O. D.)	373
J. Safarewicz, <i>Le rhotacisme latin</i> (Al. Graur)	376
Th. Capidan, <i>Fărşeroţii</i> (O. D.)	377
Z. Hołub-Pacewiczowa, <i>Osadnictwo pasterskie i wędrówki w Tatrach i na Podtatrze</i> (O. D.)	380
Al. Procopovici, <i>Mic tratat de lingvistică</i> (Al. Rosetti)	381
Şt. Paşca, <i>Glosar dialectal</i> (D. Şandru)	387

Indicaţii bibliografice

H. Pedersen — N. van Wijk — G. Cocchiara — W. Giese — T. Papahagi — H. Teculescu	390
--	-----

Fiecare volum al revistei apare în două fascicule şi preţul lui, prin abonament, e de 400 lei; în streinătate 50 fr. francesi.

Volumele apărute pînă acum (I, II, III, IV) costă, fiecare, 350 lei.

Manuscrisele, publicaţiile şi revistele în schimb se trimit D-lui

Ov. DENSUSIANU: Bucureşti, Str. Colţei 24.

Abonamentele se adresează administraţiei revistei: Bucureşti, Str. Timpului 19 bis.

GRAI ȘI SUFLET

GRAI ȘI SUFLET

REVISTA „INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ȘI FOLKLOR“

PUBLICATĂ

de

OVID DENSUSIANU

V

BUCUREȘTI

Atelierele SOCEC & Co., S. A.

1931-1932

72372

NOUA ORTOGRAFIE

Mai puțin trecătoare decît ne-am aștepta se arată superstițiile ortografice ori de cîte ori este vorba să înlăturăm șovăirile, nedumeririle care prea mult au dăinuit în scrierea noastră. Nu renunțăm nici aici la unele stăruințe care se condamnă dela sine, repetăm mereu experiențe inutile și rămînem astfel tot prea aproape de unde am plecat, cu o săracă mulțumire că totuși am făcut cîtiva pași, cînd ar fi trebuit să-i lăsăm să ne ducă mai departe.

Impresia acestor prea persistente rămîneri în urmă au reînnoit-o discuțiile pe care le-a provocat reforma ortografică în două ședințe ale Academiei din sesiunea extraordinară ținută de curînd, la 5 și 6 februar. Veniau ca o urmare la alte discuții din sesiunea anului trecut și pentru ca să se ia hotărîri ce nu mai puteau fi amînite.

Reforma din 1904 cerea revizuirii, după ce chiar dela început s'a văzut că nu răspunde la tot cît trebuia să aducă. Revisuirea ei a fost propusă la întîiul congres al filologilor, ținut la București în 1925. S'a ales atunci o comisie¹ pentru cercetarea ortografiei și raportul ei a fost adus în discuție la al doilea congres al filologilor, în 1926, întrunit la Cluj².

¹ La lucrările ei am participat împreună cu: G. Adamescu, I. Bianu, Al. Procopovici și S. Pușcariu.

² Spuneam în încheierea raportului:

„Și în ortografie inovațiile sînt hotărîte de anumite înclinări care s'au afirmat, au ceva din psihologia vremii, dar în ele intervin și predilecțiuni ale acelor care s'au gîndit să le formuleze. Sînt acestea îndrep-

Din discuțiile care au urmat atunci s'a ajuns la fixarea punctelor principale de adoptat și a rămas ca încheierile congresului¹ să fie aduse la cunoștința Academiei, pentru ca ea să hotărască ortografia ce ar trebui să înlocuească pe cea din 1904.

Dorinței arătate de filologi Academia a răspuns în sesiunea generală din 1926. În două ședințe s'a pus în discuție scrierea lui *i* și aceea a lui *s* între vocale în neologisme. S'a hotărât ca la ortografia generală cu *i* să se admită o singură excepție — cu *ă* — pentru *Român* și derivatele lui, iar în ce privește neologismele să renunțăm la *z* între vocale și să scriem cu *s* (deci *poesie* etc., nu *poezie*, cum decisese Academia în 1904). Trebuiau discutate și alte modificări, dar în ultima ședință s'a propus să se revină asupra punctului din urmă, ceea ce, cum am căutat să pun în vedere, nu se putea admite, pentru că știm la ce duce sistemul răzvrătirilor². Discuțiile s'au oprit... o poticnire iarăși, amânarea pentru altă sesiune.

tățite, apar în acord cu cele dintii și ca o completare a lor, se înțelege atunci dela sine că ele au temeiuri să fie adoptate. Proiectul de reformă pe care-l prezentăm pleacă în parte și dela asemenea preferințe pe care le-am avut, dar, controlându-le, punându-le în armonie cu ceea ce este principial admis și de alții, credem că nu ne-am îndepărtat dela soluțiile ce trebuiau date.

Am avut în vedere înainte de toate simplificarea ortografiei — fără a o duce însă la simplism, la amputări sau nivelări prea elementare. Nici o limbă nu poate fi redată în scris absolut cum se pronunță și deoarece scrierea cere totdeauna o anumită cultură dela aceia care o aplică, o stăruință de a înțelege unele nuanțe ale ei, de aceasta trebuie să ținem samă și când este vorba de a fixa ortografia noastră.

Nu am admis nimic ce ni s'a părut de prisos, complicații pornind din pedanterie sau din reminiscențe de falsă disciplină ortografică, așa că modificările la care ne-am gândit vor arăta, credem, în ce sens poate fi rezolvită problema scrierei noastre“.

¹ Se pot cunoaște din memoriul adresat Academiei, în ședința dela 7 iunie 1927, de Al. Procopovici, ca president al congresului filologilor dela Cernăuți care și-a însușit desideratele exprimate în congresul dela Cluj.

² *Analele Acad.*, XLVI, 155.

Au trecut mai multe și după ce un anteproect a fost prezentat Academiei, în 1929, de S. Pușcariu¹, numai în ședințele dela 20 febr. și 8 mart. 1931 s'a decis să se reia problema ortografiei și să se numească o comisie din secțiunea literară care să aducă raportul său în viitoarea sesiune generală². Raportul comisiei³ a fost citit în ședința dela 23° mai 1931 și discuțiile asupra lui au început dela scrierea cu *s* sau *z* intervocalic în neologisme, deși asupra ei se luase o decizie în 1926; părerea majorității a fost să se lase revisuirea acestui punct pînă la o nouă reformă, păstrîndu-se deocamdată scrierea cu *z*⁴. În ședințele următoare propunerile nu au mai găsit timp să fie desbătute și plenul Academiei s'a oprit la părerea să se reia problema ortografică într'o altă sesiune, după ce comisia din 1931 va fi completată cu alți trei membri și va prezenta proiectul definitiv⁵.

Proiectul nu a întîrziat, așa că în februar a putut fi convocată o sesiune extraordinară. S'a ajuns de data aceasta la formularea definitivă a modificărilor de adus, cu toate că i s'ar fi putut îngădui ortografiei să ocupe mai mult de două ședințe — însă nu cu reveniri la legendare pledoarii și rechisitorii în jurul unei litere —, cînd era vorba de fixarea ei pentru mult timp, cînd se aștepta să fie limpezită, după atîtea temporisări.

Aduce ortografia stabilită acum de Academie cît eram îndreptățiți să cerem dela ea? În parte da, atîta numai, pentru că s'au lăsat să vorbească iarăși unele concesiuni, a mai fost un consens pentru timidități care nu mai trebuiau totuși să se repete.

¹ *Ibid.*, XLIX, 200.

² *Ibid.*, LI, 68, 70-72.

³ Au făcut parte din ea și: I. Bianu, Gen. Gr. Crăiniceanu, C. Rădulescu-Motru și S. Pușcariu.

⁴ *Analele Acad.*, LI, 197.

⁵ *Ibid.*, LI, 216, 228-229; au fost aleși ca membri noi ai comisiei: I. Brătescu-Voinești, M. Sadoveanu și G. Adamescu.

S'a cîştigat cînd s'a hotărît să nu se mai pună accentul grav pe vocalele finale și tot așa în mijlocul cuvintelor pentru a deosebi forme omonime — era o încărcare și inutilă și antipatică a ortografiei; a serie *lăudă* etc. (unii țineau să pună accentul și în monosilabe ca *dă*) nu avea nici o rațiune, cu atît mai mult cu cît accentuarea nu era indicată în casuri ca *lăudă*, *hotări* etc.; pe urmă, obiecțiunea că distingerea prin accent a unor forme ca *modele* și *modèle* ar fi fost necesară nu putea fi luată în samă cît timp nu se impunea și nici nu era posibil să se facă deosebirea între cuvinte cu aceeași înfățișare (d. e. *mare* sb. și adj., *viu*, adj. și vb., *noi* adj. și pron. etc.); și în vorbire și în scris, după context, înțelesul formelor omonime poate fi ușor prins — chiar jocurile de cuvinte cele mai neașteptate ajungem să le deslușim.

Înlăturîndu-se motivul confundărilor posibile în casurile amintite, a fost logic ca ortografia nouă să nu mai admită scrierea cu doi *s* în *cassă*, *massă*, *rassă*, pentru ca să se deosebească de *casă*.... — și aici sensul fiecărei forme răsare dela sine, după cum e întrebuintată.

Pentru scrierea diftongilor și vocalelor în hiat s'a ajuns la soluții care nu vor mai lăsa loc la atîtea desorientări de pînă acum; uniformisarea la terminațiunile verbale *-esc*, *-ească*; *-ez*, *-ează* (deci nu *-iesc*, *-iască*; *-iez*, *iască*) poate fi considerată ca bine venită, așa că se va scrie numai: *îndoesc*, *îndoească*, *sfirșească*, *îngrijească*; *întemeez*, *scîntează*, *înfățișează*, *încurajează*, nu *îndoiesc*.... *încurajază*.

Principiul uniformisării e justificat și cînd s'a admis ca prefixul *des-* să se scrie totdeauna astfel, indiferent de vocalele sau consoanele care urmează: *desamăgi*, *desbina*, *deschide*, *desgheța*; dacă ar fi fost să se ție samă de variațiunile de fonetism ale lui, ar fi trebuit să fie scris în patru feluri: *des-* (în *desface*), *dez-* (în *dezamăgi*, *dezbina*), *deș-* (cum e pronunțat de mulți în *deșchide*) și *dej-* (rostit adeseori astfel în *dejgheța*); o dovadă, dintre atîtea, că nu se pot face, cum cred mulți, concesiuni nelimitate fonetismului.

În ce privește despărțirea sau scrierea la un loc a unor

cuvinte s'au fixat iarăși cîteva norme după care ne vom putea orienta mai bine decît pînă acum (vom ști astfel că trebuie să se scrie d. e. *ceea ce, ca și, pe la, de-a-dreptul* etc., nu *ceace, cași, pela, deadreptul*, cum obișnuiesc mulți).

S'a ajuns la înțelegere și asupra scrierei lui *răz-, iz-, bez-* (astfel: *război, răzbuna; izbi; bezmetic* etc.), deși punctul acesta a fost o grea punte de trecere spre ortografia cu *z* sau *s* în alte cazuri. și cred că soluția potrivită nu a fost găsită nici acum. În corpul cuvintelor s'a admis să se scrie cu *z* dinaintea lui *b, d, g* (*năzbîtie, brazdă, guzgan*); tot așa, cînd un cuvînt presintă sufixul *-nic* alăturat la o formă cu *z* în silaba finală: *groaznic, obraznic, paznic*, lingă care au fost puși și *năpraznic, praznic*; în alte cazuri s'a lăsat preferința pentru scrierea cu *s*: *casnă, glesnă* etc.; propunerea comisiei care a prezentat raportul ei în 1931 mi se pare că era mai bine întemeiată; se spunea acolo că se vor scrie cu *z* formele care apar cu această consoană în pronunțarea obișnuită: *caznă, gleznă*; cu *s*, cele care se aud mai mult astfel: *lesne, trăsni*¹. La începutul cuvintelor, adoptarea scrierei cu *s* (*sbiera, sdrobi, smeul, svîrli, svon*) poate avea rațiunea ei, mai ales după ce în neologisme s'a păstrat ortografia cu *z* intervocalic și trebuia să se aducă o atenuare la întrebuințarea prea deasă a lui *z*, care dă un aspect de tot rebarbativ ortografiei.

Va surprinde pe mulți că nu s'a suprimat *u* la sfîrșitul unor substantive, adjective și verbe ca: *ochiu, vechiu, puiul, voiu*. Această reminiscență de ortografie de mult discreditată și-a găsit apărători pentru motivul că menținîndu-se *-u* se evită confundarea unor forme (sg. și pl. lui *ochi* etc.) și se ține samă de păstrarea uneori în pronunțare a acestei vocale finale. Argumentare în desacord, întîi, cu principiul de care s'a ținut samă în stabilirea unor puncte ale ortografiei nouă: am văzut

¹ *Anal. Acad.*, LI, 190; sînt însă de rectificat unele erori din raport, pentru că nu a fost controlat în copia dactilografiată și s'a tipărit fără să văd corecturile.

că s'au înlăturat accentul grav și dublarea lui *s* în câteva forme, pentru că nu e nevoie de asemenea expediente ortografice ca să se evite confusii. De ce să se recurgă atunci la *-u* pentru ca să se deosebească sg. lui *ochi* etc. de pl.? Și — mai mult — chiar cînd se aplică sistemul scrierei cu *-u*, motivul confundării nu e totdeauna valabil: d. e. *biciu* nu poate fi confundat cu pl. *bice* (nu mai vorbim de inconvenientul unei asemenea ortografieri cînd *biciu* vine să se întilnească cu o formă ca *indiciu*, unde *-u* e bine la locul lui). Nu are, pe urmă, nici un temei păstrarea în scris a lui *-u* după *i* pentru că el se mai distinge uneori în pronunțare. Dar pronunțarea astfel e dialectală: în limba literară acest *u* e inexistent. Atunci?... literei parasilare *i* s'a îngăduit să mai apară în ortografia noastră pentru acea „révérence“ pe care Th. de Bèze o revendica în scrierea franceză unor litere la fel cu a noastră. Hotărîrea Academiei se va opri, de altfel, în broșura ei — vor scrie cei mai mulți fără *-u*, pînă ce toți vor recunoaște că de geaba s'a încercat continuarea unui tic ortografic.

Cred că nu era îndreptățită nici menținerea scrierei în două feluri a gen.-dat. sg. articulat al sb. fem. de decl. IIⁱⁱ și a III^a, cu *-ei* și *-ii* (*casei*, *bisericii*, *lumii*, după formele nearticulate de gen.-dat. sg. și cele de pl.). Odată ce și în alte cazuri s'a ținut samă în noua ortografie de principiul uniformisării, pentru ce nu ar fi fost aplicat și aici, primindu-se peste tot *-ei*? Cu atît mai mult cu cît știm că unele substantive nu sînt încă fixate în forma lor nearticulată de pl. și cea de gen.-dat. sg. — așa: *aripe*—*aripi*, *boale*—*boli*, *coale*—*coli*, *rane*—*răni*, *roate*—*roți*, *strade*—*străzi*. Pe urmă, chiar Academia a făcut acum — ca și în 1904 — o concesiune scrierei genitivelor cu *-ei* cînd a admis o categorie aparte pentru sb. în *-ie*, cu pl. în *-ii*, care pentru a se evita trei *i* se vor scrie cu *-iei*: *Academiei* etc.

Asupra terminațiunei de imperfect a vb. de conjugarea a IV-a s'a decis să fie ortografiată cu *ea*: *auzeam*. E adevărat că s'a obișnuit să fie redată mai mult astfel, dar cred că ar fi fost

de preferat *ia*, cum vedem în vechile texte — tradiția putea fi păstrată aici — și cum se aude încă prin unele ținuturi; aceasta ar fi evitat ortografii ca *innocam*, *vocam*, care e de prevăzut că nu vor fi acceptate.

Pentru că s'a admis scrierea fie cu *-e*, fie cu *-ă* în cuvinte ca *bătrînețe* — *bătrîneță*, *tristețe* — *tristeță*, nu văd pentru ce s'a impus numai *-ă* la sb. care presintă în silaba finală un *ș* sau *j* (și tot așa la vb. cu aceleași consoane în temă): *cenușe*, *coaje* sînt prea obișnuite ca să fie excluse și am impresia că asemenea forme vor ajunge să se generalizeze, cu toată hotărîrea Academiei; ele corespund bine fonetismului românesc, cu *-ă* trecut la *-e* după *ș*, *j* (ca și în *foaie* etc.), pe cînd cele cu *-ă* redau ori fonetism dialectal (*ă* < *e* după *ș*, *j*) ori sînt analogisate după sb. în *-ă*.

Un punct care a rămas prea vag formulat e acela al neologismelor cu *h* inițial: în unele s'a păstrat această consoană, în altele s'a suprimat. E ceva arbitrar în distincțiunile admise de ortografia Academiei și ele nu vor înlesni limpezirea scrierei noastre în această privință. Tendința este contestabil spre înlăturarea lui *h-* și de ea trebuia să ție mai mult samă Academia. Chiar pentru un cuvînt ca *humor*, nu mai poate fi motiv să se menție *h*, cînd derivatul lui *umoristic* e ortografiat de obicei astfel (e deci o inconsecvență cînd cei mai mulți scriu *humor*, însă *umoristic*). Soluția ar fi fost să înlăturăm pe *h-*, cum se obișnuiește în ortografia italiană, și în alte cuvinte decît cele generalisate azi astfel (*ierarhie*, *ipocrit*), deci și în: *alucina*, *asard*, *ecatombă*, *emistih*, *exametru*, *iat*, *ibrid*, *idroavion*, *ipism*, *ipodrom*, *oroscop*, *orticultură*, *otel*; s'ar face excepție pentru *himeră*, care se deosebește de această serie (ca și fr. *chimère*, it. *chimera*) și *hidrogen*, *hectar*, *hectolitru* pentru ca să corespundă abreviațiunilor convenționale (*H*, *ha.*, *hl.*), cum s'a admis să se scrie *kilogram*, *kilometru*, *kilowat*, în acord cu prescurtările *kgr.*, *km.*, *kw.* S'ar păstra firește *h-* și în forme ca *hangar*, *hidalgo* și încă vre-o cîteva care nu se pot îndepărta de prototipurile lor și numai astfel sînt pronunțate.

Ortografiei nouă i se va putea obiecta că nu lămurește, cum s'ar fi așteptat, și alte câteva puncte mereu controversate. Sînt însă amănunte asupra cărora nu s'a insistat, pentru că ele aveau să fie precisate în „glosarul“ ortografic. Un asemenea „glosar“ s'a dat în 1904, dar fără cît trebuia să cuprindă. Alt glosar nu poate întîrzia — ca să fie pus în acord cu ortografia nouă și să dea toate indicațiile complementare —, dar cînd l-am propus răspunsul a fost că mai poate întîrzia.

Sintem deci tot la o ortografie cu multe deficiențe, pentru că bascula hotărîrilor s'a înclinat ori prea mult ori prea puțin într'o parte. Tot așa s'a întîmplat în 1926, cînd a fost vorba de scrierea lui *î*. Era totuși prilejul atunci să nu se mai lase nimic din echivocul ortografiei din 1904, să se renunțe la orice concesiune pentru *ă*. Că se va continua să se scrie singur *Român* astfel, întru cît ne afirmăm mai mult romanitatea? Să se fi întîmplat chiar să ne zicem altfel, tot nu putea fi umbrită latinitatea noastră și dacă am păstrat numele nostru dela origine, de ce am stărui să credem că *ă* mai bine decît *î* îl pune în lumină? Din ce este al sufletului nostru, din felul cum vorbim ne arătăm destul latinitatea — nu cîștigăm nimic cu o literă salvată dintr'un naufragiu ortografic.

Ceea ce mai bine întemeiat adusese votul Academiei din 1926 — păstrarea lui *s* intervocalic, în neologisme — tocmai aceasta s'a lăsat pe urmă la o parte, pînă la o nouă revizuire. Cum arătam în broșura apărută în 1904, *La nouvelle orthographe de l'Académie roumaine*, ar fi fost cuminte să nu se adopte scrierea cu *z* în reforma ortografică de acum treizeci de ani.

Se obiectează că scrierea cu *s* nu redă pronunțarea adevărată și prin urmare numai *z* este justificat. Dar atunci de ce nu se ține samă de „pronunțarea adevărată“ și la o altă serie de neologisme, cele cu *x* între vocale? Așa: *exagera*, *exigent*, *existență* etc. care se aud ca *egzagerat*, *egzigent*, *egzistență*; dacă se preconizează scrierea cu *z* în

poezie etc., logica, după considerațiuni fonetice, ar impune să fie scrise cu *gz* neologismele din urmă, dar îi poate trece aceasta prin gând cuiva, nu li s'ar da o înfățișare de tot barbară?

Se mai pledează în favoarea lui *z* că ne scutește de unele confusiuni: între *caza*, *oaze*, *viza* și *casa*, *oase*, *visa* se zice că, urmînd ortografia Academiei, nu se poate face distincțiunea necesară—suprimată dacă în cele dintîi se scrie tot cu *s*. Motivarea cade dacă este vorba de confusiuni, deoarece am văzut că și Academia a admis acum că nu este nevoie să se țină samă de ele în alte cazuri: cuvinte care sînt scrise la fel arată singure cum trebuie înțelese.

Să recunoaștem deci că principiul strict fonetic nu are de ce să fie aplicat la neologismele cu *s* intervocalic, cum și alteori sîntem siliți să renunțăm la el. Pentru cuvintele de acest fel criteriul fonetic e cu atît mai mult eliminabil cu cît ele formează o categorie aparte. Aparținînd patrimoniului culturii generale, fiind cuvinte ale civilizației, ele trebuie să-și păstreze o anumită fisionomie, să nu se îndepărteze prea mult de cum sînt scrise în alte limbi. Ca și numele proprii, nu le putem schimba în totul după ortografia noastră: ce ar fi dacă am scrie și *Șecspir*, *Rasin*, *Haine*? ne-am înțîlni, e adevărat, cu Rușii care obișnuiesc rusirea ortografică a numelor streine, dar le putem lăsa această originalitate.

Se spune că nu pot ajunge toți să știe dacă cutare cuvînt e neologism și trebuie ortografiat cu *s*. Înainte de toate, să nu uităm că cine trece prin școală și caută să se cultive cît mai mult ajunge să-și fixeze imaginea grafică a fiecărui cuvînt; aceasta e, printre altele, cultura adevărată. De altă parte, învățarea limbei latine și a celei franceze, de care nu ne putem dispensa, dă orișicui orientări în ce privește neologismele, pentru că spre aceste limbi ne duc cele mai multe din ele și cum apare acolo o formă sau alta ne ajută să știm în ce fel urmează să fie scrisă romînește. Nu e nimeni deplin cult dacă nu stabilește mereu apropieri, nu asociază cunoștințele dintr'un izvor ori altul.

Și să convenim iarăși că școala, cultura în general, presupun unele eforturi, nu numai asimilări ușoare. Dela ele nu ne putem sustrage nici cînd este vorba să ne obișnuim a scrie cum cere exprimarea literară, și în ce privește ortografia putem spune că noi sîntem avantajați față de alții: de cîte complicații se izbesc Francesii și Englezii în scrierea lor și dacă ei le birue, nouă ne-ar veni oare mai greu să ne deprindem cu o ortografie mult mai simplă, dar implicînd și ea unele impuneri peste care nu se poate trece? Altfel, ar însemna să ne acordăm privilegiul mijloacelor celor mai expeditiv, al minimumului, dacă nu chiar al lui zero de disciplinare, să fie lăsat fiecare să scrie după bunul plac.

OV. DENSUSIANU

EPICA POPULARĂ DIN ARGES

Bogatul material de acest gen pe care l-am aflat în ținutul Argeșului este departe de a duce la constatări cum erau acelea pe care le făcea Coșbuc cu privire la decadența baladelor¹. El răsplătește munca folkloristului, oricît de sceptic ar fi pornit în asemenea cercetări.

Evident, nu se poate spune de această regiune că s'ar deosebi mult de altele, că nu s'ar îngloba și ea în comunitatea noastră folklorică, nu ar fi fost cuprinsă în cîmpul de radiațiuni folklorice, primind și transmițînd numeroase motive. În ceea ce circulă însă cu o pronunțată preferință găsim elemente semnificative ca substrat sufletesce, date precise pentru psihologia acelor care trăesc acolo. Alături de ce păstrează cu sfințenie, Argeșeanul—cu firea lui vioaie, foarte impresionabilă—știe să derive în folklorul său momente din actualitate și îl vedem deseori creînd cîteva balade. Dacă fapte cu nimb de eroism lipsesc, sînt totuși întîmplări ce prin neprevăzutul lor impresionează, și în acestea Argeșeanul găsește subiecte de balade, adaptîndu-le mai mult ori mai puțin la cele tradiționale.

Dacă și cei tineri păstrează, relativ, respectul pentru trecut, la cei bătrîni acest sentiment apare ca un adevărat cult, cu regretul că nu se mai ține la ce era prețuit altădată, că se risipesc mereu moșteniri scumpe. Caracteristic e ce-mi spunea, în acest sens, un bătrîn de 65 ani din Cepari, Gheor-

¹ Prefață la Rădulescu-Codin, *Din Muscel*.

ghe Țurlă: „Cîn mi-ave aminte dă cîntečili estea bătrîne în vine-a plînge. Sîn cîntece dă fac o mije dă lei, unu. Ar h'i fericîe dă copii noșți s'auză și iej cîntečili jelea! Iera *Mieu-rița*, iera frumoasă tare... s'o putem noi dovedi! Paic'o auz, da nu mi-o poeji auce-aminte“. Cuvinte ce sînt un prețios document pentru răspîndirea motivului *Mioriței* — care se crede că ar fi circulat puțin în Muntenia —, dar mai ales pentru deosebita prețuire ce aveau asemenea cîntece; bătrînul ce-mi vorbea așa socotia fericîți pe aceia care s'ar mai putea desfăta la auzul lor. Țin să notez că entuziasmul acesta nu i l-am provocat printr'o anticipare schițîndu-i motivele a căror extensiune o urmăream, nici nu era o exploziune sub impresii de vorbă la o zi de sărbătoare. Dimpotrivă, acasă la el l-am găsit ros de multe necazuri și de care se plîngea că i-au slăbit memoria.

În același sat o tînără femeie măritată acolo, venită din Cicănești, își arăta și ea — ași putea zice — încîntarea pentru baladele vechi, din care știa și dînsa multe și se fălia cu aceasta, nelăsîndu-se prea mult rugată să le cînte. Ea era și de un pronunțat optimism în ce privește soarta acestor cîntece, dar adăuga că trebuie să știe cineva unde și cui să se adreseze, căci sînt multe femei care nici nu le bănuște cîte pot spune, deoarece ele obișnuesc să cînte mai ales cînd sînt singure.

Dacă în unele părți m'am lovit de oarecare indiferență față de dispariția baladelor, motivul trebuie căutat în diferite împrejurări de acum. Greutățile vieții nu le dau răgaz unora să se gîndească la cîntece și ei țin chiar să spună mereu aceasta; de altă parte, nici petrecerile, nunțile, nu mai au importanța și fastul patriarhal de odinioară, la care bătrînii să aibă cuvîntul lor și să-și impună preferința; cînd se găsește la un loc tinerii preferă cîntecele de lume și știu bine că ei vor fi mai curînd ascultați.

Mai intervine încă ceva: reducerea analfabetismului și prețuirea cuvîntului scris. Culegerile de poezii populare, ori cît de puțin ar fi pătruns în popor, au totuși înfrîurirea lor. Cînd

s'a știut că sînt cărți de cîntece și, prin urmare, fiecare ar putea să le găsească destul de ușor a scăzut stimulenta de a mai memora pe acelea ce erau spuse de unii ori alții. Nu odată mi s'a întîmplat ca, drept răspuns la întrebările mele, să mi se spună de ce mă obosesc să viu prin sate cînd ași putea găsi în cărți la oraș ce urmăream; unii se oferiau chiar să-mi aducă vre-o asemenea carte. Nu poate fi un paradox, cred, că motivul cel mai puternic de dispariție din tradiția orală a baladelor este tocmai răspîndirea lor pe cale scrisă. În mintea celor simpli nu a mai primat interesul pentru varianta ce ar fi cunoscut-o și de aceea au dat-o uitărei sau nu s'au mai silit să reție măcar o parte din ea.

Ca și în alte părți, lăutarii păstrează încă multe cîntece bătrînești, însă mai mult din simț practic pentru a fi bine răsplătiți în anumite împrejurări sau pentru a-și arăta o superioritate față de aceia care spun „după cărți” și sînt socotiți de ei că rămîn în urma lor fie că nu știu atîtea cîntece ca dîșii, fie că le schimbă. Unii lăutari păstrează cu grije — cînd le au — caiete cu file îngălbenite ce un neavertisat nu ar putea bănuî cîte ascund. Nu sînt totdeauna scrise de ei, ci moștenite dela înaintași ai lor și recurg la ele spre a-și înviora aducerea aminte. Singurul lăutar dela care am ținut să culeg cîteva texte, pentru că alții mi-au inspirat mai puțină încredere, a fost Niculae Iordache din Căpățîneni, ale cărui cunoștințe și memorie nu erau mai pre jos de ale lui Petrea Crețul Șolcan, lăutarul Brăilei, care i-a dat lui G. Dem. Teodorescu o bună parte din materialul pe care l-a publicat. Se pare să fi avut și el un caiet din cele pomenite, deși ținea să conteste. În orice cas, de fiecare dată cînd am stat să-l ascult mi-a depănat un număr însemnat de cîntece, cu o promptitudine ce mă făcea parcă să înlătur bănuiala.

Mai mult am cules dela femei, pentru că ele sînt într'adevăr, în Argeș, cele mai bune păstrătoare ale cîntecelor bătrînești; bărbații — afară de lăutari — dau mai puțină atenție acestui gen. Explicația, în parte, pentru vremea nouă ar fi aceasta: obligativitatea învățămîntului primar practicîndu-se

cu multă blîndețe față de copile, ele rămîn aproape singurele care să se ducă cu vitele pe coastă, în lipsa frăților lor, și acolo singurătatea le îndeamnă să cînte ce au auzit dela mama, dela bunica lor sau vre-o vecină. Cînd ajung la casa lor, ele, poate, în grijile gospodăriei, mai lasă la o parte cîntecele pe care le spuneau altădată, dar la bătrînețe și le aduc aminte, ca o evocare a tinereței trecute sau pentru a astîmpăra pe prichindeii prea sburdalnici. Melodia trăgănată, duioasă și aproape jalnică, face ca genul acesta să fie mai potrivit vîrstei înaintate decît cel liric. Rar mi s'a spus de cătră o bătrînă că a învățat cîntecele dela lăutari, mai mult că le știa de cînd era mică, dela mama ei sau dela altă femeie mai în vîrstă.

S'ar părea că prin aceasta vreau să susțin exclusivitatea pentru elementul feminin a păstrării acestui gen; de fapt, țin să relev că trebuie să i se acorde importanța cuvenită, cînd uneori se reduce rolul femeilor în creațiunea sau răspîndirea motivelor populare¹.

Nu mă ocup mai de aproape aci de această prea controversată problemă a creațiunei populare, dar pentru ceea ce este contribuția feminină în această direcție dau aci două exemple.

În comuna Mușătești s'a petrecut un cas rar acolo, o

¹ T. Papahagi, în *Creațiunea poetică populară*, publ. în *Grai și suflet*, II, 264, se exprimă astfel: „Atît fondul, cît și orizontul unei personalități feminine sînt departe de a cadra cu amplexarea visiunilor ce le-ar comporta măreția unui fapt impresionant atunci cînd acest fapt ar urma să fie cîntat“, și mai departe: „Evident, un atare cîntec — poezie și musică — putea fi ascultat și de o femeie și, deci, învățat; în nici un cas însă purtătorul-bărbat al unor atari cîntece sau rapsodii nu le va fi ascultat, și cu atît mai puțin învățat, dela o femeie“. Putem însă face abstracție de femeia mamă sau bunică dela care „purtătorul-bărbat“, încă de cînd nu se putea înstreina de îngrijirea și autoritatea lor, avea tot prilejul să le învețe? Alături de basmele cu care mama își alintă copiii și le alimentează imaginația nu se pot oare pune și baladele? cu atît mai mult cu cît ele nu implică numai decît acompaniament musical și pot foarte bine în nopțile lungi de iarnă să strîngă pe toți la un loc.

crimă al cărei mobil a fost furtul față de o bătrână care a avut imprudența să se laude că ar fi găsit niște bani. Principalul făptuitor, un flăcău Petrică, ce se bucura de bună reputație în sat, îndemnat fiind la crimă de un altul, a fost dus în lanțuri în fața satului întreg. Cele mai atinse de această priveriște au fost fetele, care se uitau la el cu drag la horă. Osînda lui l-a făcut să treacă drept „erou“ și i-au scos cîntec nu băieții, ci fetele. Baladei astfel improviseate i se zice *Cîntecul lui Solomon*, adică al aceluia care, prin sfatul lui rău, a adus pieirea flăcăului slab de înger. Inceputul baladei este acesta:

Solomoane, piază rea,
 Ai venit la casa mea,
 Am lăsat maica la masă,
 Am lăsat soră frumoasă.
 Surioara măntreba:
 „Unde pleci în miez de noapte?“
 Eu-i spuneam că la armată.
 „Cată, soro, 'n tronul tău
 Și-mi dă bricegelul meu...“

Cu acesta el va da „zeci de înțepături“ femeiei Marina pînă cînd o va omorî cu toate rugămintile ei:

„Eu sînt femeie săracă,
 N'a avut bani cin să-mi facă“.

În cele din urmă, prins, el regretă fapta lui în lacrimile mamei și sorei, care îl compătimește.

Procedeul epic inițial este, cum se vede, dialogul; urmează apoi povestirea versificată a faptului însuși, fără să aibă însă dezvoltarea gradată pînă la peripeția finală, cu profunzimea de sentiment din alte alcătuiri (de aceea nici nu am tipărit textul întreg).

În afară de mărturia ce mi s'a dat că balada a fost alcătuită de fete din sat, și felul cum se presintă ea îmi arată bine proveniența.

Cîntecul așa cum a fost compus sub impresia momentului a avut epoca lui, dar azi puține sînt femeile care îl mai știu; bărbații abia dacă l-au înregistrat.

La Cotmeana, unde s'au petrecut la o nuntă două crime, mi s'a spus, de asemenea, că întâmplarea a avut răsunet într'un cîntec pe care însă nu l-am putut afla și pe care tot fetele l-au „scornit“.

Informațiile acestea concordă cu felul în care e privită femeia în Argeș. I se recunosc, oricum, drepturi alături de bărbat, i se prețuiesc calități, iar ca mamă este mult respectată de copii. Conștientă de însușirile ei, își creează oarecare independență, arătînd totuși respectul ce crede că i se cuvine bărbatului. Inteligentă și energică, ea știe să se impună; de aceea e lăsată să urmeze toate îndemnurile spre frumos; dovadă timpul îndelungat ce-l pune pentru executarea măiestrită a portului ei, căruia îi dă tot atîta importanță ca și întregii ei prezentări fizice.

Înțelegem atunci de ce Argeșencele cîntă mereu balade în care femeia apare într'o lumină deosebită.

Una dintre baladele ce se bucură de o întinsă circulație este *Milea*: voinicul care pune la încercare afecțiunea și puțința de a se jertfi a părinților, fratelui și sorei, care rămîn cu mult în urmă iubitei, singura în stare să-i aline suferințele. Motivul acesta circulă, se știe, în foarte multe părți, în Bănat¹, Oltenia², Muntenia³, Moldova⁴, Bucovina⁵, Maramureș⁶, ca și la Romîni din Serbia⁷; rareori contaminat, variază mai mult după numele eroului, după enumerarea și specificarea motivelor imaginate pentru ca el să cheme după

¹ G. Alexici, *Texte din literatura pop. rom.*, 73 („Miria“).

² G. Tocilescu, *Materialuri folkloristice*, 29; *Șezătoarea*, XII, 94.

³ G. Tocilescu, *l. c.*, 30 („Cîntecul lui Milea“); Rădulescu-Codin, *Chira Chiralina*, 54 („Milea“); *Din Muscel*, 267; G. Dem. Teodorescu, *l. c.*, 632 („Mitul“).

⁴ *Șezătoarea*, I, 45 („Milea“); X, 125; XIII, 215 („Strigă Petrea Făt-frumos“).

⁵ *Șezătoarea*, XXIII, 4-6.

⁶ T. Papahagi, *Graiul și folklorul Maramureșului*, 118 („G'ęorg'e întemnițatul“); I. Birlea, *Balade, colinde și bocete din Maramureș*, 43, 46 („Robul și mîndră-sa“).

⁷ Giuglea-Vîlsan, *Dela Romîni din Serbia*, 189 („Mirea“).

ajutor. În poesia Mahomedanilor vorbind bulgărește găsim aceeași temă¹, cu deosebirea că fata este aceea căreia, adormind după culesul și topitul inului, i-a intrat șarpe în sân pe care tatăl, mama, sora, fratele nu consimt să-l scoată, ei numai iubitul, după ce și-a muiat mâna în lapte dulce. Versurile dela început, cu toate că nu au nici o legătură cu balada, sînt interesante; ele pomenesc de țara noastră:

Cade rouă, pică rouă,
Pe nefericita țară a Valahilor.
Poate nu-i rouă ce cade,
Ci stele strălucitoare,
Stele roșii lucitoare.

Punerea la încercare a sentimentelor acelor care înconjoară eroul apare în poesia tuturor popoarelor învecinate cu noi și constituie ciclul cîntecelor de „probe de iubire“. În poesia sîrbă², bulgară³, albanesă⁴ se evidențiază însă iubirea de mamă, față de aceea a sorei sau soției care rămîne aproape indiferentă.

Balada noastră însă preamărește puțința de sacrificiu a iubitei, care pune în umbră pe mamă. De aceea surprinde varianta III, unde nu mai apare de loc iubita și pe primul plan stă devotamentul matern. Ea arată de bună samă o nuanțare locală și e datorită unei femeimamă ce nu-și putea închipui copilul scăpat de primejdie decît prin sacrificiul ei și astfel a căutat să reacționeze⁵. Cum constatăm alteori în balade că

¹ „Das Mädchen und die Schlange“, la A. Strausz, *Bulgarische Volksdichtungen*, 441; se amintește acolo că motivul acesta se găsește și la Unguri și Țigani.

² Vuk Karadžić, *Srpske narodne pjesme*, I, 597, trad. lui Talvy, *Volkslieder der Serben*, II, 86 („Mutter, Schwester und Gattin“).

³ A. Strausz, l. c., 459 („Der Kranke Stojan“); 105 („Macedonisches Lied“).

⁴ Max Lambertz, *Die Volkspoesie der Albaner*, 42-43. K. Dieterich, *Die osteuropäischen Litteraturen*, 33, constată același motiv ca la Albanesi și Slavii de sud, la Ruși, Lituani, Unguri, Greci și la noi; trebuie făcută însă o distincție cu privire la felul cum apare la noi.

⁵ Ov. Densușianu, *Vieața păstorească în poesia noastră populară*, II, 67; „...spiritul popular... reacționează direct și e deprins să înlocuească imediat, fără șovăiri, fără reticente ceea ce nu-i convine“.

un personaj antipatic e înfățișat ca venind din altă regiune¹, tot așa aci s'a căutat să se înlătore cu totul impresia ce lăsa mama care ținea să-și cruțe mîna în loc să-și salveze fiul.

Ca tip, în schimb, al mamei fără suflet, care își ispășește cu prisosință rătăcirea, este eroina din balada pe care am cules-o dela Niculae Iordache din Căpățîneni și pe care el o numia *Șandra* (nu am publicat-o aci, deoarece ca realizare estetică rămîne mult în urma celorlalte, deși este susținută ca dezvoltare epică). Fiica bogatului Șandru este amăgită de un voinic și ca să ascundă rușinea își părăsește pruncul departe de sat:

În mijlocul florilor,
În creierii pădurilor,
Acolo mi l-a lăsat
Și singurel mi-a rămas
Prunculețul tot plîngînd
Și de nimeni auzînd.
Numai pasărilor din crîng
Toate vin și mi se strîng
Și de mila lui îl plîng.
Și mierlele codrului
Au văzut de soarta lui,
Au văzut și l-au crescut
Cu goange și cu gîndaci,
Cu bureți de pe copaci,
Pînă mare l-au făcut
Și l-au învățat mai mult,
Multă limbă păsărească
Și mai multă romînească.

Ajuns voinic, mierlele îl sfătuesc și-l întovărășesc să meargă la mama lui, ajunsă cîrciumăreasă, pentru ca s'o judece cum s'a purtat cu el. Ascunse pe sub streșini, ele ciripesc și-l învață cum să se poarte, ce să vorbească. Intr'o zi, cînd el cîntă de înstreinarea lui, mierlele vin să i se așeze pe umăr:

Mierlițele-mi ciripiau
Pe umerii lui, cum stau;
Toată lumea se mira
Cum pasărilor de crîng
Stau pe umeri de voinic.

¹ D. Caracostea, *Miorița în Moldova*, 11.

Cuvintele lui și ciripitul mierlelor îl revelează mamei, însă ea nu poate îndura muștrarea și după ce și-a recunoscut păcatul, sărutînd pe băiatul ei, își dă sufletul.

Motivul nu este prea cunoscut colecțiilor noastre de folklor. Cîteva balade pomenesc, într'adevăr, de un prunc părăsit în pădure, dar mama lui e silită la aceasta de amenințarea hoților¹ sau Turcilor care-i ies în cale, atunci cînd ea a fugit de acasă de urîtul bărbatului. Impunerea aceasta e un prilej de uitare de sine care o face să izbucnească în cele mai duioase tînguiri, lăsînd pruncul să fie păzit de pasări, de paltinași etc. Ea cere voie s'o lase să-i facă pruncului cel puțin:

..... un legănaș
Intr'un vîrf de paltinaș².
Cînd primăvara o ploua
Pruncuțul mi l-o scâlda
Și vîntul cînd o sufla
Pruncul mi l-o legăna,
Pasările-or ciripi,
Pruncul mi l-or adormi,
De mîncare s'o'ndura,
I-o da Maica Precista³.

Versuri ce ne aduc, întru cîtva, aminte de *Miorița* și *Ciobănașul*, derivate aici la simțirea de mamă, printr'o analogie de situații. Aceeași grije o are pentru pruncul ei, care rămîne singur din vitregia unui vis, Caplea, soția meșterului Manole⁴. Ase-

¹ *Șezătoarea*, XXIV, 41; Pamfile, *Cîntece de țară*, 87 („Păunaș“); S. Fl. Marian, *Poesii pop. romîne*, 108 („Nevasta cu prunc mic“).

² La G. Dem. Teodorescu, *l. c.*, 662 („Nevasta fugită“), altă variantă:

.....un legănel
Intr'un vîrf de stejărel.

³ *Șezătoarea*, XXII, 124 („Nevasta fugită dela bărbat“).

⁴ C. N. Mateescu, *Balade*, 26 („Zidirea Mănăstirei Argeșului“):

Doamne, Doamne bune,
Trimete pe lume
Ingerașul tău
La copilașul meu;
Ploaia de-o cădea
Pe el l-o scâlda;

mănări cu balada noastră găsim în poesia bulgară¹, unde mama e dusă prizonieră cu pruncul de un Turc și-l roagă să-i dea voie să facă un leagăn între doi brazi și-i spune copilului:

„Mamă-ți va fi muntele,
Acești doi brazi, două surori dragi;
Vîntul va sufla, te va legăna,
Ploaia va cădea, ea te va scălda,
O căprioară va veni și te va alăpta“.

Cînd copilul îngrijit astfel ajunge mare, pădurea îi dă să vîndă ceară ca să aibă cu ce trăi și-și întilnește mama pe care o readuce în țară.

Identitatea aceasta nu pare a vorbi însă pentru o origine sud-dunăreană a baladei la noi. Versurile de înfrățire cu natura și de încredere în ocrotirea ei lasă mai curînd să presupunem că la Bulgari motivul e transplantat dela noi.

Balada de care mă ocup merge mai departe, ca dezvoltare epică. Pierzînd lirismul de care am vorbit mai sus, ajunge la cristalisare epică însuflețind elementele și personificînd în mierlele codrului pe acelea care se ocupă de creșterea copilului. În Bănat² întîlnim o baladă cu analogie de desfășurare a acțiunii. Mierla, „mama cucului“, crește copilul părăsit de frica hoților și, ajuns mare, e recunoscut de mamă la „birtuțul lotrilor“ și ea, copleșită de emoție, moare cînd îl vede.

Tot o mamă care își părăsește copilul, însă într'un moment de rătăcire sentimentală, apare în balada *Stanca Ar-*

Zăpada de-o ninge
Pe el mi l-o unge;
Vîntul de-o sufla
Mi l-o legăna,
Soarele-o lucea
Și mi l-o 'ncealzi.

V. și N. Păsculescu, *Literatură populară romînească*, 191.

¹ A. Dozon, *Poésies populaires bulgares*, 238 („La captive et la forêt“); v. și A. Strausz, *l. c.*, 399 („Vöglein singt“).

² G. Alexici, *l. c.*, 92 („Mama și copilul“).

deleanca. Intervine aci răzbunarea soțului înșelat, care procedează în tocmai ca în poesia populară sîrbă¹, ungînd-o cu smoală și dîndu-i foc, mergînd cu cruzimea pînă într'acolo încît să se desfete de privescete stînd la masă. În balada așa cum circulă, copilul nu intervine ca în poesia sîrbă sau ca în varianta maramureșeană². Nu cred că balada ne dă tipul femeiei necredincioase³. T. Papahagi o apropie de balada albanesă⁴ și de cea neogreacă⁵, unde într'adevăr poate fi vorba de o ficțiune. În balada noastră însă se reliefează sentimentul matern. Cînd femeia, cedînd insistențelor haiducului, ajunge cu el în pădure, cîntecul pasărilor îi deșteaptă remușcări de părăsirea copilului și numai pentru el se hotărăște să se întoarcă acasă și să roage soțul părăsit să-i îngăduie să mai alăpteze odată copilul. Nici în balada albanesă, nici în cea neogreacă nu se pomenește de soție că ar fi mamă, încît cred că intenția poetului anonim dela noi a fost de a crea un tip de femeie la care sentimentul matern primează⁶ și care nu se gîndește cît de aspră va fi răzbunarea soțului. Numai ca femeie necredincioasă e prezentată Stanca într'o variantă din Romanai⁷, dar aceasta e o degradare a motivului. Nu constatăm, așa dar, o identitate deplină în fondul acestor balade; chiar moartea ce se dă femeiei e cu totul alta, ceva ce ne duce, cum spuneam, mai de grabă spre poesia sîrbă.

¹ A. Dozon, *Poésies populaires serbes*, 161 („Trahison de la femme de Gruŭtza“). La Bulgari, v. A. Strausz, l. c., 250 („Grujo Dervendžia“).

² T. Papahagi, *Graiul și folklorul Maramureșului*, 103 („Horia n'evest'ei“).

³ *Ibidem*, xxxvi.

⁴ A. Straticò, *Letteratura albanese*, 115, și A. Seura, *Gli Albanesi in Italia*, 184-186.

⁵ C. Fauriel, *Chants populaires de la Grèce moderne*, II, 371 („L'épouse infidèle“); v. și H. Pernot, *Anthologie populaire de la Grèce moderne*, 101, o variantă culeasă în insula Chio.

⁶ Cu atît mai mult cu cît în varianta *Cizmaș* (I. Birlea, l. c., 27) ea omoară haiducul în somn și, îmbrăcată în hainele lui, se întoarce acasă. După ce soțul o omoară el regretă actul necugetat cînd vede ce era ea pentru copil.

⁷ N. Păsculescu, l. c., 294 („Ibraim“).

Foarte răspîndită este *Tudor, Tudorel*, despre care N. Iorga spune că e singura care a mai supraviețuit din ciclul numit de d-sa „dobrogean”¹. Ceea ce a impus-o în folklorul argeșean a fost caracterul bine precizat al eroinelor. Alături de soție, reliefată cu sentimentul de supunere oarbă față de soacra ei, apare mama eroului, Sirba, care, voluntară, își însoară fiul cu o fată a cărei frumusețe îi va aduce ruina, căci, atrăgînd pe mulți la hanul ei, se vor îmbogăți încît vor fi puși la biruri grele ce le depășesc averea. Prin dărnicia lui Vodă, căruia i se plînge de nedreptate, se reîntoarce în-cărcat de turme care rămîn în urmă cu ciobanii lor, dar fiind noapte și vrînd să-și potolească setea în pivniță e omorît de mamă, care-l bănuia că e iubitul norei sale. Cînd ea își dă samă de nelegiuire se omoară, iar soția se căsătorește cu unul din păstorii ce semăna cu Tudorel. Toate variantele ce am cules — din ele public aci numai două — redau astfel balada fără a fi înregistrat contaminarea de motive cu *Voinicel Oleac*, așa cum a fost culeasă tot din acest ținut, și anume din Albești, de C. N. Mateescu², și cum a fost analizată de N. Iorga. O dovadă de păstrarea nealterată a baladei este că nu s’au făcut concesii nici credințelor locale, încît nu vedem pe erou recurgînd la iarba fiarelor cu care să descuie lacătul pivniței, ca în alte variante³. Credința în puterea acestei plante o regăsim în toată regiunea, și totuși acest amănunt lipsește în toate variantele, ceea ce arată că balada s’a sustras influențelor locale, păstrînd înfățișarea ei mai veche.

Din balada aceasta reiese tipul femeiei păstrătoare a cinstei familiei și care nu se dă în lături dela crimă spre a răzbuna presupusa pată. Tragicul culminant care îi aduce moartea este atunci cînd ea, în întunecul nopții, nu-și dă samă că se găsește în fața copilului ei. Setea de răzbunare o duce apoi așa de departe că în o altă variantă — nepubli-

¹ *Istoria literaturii romînești*, București, 1925, I, 42.

² *Balade*, 86-92 („Tudor Dobrogeanul”).

³ G. Dem. Teodorescu, *l. c.*, 675 și 669; *Șezătoarea*, III, 212; N. Păsculescu, *l. c.*, 303.

cată aici — își omoară nora care a adus nimicirea copilului prin procedeele ei și apoi se sinucide. Bănueala lipsită de logică a soacrei, care mai înainte se opusese la vinderea femeiei, cum și intransigența cu care reacționează par că ne îndreaptă spre o altă origine decît cea romînească¹ în această peripecie finală, cu pronunțat caracter de cruzime². Insuși numele eroinei este un indiciu. Lîngă ceea ce se vedește a fi „dobrogean” — prin amănunte ca birul, averea lui compusă din vii, moșii, mori (bogății ale acestei regiuni), funcțiunea de saigiu pe care o exercită apoi spre a se reface, din bunătatea împăratului — se adaugă acest caracter al eroinelor, care dau o notă de cruzime acestei balade.

Foarte răspîndită e și balada haiducească *Corbea*. În variantele culese nu se vede redus rolul mamei, care dacă, naivă, se lasă la început amăgită de făgăduelile alegorice ale Domnului, la urmă se arată isteată și hotărîtă, urmînd sfatul feciorului spre a-l scoate din captivitate. Pentru o interesantă relevare mă voi opri la o variantă ce am cules dela Ioana Ion Săndulache de 81 ani, din Sălătrucul-de-jos. Varianta, nepublicată aici, aduce o desfășurare completă și logică a acțiunii, arată cauza întemnițării lui Corbea care a jienit pe Vodă, lăudîndu-se că el ar purta mai maiestos hainele și armele acestuia:

Cel hosman din capul tău
Bine i-ar mai sta 'ntr'al meu,
Pistoalele din briul tău
Bine le-ar mai sta la al meu.

De remarcat că în această variantă lipsește blestemul de mamă, așa cum balada circulă mai ales în Vrancea³. Ceea ce

¹ Cf. D. Caracostea, *Miorița în Moldova*, 11: „motivul este general sud-dunărean”.

² În poesia populară bulgară găsim ceva asemănător. Crișmarul, întors noaptea acasă, cere soției adăpost. Necunoscut de ea, este omorît ca să i se ia banii. La ziuă vin păstorii lui cu turme nouă și dela ei află femeia că, sfătuită de mamă, și-a ucis soțul: A. Strausz, *l. c.*, 188 („Hei, Frau Ivan...”). Pentru cum apare motivul în poesia neogreacă, v. H. Lübke, *Volkslieder der Griechen*, 196.

³ I. Diaconu, *Ținutul Vrancei*, 196-217.

dă mai multă coloare locală este descrierea temniței, care nu este numită „a lui Opriș”¹, femeia o știa ca temnița dela „Nazgov”, unde în forma metatesată recunoaștem Snagovul:

În temnița părăsită,
Cu trestie învelită,
Cu troscot acoperită
De toți domnii e știută².

Iar Domnul care are cruzimea diabolică să-i spună mamei că-i eliberează fiul și-l însoară

Cu jupineasa Carpena,
Născută din Galbena,
Din pădurea Slatina,
Mireasă frumos gătită,
Cu strugur e strugurită,
Tot de Corbea e gătită.

și că, mai mult, va fi mărinimos:

De zestre eu îi dau
Satul Cioroienilor
Și cu al Corbenilor,
Cu al Vulturenilor;
Și încă îi mai dăruiesc
Tot de-un vultur mare sur
Ca să-i fie'n loc de nun,
Să-l scobească de spinare,
Să-i fie 'n loc de nun mare,

nu este cel care apare în culegerile de pînă acum, Ștefan-Vodă sau Negru-Vodă, ci Țepeș. Constatare ce are valoarea ei cît timp numele acestui domnitor nu s'a semnalat în poezia noastră populară³. Aceasta ar întări părerea despre originea veche muntenească a ei. Numele lui Țepeș este acela care s'ar impune, judecînd după felul osîndei, punerea în țeapă, pe care Domnul o pregătește lui Corbea.

¹ *Ion Creangă*, I, 79; Gr. Tocilescu, *l. c.*, 1256.

² C. Rădulescu-Codîn, *Chira Chiralina*, 34, unde eroul se plînge că temnița a înundat-o Argeșul.

³ N. Iorga, *l. c.*, 36; D. Marmeliuc, *Figuri istorice românești în cîntecul popular al Romînilor*, București, 1915.

Lipsa de respect cu care se adresează Corbea mamei sale, că nu a priceput ironia, surprinde fiind știm sacrificiile ce ea le-a făcut pînă să-i descopere locul de osîndă; se explică însă nu ca o izbucnire a eroului, ci ca o repetare a cuvintelor cu care mai înainte o calificase Domnul. Sfirșitul variantei acesteia nu cuprinde răzbunarea Corbei, ca în alte versiuni unde se spune că el fură copilul Domnului să-l spînzure și omoară pe acela care l-a păzit în închisoare¹.

Alt cîntec haiducesc, *Radu lui Anghel*, circulă sub forma în care a fost cules în *Graiul nostru*, I, 106, din Tutana. O variantă ce mi s'a spus are la sfîrșit adausul că haiducul, deși „dres“ pentru gloanțe pe care le întorcea înapoi cu mîna, pierе prin șiretlicul unui dorobanț care aflase în ce-i constă imunitatea. Interesant e că „domnia“ cînd află despre aceasta trimite la închisoare atît pe dorobanț, cît și pe căpitanul lui, căci este profund impresionată de această pierdere ce însemna o micșorare a veniturilor:

N'aducea țara 'ntr'o vară
Cît aducea Radu'ntr'o seară.

Aceasta ar arăta sprijinul ce-l aveau vechii haiduci din partea Domnului cînd asupritorii contra cărora se ridicau erau de altă naționalitate. Balada, luîndu-și naștere în Muscel², a ajuns să fie foarte răspîndită în Argeș, cum circulă și în Dîmbovița³, Vrancea⁴, Teleorman⁵.

Bine păstrat e și cîntecul despre *Busuioc*. Popularitatea lui o putem explica prin faptul că alături de el, îndurînd

¹ G. Tocilescu, *l. c.*, 149, 191; Rădulescu-Codin, *Chira Chiralina*, 34. Răzbunarea aceasta pare că e un adaus ulterior, mai ales cînd înregistrăm și moartea Domnului (v. N. Păsculescu, *l. c.*, 224, 228).

² Rădulescu-Codin, *Din Muscel*, 240, 210 (se dă biografia haiducului, a cărui fată foarte vitează are și ea cîntec: *Prica Radului*, 294).

³ T. Pamfile, *Cîntece de țară*, 32.

⁴ I. Diaconu, *l. c.*, 260. „Cîntecul Radului“ cules în Țara Oltului de G. Tulbure, *Cîntece din lumea veche*, 33, cum și cel din ziarul *Țara Oltului*, II, n-rul 16, nu se raportează la haiducul nostru; sînt o simplă coincidență de nume. Ele sînt două versiuni ale cîntecului lui *Busuioc*.

⁵ Tocilescu, *l. c.*, 176.

asprimile vieții de rătăcitor, apare soru-sa Ilinca. Rolul ei e acela de straje a haiducilor, ca și în alte câteva balade¹.

Tipul acesta de femeie haiduc apare foarte rar în balada românească și nu corespunde realităților etnice. De aceea surprinde când ascuți isprăvi ale ei punînd pe goană poteri întregi², înspăimîntînd chiar pe „Împărat“ cu vitejia ei ce lasă în urmă pe a fratelui³. Zona de expansiune a motivului ne îndreaptă spre ce știm din poesia bulgară⁴. O *pesma*⁵ arată pe eroină haiducind alături de fratele ei, care-i încredințează cele mai grele misiuni, deoarece îl întrece ca iscusință. O alta o așează chiar căpitan de haiduci⁶, recunoscută și de cel mai neîncercător dintre ei, care e nevoit să cedeze în fața probelor de curaj și îndemînare la care nu se pot ridica nici unul. În poesia neogreacă⁷, chiar dacă se întîlnește acest motiv el este surprinzător, iar în cea sîrbă, nu s'a înregistrat ceva la fel, după cîte cunosc; cel mult dacă apare o femeie vitează, care caută să-și scape soțul dela închisoare⁸.

Din aceeași serie mult cîntat este *Ghiță Cătănuță*, sau, pentru că a schimbat haina de preot pe cea de haiduc, *Ghiță popă vechi*.

E bine înfățișată femeia necredincioasă. Moartea aceleia ce se arată fățarnică și cu soțul și cu iubitul ei care se luptă

¹ T. Pamfile, *l. c.*, 59 („Stanciu“); Rădulescu-Codin, *Din Muscel*, 288 („Stanciu Bratu“); C. N. Mateescu, *l. c.*, 79 („Stanciu al Bratului“).

² Tocilescu, *l. c.*, 1059 („Voichița“).

³ N. Păsculescu, *l. c.*, 239 („Voica Bălaca“).

⁴ A. Dozon, *Poésies pop. bulgares*, XXXII: „Un trait particulier du brigandage bulgare c'est la part active que les femmes paraissent y avoir prise et la tradition d'après ce qu'on rapporte à Philipopolis confirme celui des pesmas sur ce point“.

⁵ „Dragana et Ivantcho“, 191; v. și A. Strausz, *l. c.*, 226 („Stojan und Todorka“).

⁶ „Bořana et Kérina, 183-189.“

⁷ Pernot, *l. c.*, 62 („La jeune Klephte“), din Passow, *Popularia carmina Graeciae recentioris*, 21.

⁸ A. Dozon, *Poésies pop. serbes* 170 („La femme du haïdouk Voukoçar“); aceasta îl scapă prin viclenie dela Turci și, travestită, îl tratează așa încît indirect să-i aducă aminte maltratările suferite dela el.

pentru ea, e în acord cu neomenia ei ¹. Sfârșitul impresionant e de reținut, pentru că a influențat în această regiune altă baladă, *Badiu cârciumarul*, și e elocvent ascendentul uneia asupra celeilalte. Ghiță, ducînd „odoarele“ soacrei sale și aceasta încercînd să-l mustre, el o închide în casă și-i dă foc. Darea foc la case e o notă comună în ambele balade, pentru că în ambele s'a petrecut o nelegiuire. Ea arată clar cum s'a petrecut contaminarea de motive din balada ce am cules-o la Albești, dela Nicolae Popescu de 80 ani, nepublicată aici. Mai intervine și o altă analogie: atitudinea echivocă a femeiei ce stă în expectativă să vadă ce vor decide împrejurările. Intr'adevăr, în culegerile se s'au publicat pînă acum rolul Bădulesei nu e clar. Ea privește chinurile soțului fără a lua o hotărîre pînă ce nu primește sugestii dela el. Are timp chiar să se gătească, să puie:

Fața la bileală,
Sprîncene la condeială,
Buze moi la rumeneală,

ca să se ducă la fratele Badiului, de a cărui faimă auzise Turcii. Pe urmă, dacă în unele variante ajută la măcel, în cele mai multe stă de o parte. Nedumerirea în ce privește această atitudine e înlăturată în varianta de care mă ocup; Băduleasa este omorîtă de Niculcea, fratele Badiului, care ucisese mulți Turci, pînă ce-i făcuse „claie“:

Tăiară, tăiară
Dela unul pîn' la mie,
Vîrful clăiei nu ieșiră.
„Cumnațico cea frumoasă,
Vin să te sărut odată“.

¹ Cf. Dozon, *Poésies pop. bulgares*, 226, poesia *La visite* în care eroina apare hotărîtă; ea desleagă briul lui Iskren pentru ca Pervan să-l lege de un arbore. Intervine aci rolul important al unui păstor ce desleagă pe haiduc ca să se răzbune. Balada noastră trece peste aceste amănunte penibile și singure cuvintele femeiei îi decid soarta. La A. Strausz, *l. c.*, v. variantele: „Vojvoda Košan, 181; „Zwei alte Lieder“, 243, și „Marko geht auf Besuch“, 358; soția taie legăturile bărbatului care omoară pe acela ce nu uita o iubire veche.

Capul i-l tăiară
 Și vîrf clăiei îl puseră.
 „Cu Turcii ai tras,
 Cu Turcii să te las“.

Așa dar asociația de idei a pornit dela faptul de a pune vîrf unei clăi cu un cap trădător, cum ținea Ghiță Cătănuță să pedepsească soția lui; analogia de atitudini a dus la identitatea sfîrșitului în cele două balade.

Tipul femeiei rătăcite, al femeiei „Putifar“, cum o numește D. Marmelinec ¹, apare în balada căreia i se zice *Cireșar*, deși numele lui Vartici e pomenit; mi s'a explicat că eroului i se zicea Vartici Cireșar. Așa cum am cules-o, rămîne în urma celei pe care a publicat-o C. N. Mateescu ², unde soția neputînd suporta pierderea aceluia care nu voise să cadă în păcat față de Doamnă, nașa lui ³, se sinucide, iar din mormîntul lor ies:

... doi trandafiri
 De mijloc invilcinați,
 De vîrfuri apropiati.

Domnul ⁴, care acum înțelege rostul insinuărei soției amoroale, exclamă:

Cine strică dragostea
 Dumnezeu să nu i-o dea,
 Să i-o dea și să i-o ia,
 Ca să creadă altuia.

Deoarece balada aceasta pretutindeni presintă situații ce ating vulgaritatea, nu este de mirare că varianta pe care am cules-o coboară chiar pe Domnul, Ștefan-Vodă, cînd ne spune că el a consimțit la gîndurile perverse ale Doamnei:

Cîte averi le am pe lume
 Toate ți le dau pe-nume

¹ L. c. 90.

² L. c. 29-34 („Vartici“).

³ La A. Corcea, *Balade populare*, 47, în varianta *Rozan*, nașa nu e Doamnă și renunță la capriciile ei văzînd miseria în care a adus pe cei botezați de ea prin fuga finului în pustie. Căutat de ea și rugat să o lase să ispășească greșala, Rozan o ia acasă și ajung să se împace.

⁴ În alte variante Doamna e văduvă. Sfîrșitul e moartea amîndurora, căci finul se înjunghie și nașa sfîrșește în același fel. V. N. Păsculescu, l. c., 195; *Șezătoarea*, XIV, 145.

Și am să dau și pe la popi
 Averi, să cetească toți,
 Să te scape dela foc.
 Voi da la călugărițe
 Bani, parale și leițe
 Să se roage pentru tine,
 Numai tu să faci ca mine.
 Încă m'oi ruga și eu
 Să-mi scap Doamna dela rău.
 Decit să moară Doamna
 Mai bine ți-oi lua viața.

Cu atit mai puternic se reliefează caracterul lui Vartici
 la care predomină ideea morală, cu cît nu cedează nici stă-
 ruințelor Domnului, deși știa că-l așteaptă spînzurătoarea.
 Inceputul cîntecului e interesant: povestind copilăria eroului
 printre streini pînă ce a ajuns să fie slugă la „domnie“, ver-
 surile amintesc de o altă baladă, *Mircea Ciobănașul*¹:

Foaie verde dibomnic,
 De cînd eram copil mic
 Prin streini că m'am născut,
 De streini parte-am avut.
 Sluguliță că m'am dus
 Pe mina streinilor,
 In coada tăciunilor.
 Simbrioară ce-am avut
 Numai domnul mi-a știut.
 Slujii un an pe o oaie
 Și încă un altul pe două
 Și din două făcui nouă
 Și din nouă făcui zece
 Și din zece douăzeci.
 Cînd eram mai mititel
 Eram drag stăpînilor
 Și urit stăpînelor.

¹ C. N. Mateescu, *l. c.*, 3-12, a cules-o din Curtea-de-Argeș. Interesîn-
 du-mă de aproape de această baladă, care am impresia că într'o vreme a
 fost foarte prețuită, dată fiind popularitatea eroului în aceste părți, nu am
 putut afla decît fragmente. Ca o dovadă de întinsa circulație în trecut a
 ei este și faptul că aproape aceleași versuri s'au furișat în începutul din
Tudorel, I.

După ce mă mai mării
Eram drag stăpincelor
Și urit stăpînilor
Ca pomii cireșelor.

În aceste ultime trei versuri cred că s'a căutat să se explice numele de Cireșar al lui Vartici.

Remușcările aceleia care, după ce s'a văzut dusă în ispită, se isolează de tot ce e omenesc, sînt tema din *Ivan Iorgovan*. Voinicul e mai puțin viu înfățișat aci, pierzînd aureola lui de vînător, cum îl vedem în variantele din regiunile vecine¹. El rătăcește în căutarea aceleia ce i-a fost dragă și care nu mai consimte să-l întovărășească, ci îl blestemă să ajungă stană de piatră. Dînsa e convinsă de puterea acestui blestem, cu toate că după ce el s'a împlinit e cuprinsă de păreri de rău și sărută pe acela a cărui moarte a voit-o. Interesant e că în această variantă motivul nu este contaminat cu acela al greșelii între frate și soră, cum apare în alte părți². Varianta ce public e mult mai susținută și conturează bine caracterul intransigent al fetei, care a părăsit tot ce a avut mai scump „de rușinea maicăi și de cinstea taicăi“. Predomină ideea că vinovatul trebuie pedepsit³.

¹ C. N. Mateescu, *l. c.*, 115; Ivan Iorgovan este băiețaș „rîmlean“ și pleacă la vînătoare:

Cu șoimei pe mînă,
Cu ogari pe urmă,
Cu Vidra 'nainte,
Că e mai cuminte.

El alungă fata. Sălbatică și ea îl blestemă, încît el se înneacă în Cerna. Și la Rădulescu-Codin, *Din Muscel*, 196, eroul păstrează atributele de vînător. Vidra descopere fata, care îi aduce aminte de dragostea lor și îl blestemă la fel ca în varianta noastră.

² N. Păsculescu, *l. c.*, 180; G. Dem. Teodorescu, *l. c.*, 415, 419; G. Alexici, *l. c.*, 103. Aci motivul este contaminat și cu acela al „Șarpelui“ care încolăcise pe fată și pe care îl omoară eroul.

³ Pentru puterea blestemului de față baladele populare ne dau numeroase exemple. Unul, proferat de iubita părăsită, sună astfel:

Urască-te binele,
Îndrăgi-te-ar boalele,

Intransigentă și cu teama de păcat este și *Iana Cosînzecana*, sora Soarelui, care nu vrea să-i fie soție. Comparată cu alte variante (*Soarele și luna*), arată o degenerare a motivului. Nu mai asistăm la călătoria soarelui în iad și rai, nu se vorbește de ce-i impune dînsa soarelui crezînd că nu va fi în stare să îndeplinească¹, nu se pomenește nici de moartea tragică a fetei, așa cum cred că trebuie să fi fost

Șapte boli, șapte lingori
Și o păreche de friguri,

iar mai departe:

Să dea unul Dumnezeu
Pe cal cînd îi încăleca
Calul să ți-l poticnească,
Peste cap să ți-l trîntească,
Mina stîngă să ți-o frîngă
Și dreapta să ți-o serintească;
Să ții frîul cu dinții,
Să mîi calul ca mușii,
Să te vadă părinții,

Șezătoarea, XIV, 142.

și altul, care îl întrece în cruzime:

S'ajungi rob la Turci,
S'ajungi rob pe Marea Neagră,
Să tragi ziua la catargă,
Seara s'o tragi la uscat,
Iar noaptea cu fier legat.

Ion Creangă, II, 209.

Versuri ce dau o pronunțată notă lirică baladelor și cum le regăsim cu ușoare modificări locale și în poesia albanesă, v. A. Seura, *l. c.*, 237 („La partenza del soldato”) și A. Straticò, *l. c.*, 113; în cea greacă, v. C. Fauriel, *l. c.*, II, 177 („L'imprécation”) și H. Pernot, *l. c.*, 62 („La séduction de la jeune fille”), după Le rand, *Recueil de chans. pop. grecques*, 20, și cea bulgară, v. A. Strausz, *l. c.*, 190 („Rabro”).

¹ Ca dovadă de vitalitatea în trecut a motivului fără degenerări este ghicitoarea răspîdită în Argeș:

— Ce nu e trei în lume?
— Punte peste mare,
Măduvă la fier
Și scară la 'naltul cer.

sfirșitul baladei. Ceea ce îmi întărește această convingere este varianta II din *Ilincuța*. Fata robită de Turci, cu toate silințele mamei de a o ascunde, se aruncă în Dunăre; Turcii se reped după ea să o prindă și atunci ea se preface în mreană ca să nu fie găsită. Tot în mreană se preface, după ce s'a aruncat în mare, și Ileana Cosânzeana, pentru ca apoi Dumnezeu sau Adam să o arunce pe cer să nu se mai întâlnească cu soarele, fratele ei¹. Se vede clar nota comună care a dus la contaminarea de motive. Totuși sfirșitul e original: din Dunăre Ilincuța a sărit într'o fîntină, unde aude plîsetele mamei care o căuta desnădăjduită, iar Dumnezeu o preface în fată să se întoarcă la casa părintească. Numele mamei tot în această variantă este acela de „Băduleasa“ și chiar felul cum i se adresează Turcii amintește de cîntecul lui *Badiu circiumarul*. Este o transmisiune explicabilă prin înrudirea dintre cele două balade, socotite ca făcînd parte din ciclul dunărean².

Schimbarea în mreană pentru a scăpa de urmăritor ne

¹ I. Diaconu, *l. c.*, 263-268 („Cînticu Sgarilui“). Pentru deasa întîlnire de motive între *Soarele și Luna și Ilincuța*, v. Alexici, *l. c.*, 51; T. Papahagi, *Graiul și folkl. Maram.*, 118 („Fratele și sora“). Și în aceste variante ea se aruncă în apă spunînd cuvintele cunoscute.

² N. Iorga, *l. c.*, 44, care o consideră ca „specifică Țării Românești“. La aceasta se adaugă și împrejurarea că Oltul e des pomenit în baladă. Numele acestui rîu apare în foarte multe variante, arătînd locul unde sînt așezate casele Șandrului, tatăl fetei, sau chiar riul în care ea se azvîrle. Cf. T. Pamfile, *Cîntece de țară*, 51, o variantă culeasă chiar din Argeș; Gh. Cardaș, *Cîntece populare moldovenești*, 113; G. Dem. Teodorescu, *l. c.*, 635; G. Tocilescu, *l. c.*, 1269.

Apariția Nistrului, din *Dochița Sandului* la D. Furtună, *Cîntece bătrînești de pe valea Prutului*, 19, *Fata Sandului* din colecția Marian, *Poesii populare romine*, 46, se explică prin încercarea de localizare.

Interesantă este varianta *Ilincuța Șandrului* dela Rădulescu-Codin, *Chira Chiralina* 9, unde fata, scăpată tot ca „mreniță“, amăgește pe Turci că va lua de soț pe acela care se va arăta viteaz. Turcul ce dă dovada de vitejie e de fapt un Român răpit de mie de păgîni.

Pentru contaminarea cu *Badiu circiumarul*, v. *Catîncuța Gendrulesiei*, la T. Pamfile, *Cîntece de țară*, 49.

duce spre o altă baladă care este foarte răspîndită în această regiune, *Mierlița și sturzul*, aparținînd genului pe care Hasdeu îl numia „cîntecul metamorfoselor“¹. Diferitele transformări ale mierlei pentru a scăpa de insistențele sturzului cred că pornesc dela ce constatăm și în *Soarele și Luna*. Mierla e socotită de poporul nostru ca fiind sora sturzului² și numai pentru a scăpa de păcat îl evită³.

Din ciclul numit „transdunărean sîrbesc“, Argeșul păstrează foarte puține balade. Isprăvile lui Novac și ale urmașilor lui nu se mai aud. Răspîndită este *Iencea Săbiincea*; numele eroului a fost identificat cu acela al lui Hunyadi⁴ și a fost socotit ca tipul Don Juan-ului⁵. De fapt, ceea ce predomină în variantele noastre este eroina care încearcă să ispitească și să braveze bărbații, încrezîndu-se prea mult în

¹ *Cuvente den bătrîni*, II, 501-566, 694-705; v. și Jeanroy, *Les origines de la poésie lyrique en France*, 13 urm.

² De exemplu versurile:

Dar nici mierla din pădure
Nu e streină ca mine,
Ea mai are-un frățior,
Pe sturzul cel peștricio.
Cînd mi-este mierla bolnavă
Vine sturzul și mi-o 'ntreabă:
„Ce ți-e, mierlă, ce ți-e dragă“?
Șuici (Valea-Unghiului) — Ioana Hărăiman, 70.

³ D. Caracostea, *Lenore, o problemă de literatură comparată și folklor*, București, 1929, spune că „e cunoscut la noi sub numele de *Cucul și turturica*“, p. 14, însă în colecțiile noastre mai mult apare *Mierlița și sturzul*.

⁴ N. Iorga, *l. c.*, 46.

⁵ D. Marmeliue, *l. c.*, 27. Locul nașterii e indicat de „deghisarea în haine femeiești, legată în balada sîrbească de haiducele Gruîța fiul lui Novac“ spune d-sa mai departe, p. 28, ocupîndu-se de originea baladei. Ca liberator însă apare el în balada sîrbă, *Der witwe Freier*, traducerea lui Talvy, *l. c.*, 125, din Vuk Karadžić, *l. c.*, I, 637. Cit privește faptul de a se deghisa în haine femeiești pentru a înșela o fată, îl găsim și în poezia neogreacă; v. H. Pernot, *l. c.*, 84 („Chartzianis et Arété“, culeasă în insula Chio); M. Jeannarakis, *Chansons crétoises*, 8-10; Legrand, *Trois chansons pop. grecques*, 11-20.

puterile ei de rezistență¹. Și trăsătura aceasta de caracter ne îndreaptă spre poesia sîrbă².

Cîntecul *Letinului bogat* din același ciclu s'a cîntat probabil mai mult la nunți, unde rolul precumpănitor al nunului, atît de isteț și viteaz, impunea o asemenea baladă, dovadă că în Argeș i se zice *Cîntecul nunului*, iar versurile:

Dară nunul cel mai mare,
Cela cu grija 'n spinare

ne lămurese pentru cine mai ales se cînta. Cît privește numele eroilor, într'o variantă ce am cules apar: Iancu-Vodă, finul, și Ștefan-Vodă, ca naș; Letinul însă e socotit ca fiind din Dobrogea:

...Se 'nsoară Iancu-Vodă
Și-l cunună Ștefan-Vodă.
Mireasa de unde-o ia?
Tot din tîrg din Dobrogea,
Dela Letinul bogat,
C'ăla e cine spurcat.

Prin urmare, tocmai Iancu-Vodă³ a trecut pe planul al doilea ca vitejie, explicabil prin aceea că numele acesta de Domn nu era prea cunoscut în părțile noastre față de acela al lui Ștefan-Vodă⁴. Varianta ce am cules nu cuprinde răzbunarea nunului

¹ O astfel de eroină apare în *Nicola Nicolcea*, publicată în *Ion Creangă*, II, 67; ea spune că va lua de soț pe cine va întrece pe toți prin fapte minunate. Eroul al cărui nume cred că e refăcut după Iencea Săbiencea o ucide după ce a ajuns a îndeplini totul. Pentru numele „Niculae Niculcea“ v. și N. Pasculescu, *l. c.*, 160 („Fata de Frîng“). Moartea fetei care e mîndră de farmecele ei amintește de poesia bulgară „La Turque tuée par trahison“, la A. Dozon, *Poésies pop. bulgares*, 195; v. și „Ileana Frîncului“ la T. Papahagi, *Graiul și folkl. Maram.* 97; I. Birlea, *l. c.*, 27; Țiplea, *Poesii pop. din Maram.*, 32, unde ea se laudă că nimeni nu ar putea-o amăgi.

² A. Dozon, *Poésies pop. serbes* („La soeur du capitaine Léka“) și Vuk Karadžić, *l. c.*, II, 40, tradus de Talvy, *l. c.*, I, 188 („Die schöne Uebermüthige“).

³ N. Iorga, *l. c.*, 30, identifică pe acest erou cu Ioan Hunyadi.

⁴ D. Marmeliuc, *l. c.*, 87; eroul este Ștefan Dușan, spune d-sa, și mai departe amintește că motivul este cunoscut Slavilor de sud. Hasdeu l-a analizat în balada sîrbă „Ženidba Dušanova“, *Etym. magnum Rom.* IV, CXVII-CXXI.

—întors acasă—pentru cîte i-a impus Letinul¹; iar numărul vi-tejiilor făptuite este redus la două: sărirea porților datorită calului², și recunoașterea miresei; o variantă deci scăzută față de altele și de aceea nu am crezut că merită să fie publicată.

Dintre alte balade mult răspîndit este cîntecul fetei luate prin violenție de un Arap, *Chira Chiralina*. Relevez că într'o variantă, pe care n'o public aci, frații ei sînt trei, nu doi cum sîntem obișnuiți a-i vedea; al treilea e adus, cred, de necesitatea rimei:

Chir și Constantin
Și cu Mustafa,
Toți frați cu Chira.

Sfîrșitul e moartea mamei cînd revede pe Chira, deoarece ea fusese aceea care consimțise să o dea Arapului.

Numele Chirei apare într'o altă baladă, în care rolul Arapului îl ia un Țigan ce amăgește o fată de boier. Cîntecul merge mai departe ca dezvoltare epică, plecînd dela realitățile dela noi, cînd ne spune că fata ajungînd la cortul Țiganului și văzînd sărăcia de acolo stă mereu întristată și nu poate să-și spuie durerea decît mierlei:

Ea mult suferia,
Pe cer se uita,
Mierlița-mi zăria
Și mi-o cunoștea,
La ea se plîngea,
De ea se ruga:
„Papuceii mei,
Aduc apă 'n ei
Și rochița mea,
Țiu mălai în ea.

¹ G. Tocilescu, l. c., 110 („Cîntecul lui Minea“), unde scoate cite un ochi la „cochinzeri“, pentru care, de inimă rea, moare Letinul. V. și G. Dem. Teodorescu, l. c., 653 („Nunul mare“).

² Și în poezia bulgară există tema aceasta. Nepotul desconsiderat face aceleași două minuni pentru rege, unchiul său; v. A. Strausz, l. c., 264 („König Miluș und Stojan“).

Mierliță, mierliță,
 Pasăre pestriță,
 Pune-mă pe pană,
 Scoate-mă la țară,
 Să-ți fiu surioară“.

Balada aceasta¹, de origine mai recentă, pare să fie derivată din *Chira Chiralina*; la aceasta se adaugă și măsura versului care, cum se vede, este aceeași.

Tot de origine relativ recentă par a fi și baladele cunoscute sub numele de *Vălenaș* și *Barbu*. Povestea versificată a tânărului iubitor de aventuri, sfîrșind prin a fi otrăvit chiar de mîndrele lui, este subiectul celei dintîi, care este pretutindeni cunoscută în această regiune. A doua cuprinde răzbunarea băieților pe Barbu, care venise cu mama lui în peșit în satul lor. Este omorît de ei și plîns de mamă și iubită. Intinsa lor circulație se explică prin aceea a ușoarei memorări și pentru că pomenește de lucruri ce se pot petrece în orice sat. Cum ceea ce am cules nu diferă de ce e cunoscut din colecțiile noastre de folklor, nu am publicat aci nici o variantă.

În schimb, nu se mai știe așa cum se cînta odată *Zidirea Mănăstirei Argeșului*. Constatarea aceasta surprinde, cînd cei din partea locului ar fi trebuit cu deosebire să o păstreze. Dovadă că nu de mult era încă bine păstrată este că cea mai frumoasă variantă a ei a fost culeasă de C. N. Mateescu din Albești². De cîte ori am întrebat de ea mi s'a răspuns să o caut în cartea copiilor de școală și, insistînd pe lîngă unii să-mi spuie ce știau din ea, am aflat numai cîteva fragmente. Ruga soției lui Manole de a nu o zidi și grija pentru copil și casă, moartea zidarului îndrăzneț ce încerca să biruie vîzduhul cu „aripi de șită“, toate acestea, cum le spune legenda,

¹ În varianta dela I. Birlea, *l. c.*, 35: „Fată de domnar, celuită d'on corturar“, fata se roagă de turtura să ducă veste părinților ca să renunțe la ea. În *Nevasta Țiganului*, la T. Papahagi, *l. c.*, 98, ea se roagă de un pui de rîndune să ducă departe dorul ei. La fel și la Miron Pompiliu, *Balade pop.*, 29 („Fata Ghinerariului“).

² *L. c.*, 13-28.

se știu, dar nu se mai spun în cîntec, și pentru lăsarea la o parte a ei în versuri să fie oare cartea de vină ?

Că s'a cîntat mult în trecut și *Miorița* stau mărturie curintele bătrînului din Cepari, cum și versurile ce am cules dela bătrîne, cu toate că nu voiau să se mai obosească să mi le spuie, zicînd că aproape tot așa le știu și nepoții lor. Cu toate acestea, Lisaveta Ion Bolovan din Mușătești cunoștea alt sfîrșit al baladei: cei nouă ciobani care au omorît pe stăpîn au spus mamei bătrîne „cu briu de cămilă“ alegoria cu nunta fiului ei, dar bătrîna, cînd a cerut să fie dusă și și ea acolo, a înțeles din urletul unui cîne care era adevăratul înțeles al ei și a renunțat să-l mai caute. Oaia care-l vestește pe stăpîn este în această versiune, nepublicată aici, tot „o mioriță laie“, iar în cea pe care o public are ca semne: o ureche peagă și alta bleagă.

Un alt cîntec păstoresc care circulă în Argeș — știut mai ales de lăutari, dată fiind natura musicală a lui — este *Ciobanul care și-a pierdut oile*. Intr'o variantă ce am cules-o dela Gheorghe Toma Bolovan din Mușătești începutul cîntecului arată pe ciobani „tulind“ la vale, pentru ca să-și împartă oile, la Vinerea-mare. Un cioban însă fuge de ceilalți și, apucîndu-l seara, adoarme; cînd se deșteaptă nu-și mai găsește oile. Se întîlnește cu un lup care-i spune:

Le-am văzut și le-am păscut
Pe piraie
Mățaгаie,
Pe costițe
Numai cornițe;
Sus la furca puțului
E capul măgarului¹.

Ciobanul pornește mai departe și se întîlnește cu un Turc, apoi cu un Neamț cărora le cere să-i cînte „ca la țara lui“:

¹ În *Graiul nostru*, I, 67, se vorbește și de

Sămarul măgarului,
Hrana ciobanului,
care este „în vîrfurile dealului“.

Să sară opinca,
Să rupă virzogul,
Să-ți dau galbenul și polul.

Fiecare cîntă ce știe, nu cum l-ar fi mulțumit pe el, de aceea nu le dă nimic. Numai un cioban care păștea niște oi îi cîntă „hora băciței“ și, crezînd că vede oile lui, joacă de bucurie. Fuga ciobanului în momentul coborîrei oilor din munte, cînd se apropia împărțeala lor, presupune că el se temea de ceva și pare a vorbi pentru o circulație a cînteclui nu strein de *Miorița* și îndreptîndu-ne spre varianta acesteia așa cum a fost culeasă în Teleorman¹.

Foarte interesantă baladă, a cărei versiune așa cum o public nu am întîlnit-o în colecțiile noastre de folclor, este *Manea*. Punctul de plecare a fost de sigur *Toma Alimoș*, însă elaborat într'un fel cu totul original. Creatorul anonim a eliminat din partea dela început a acesteia tocmai pe cea mai luminoasă: răspunsul ulmilor frați ce-și pleacă frunțile și „se ploconese“ drept mulțumire la închinarea voinicului. În ce privește numele eroilor s'a făcut o intervertire: în rolul antipatic apare nu Manea, ci Toma Alimoș. S'au luat elemente dintr'un alt cîntec, *Voinicul și furul*², și anume visul acestuia de a se căsători cu o fată de crai, din care e deșteptat de nechezatul murgului. De aci începe însă partea proprie a baladei. Fata aceasta, frumoasă ca o „zîină“, nu a fost numai nălucire de vis, ci realitate; ea venia ca să-l ispitească pe Manea, ca să-l ducă la luptă cu Toma. Intervenția aceasta ispititoare, care aduce moartea stăpînului, este pedepsită de calul eroului și asistăm la o luptă în văzduh între calul lui Manea, ca duhul răzbu-nărei, de o parte, și, de alta, zîna călare care în cele din urmă trebuie să cadă. A intervenit, prin urmare, un personaj feminin al cărui rol este mai mult nefast: din cauza ei mor

¹ Tocilescu, *l. c.*, 1254-1256.

² G. Alexiei, *l. c.*, 38; G. Dem. Teodorescu, *l. c.*, 686 („Voinicul“), aci murgul chiar îl duce la fata visată a lui Mizil Crai, cu care voinicul se însoară; Tocilescu, *l. c.*, 1226 („Voinicul și hoțul“).

cei doi voinici. Zina aceasta sîntem înclinați să o privim mai curînd ca o zîină a pădurilor, după puterea ce avea de a se arăta în vis și a apărea pe neașteptate la distanțe așa de mari, decît soție de haiduc. Felul cum e înfățișată zîina amintește de poesia transdunăreană — anume de „vila“¹ a Sîrbilor, de „samodiva“² a Bulgarilor și de „ora“³ a Albanesilor — cînd ocrotește pe Toma. Presentată călare⁴ și ținînd piept murgului înfuriat, are înfățișarea de amazoană, i se adaugă însă o lumină de basm adusă de lupta aceasta aeriană. Remarcăm aci o amalgamare folklorică prin introducerea unor elemente din basme. Calul răzbunător este parcă același ca în *Harap Alb*, care aruncă din văzduh pe spînul ce omorîse pe stăpînul său. În orice cas, avem în *Manea* un exemplu de insinuare a elementelor de basm în baladă, alături de ceea ce cunoaștem ca balade provenind din basme versificate⁵.

¹ Krauss, *Volks Glaube und relig. Brauch der Südslaven* 69-109.

² A. Strausz, l. c., „Diese Wesen (Samovilen oder Samodiven) standen in innerer Verbindung mit den beliebtesten Helden des Volkes“. Și mai departe: „Zahlreiche epische und balladenartige Lieder berichten, dass einzelne hervorragende Helden, besonders solche von grosser Körperkraft, mit Samovilen Liebesverhältnisse gehabt“.

³ M. Lambertz, *Die Volkspoesie der Albaner*, 8, spune: „Wie nämlich im serbokroatischen Heldenliede die Wila ihrem Helden im Kampfe zur Seite steht, ihn liebt und ihn beschützt, so hat jeder Albanerheld seine Ora als Schutzgeist“.

⁴ La fel apare și în poesia sîrbă; v. Vuk Karadžić, l. c., II, 38, tradus de Talvy, l. c., 178 („Marko's Geschwisterbund mit der Wila“). Motivul acesta e transmis la Bulgari, v. A. Strausz, l. c., 341 („Marko Kraljević und die Wila Belogorska“); 345 („Marko Kraljević, Ive und Dukadinče“). Și la noi, v. A. Corcea, *Bal. pop.*, 125 („Gruia lui Novac și Zina“), s'a înlăturat însă tocmai motivul de care ne ocupăm: lupta aeriană între erou și zîină călări. Aci Novac săgetează zîina fără ca să fi fost urecat de calul său în nori, ca în balada sîrbă și bulgară. Versiunea romînească se apropie mai mult de cea tradusă de Fr. S. Krauss, *Slavische Volksforschungen*, 373 („Wie die Wila vom Hintergebirge ums Leben gekommen“).

⁵ „Mizil Crai“, la Tocilescu, l. c., 126 și 128; *Șezătoarea*, VII, 57; XVI, 152-158; „Mizilca“, în *Șezătoarea*, XVI, 78; „Ardîu Crăișor“, la Giulea și Vilsan, l. c., 229; „Chilidor“, *ibidem*, 251.

Ac acestea ar fi baladele ce am aflat în cercetările făcute în Argeş (nu mai vorbesc de unele cîntece haiduceşti diluate, cum este *Cîntecul lui Graur şi Bujor*, o hibriditate ce numără mai mult de 350 versuri înşirînd isprăvile haiducilor ce îngrozesc cu prezenţa lor chiar pe Sultan). Ele arată cît a conservat ţinutul acesta din comoara noastră epică. Evident, lipsesc multe pe care le cunoaştem din alte colecţii; pentru dispariţia unora s'ar găsi poate o explicaţie, însă este surprinzător să constăţi dispariţia toamai a baladelor istorice, cînd regiunea aceasta a fost multă vreme cea mai aproape de scaunul Domnului, la ale cărui ospeţe asemenea cîntece de bună samă erau preferate. În tot cazul, este greu de dat o explicaţie, mai ales cînd constatăm că există o tradiţie epică incontestabilă în această regiune şi dela o vreme mai mult femeile o păstrează.

Obiceiul de a fixa în cîntece amintirea faptelor ce au impresionat la un moment dat persistă şi astăzi.

O întîmplare tragică, ce a făcut să piară tineretul dintr'un sat întreg, a fost incendiul bisericii din Costeşti. Nu au mai fost în sat petreceri, ci numai întîlniri de cutremurătoare amintire, unde suprema mîngiere pentru fiecare era să audă pomenit şi numele a lor săi în cîntecul jalnic al celor pierduţi ce sună ca un bocet colectiv. Un cîntec jalnic a lăsat această întîmplare şi el e un fel de pomelnic în versuri, un şir întreg de cruci imagine pe care ar sta scris cum şi-a găsit moartea fiecare dintre aceia care se duceau să-şi amintească de patimile Mîntuitorului în lăcaşul unde şi-au încheiat cu groază zilele. Cîntecul aşa cum e tipărit aici nu arată „decadenţa” acestui gen, numai că faptul în sine, petrecîndu-se prea de curînd şi atingînd aproape pe toată lumea din sat, a lipsit puterea de obiectivitate de a prinde din întreaga întîmplare ce era mai concentrat evocativ, aşa că tot cîntecul se reduce la cîteva impresii ale tragediei în cadrul de fum de lumînări, de îngrămadire omenească şi de vaet sinistru; nu recunoaştem visiunea adevărată epică, deoarece lipseşte perspectiva celor petrecute. De altfel, cîntecul l-am cules şi relativ curînd: un an

după grozava întîmplare. Rămîne să vedem cum va privi mai tîrziu faptul cîeva dacă va fi dotat cu darul epice și ce va alege din această întunecată improvizare.

Cum se presintă un cîntec atunci cînd autorul a avut perspectiva faptului ce nu l-a atins personal avem un exemplu în *Cîntecul lui Codin*. Subiectul cîntecului e acesta: un flăcău frumos din sat e ucis din invidie de alții într'o pădure învecinată. Dar totul nu se mai desfășoară așa de simplu ca în realitate. Flăcăul are o prorocie dela calul său: el îi ia căciula din cap, nechează și oftează cînd stăpînul vrea să-l încalece, ca să urmeze pe acela ce-l chema la moarte. Este, de sigur, o elaborare după baladele vechi unde calul vestește o nenorocire eroului, poate chiar din *Toma Alimoș*, însă adaptată spiritului vremii: flăcăul nu se ridică la eroismul acestuia, de aceea el nici nu pricepe ce presimția animalul credincios. Mai departe avem intervenția unui element miraculos: o luminare din cer cade ca să înspăimînte pe nelegiuiți și să-i împiedece de a arunca mortul nevinovat în fîntîna părăsită. Avem, prin urmare, un exemplu de elaborare fantastică a unei întîmplări reale¹.

Și în cîntecele nouă nu constatăm propriu zis o decadență, nici monstruosități versificate². Chiar versurile, dacă au scăderea de a fi prea monotone ca rimă, păstrează încă o vigoare a ritmului, pentru care Argeșeanul are un simț foarte viu. Remarcăm astfel o bună tradiție în a păstra ceea ce a fost moștenit, precum și aptitudini pentru creațiuni nouă, fără a se îndepărta prea mult de modelele transmise.

Astfel cred că trebuie considerat din punctul acesta de vedere Argeșul.

¹ Surprinde menționarea precisă a anului întîmplărei (1910), cînd se stie că în producțiile populare timpul este tratat ca ceva secundar.

² D. Ionescu Sachelarie, *Studii din poezia noastră populară*, 8.

TEXTE

M a n e a

Foaie bob năut,
 La vale, la cîmp
 Dărmă d'un voinic,
 Murgu-i priponit
 C'un lăntuș d'argint,
 Lung pînă'n pămînt.
 Murgu strănuta,
 Voinic dăștepta,
 Voinicu-m zîca:
 „Murgule, murgule,
 Lupi te-or h'i mîncat,
 Urși te-or h'i spart
 Dă m'ai dășteptat;
 Frumos vis visam:
 Un' mă logodeam
 C'o fată dă crai
 Din sus, dă pă plai;
 Hai, murgule, hai.
 Cu gheana sumeasă,
 Cu sprințana deasă,
 Cu fotiț'aleasă,
 Kip dă župineasă.
 Hai, murgule, hai
 P'un picor dă plai,
 Că am kin și vai;
 Îndeamnă, murgule, mai sus,
 Mai curînd ca să mă duc,
 Visu să mi-l împlinesc,
 Pă cine-am g'isat doresc“.
 Dar murgul ce-m făcă?
 Toate deălurli-m sârca,
 Stînc, văi, poeni cu flori,
 Pînă zbura ca nește nori
 Și-m zbura și-m obosa,
 La o trupină că-m sta.
 Dară Manea ce-m făcă?
 După murgu să didă,
 Lîngă trupină că-m sta
 Și murgu mi-l priponă.

Mina'n dăsăgei băga,
D'o ploşkiță că-m scotea.
D'o ploşkiță mititea,
D'o vadră şi cînă oca
Şi mai pristosa ceva,
Şi'nkina Manea din ia
Şi din gură că-m ziă:
„Cu cîn să mai înkin din ia?
Înkina-o-aş codrului?
Codru ieste verde tot,
Nu m' mulţumeşte de tot.
Înkina-o-aş murgului?
Murgu mi-este cam nebun
Şi dă fugă şi dă drum.
Înkina-o-aş florilor?
Florile au mirgase tari,
Dăzmierdează codri mari.
Înkina-o-aş ulmilor?
La trupina cu cînă ulmi,
Cînă ulmi dintr'o trupină
Ca cînă fraţ dintr'o mumă.
Înkina-o-aş armilor?
Armili sînt h'ară reji
Şi iele nu mulţumesc“.
Pină Manea că mi-s bea
Niă vorba nu isprăg'ia,
O zină'n cale-i venea,
Kjar cari să gîndea la ia
Şi mi-o urmărea Toma,
D'alde Toma Alimoş
Din fund din ţara dă zos.
Cîn să-i spuie mindruţa:
Îoite Toma pă colea,
Dară zina-m dispărea,
Îoite Toma că-m sosa
Şi din gură că-m ziă:
„D'aleu, Maneo, dumneata
Ce mi-ai făcut pă mindra?
Că nu scapi din mina mea.
O ai văzut, ai încintat,
Ca să-i h'ij jej tu bărbat“.
Dară Toma ce-m făcă?
Sabija că mi-o scotea

La Manșa să răpeza,
Virfu capului-i tăia
Și pă Negru 'ncălica.
Dară Negru țe-m făca?
Ca vîntu că mi-ț zbură.
Dară Manșa că-m zița:
„Aleo, Tomo, dumneata
De țe-oi prinde'n mina mea,
Cum o să-ț mai frîng viața”.
Dară Manșa țe-m făca?
Pă Murgu încălica.
Dară Murgu țe-m făca?
Cu pămîntu s'așternea,
Fuğa dă nu să vede
Și pă Toma mi-l sosa.
„D'aleo, Toma, dumneata
Aj venit în mina mea,
Îo țe-am cîstit cu plosca,
Tu aj dat cu sabija,
Tu aj dat cam mișălește,
Îo să te tai hajducește”.
Binișor că mi-l tăia,
După Negru-l doboră.
Îoite zîna că-m venea
C'un cal mare și roșcat,
Mergea ca vîntu turbat,
Și pă Manșa-l întilnea
Și dîn gură că-i zița:
„Aleo, Manșo, dumneata
Vrei să-ț h'i'u ieu dă soție?
Îo sint zînă'n hajducije,
Tu pă mine m'aj visat
Că la capu tău am stat,
Pă Murgu tău l-aj blestemat
Că lupi l-ar h'i mîncat,
Și urși l-ar h'i spart,
Că dă țe mi-a strănutat,
Că dîn somn țe-a dășteptat.
Dă mine n'aj scăpat
Că mi-aj luat țe mi-a fost drag”.
Dară zîna țe-m făca?
O suliță că-m scotea
Și'n fîcaț că-i întăpa,

Dă lingă iel dispărea.
Dară Mança ce zîcă ?
Către murgu că-m grăia:
„Hai, murgule, tu cu mine
Unde-am hodinit mai bine,
La trupina cu cînc ulmi
Cînc ulmi dintr'o trupină,
Ca cînc fraț dăla o mumă.
Acolo groapă să-m fac
Și cu dinți să mă trag
Și'n groapă să mă bağ.”
Dară murgu ce făcă ?
La trupină să duca,
Cu copita că-m săpa,
Groapă lu Mança-i făcă
Și cu dinți mi-l trăga
Și'n groapă că mi-l băga.
Dară murgu ce-m făcă ?
Căma cu dinți o zmulğa,
Pă Mança mi-l învălea,
Dă trei ori că-m nekjeza,
Lăcrămili-l podideă.
După zîcă că să lua
Și'n gînd că să gindeă:
Kjar dă mî-oj pierde viața,
Și jo tot nu m'oj lăsa
Pin n'oj omori zîcă.
Dară murgu ce-m făcă ?
Şase hăripi că-m scotea
Și pă zîcă mî-o prindea.
Zîcă cîn mi-l vedea
Dîn sîn un zmeu că-m scotea
Și nainte i-l puneă.
Dară murgu ce-m făcă ?
Drept în sus că s'azvirlea
Și pă zmeu că mi-l prindea
Și cu dinți că mi-l lua
Și la pămînt să lăsa
Cu piçoarili-l prăpădea
Și după zîcă să lua
Și pă zîcă o sosa,
Dă trei ori că-m nekjeza
Calu zînij îi spuneă:

„Aiăa ne-am pierl vjața,
 Că jel are hăripjoare
 Ș'a vinit să ne omșare,
 Că i-aj pierdut stăpînu
 Ș'a vinit ca vintu“.
 Dară murgu ăe-m făăa?
 Pă zină cu dinți o lua
 Ș'n ajer să ridica,
 Drumu d'acolo-i didăa
 Și calu iej o prindea,
 Cu dinți dă spate-o lua
 Ș'n sus să ridica,
 Murgu lu Manea-m venea,
 Îndată cîn să izbea
 Zina zop că mi-o făăa,
 Cu calu să'ntovărăăa.

Căpățineni — Nicolai Iordakje, 38.

Miorița

Foaie ș'un susai,
 P'un pișor de plai,
 P'o gură dă rai
 ăe tulește'n vale?
 Trei turme dă mjei,
 Cu trei ăobănej:
 Unu je Vrinăan,
 Altu-i Ungurean,
 Ș'altu-i Moldovean.
 ăel Vrinăan,
 Cu ăel Moldovean
 Iej s'au vorbit
 Și s'au sfătuit
 Ca să mi-l omșare
 La apus dă șoare
 Pă ăel Ungurean,
 Că je ortoman,
 Are oj mai multe,
 Multe și cornute
 Și dulăi bărbat
 Și cai învățat.
 Oili-m tulea
 Și că mi-ș pornea
 Și că mi-ș zbiera

O mioriță laje,
Laje bucălaie,
Cu lină plăviță,
Zbjară din guriță.
Cel țe-i Ungurean
Din gură-m zița:
„Mioriță laje,
Laje bucălaie,
C'o urekije peagă,
Și cu alta bleagă,
Dă trei zile'ncoače
Gura nu-ț mai tače
Iarba nu-ț mai plăce.
Ori iești bolnăg'ioară,
Drăguță mișară?
Miorița-m sta,
La Țel asculta,
Din gură-i spune:
„Stăpine, stăpine,
Încă nu știț bme,
Tovarășț tăi,
Cel țe-i Moldovean
Și cu Țel Vrînčan,
Ței s'au sfătuit
Să mi te omșare
La apus de șoare.
Dă-ț oili'ncoače,
Dă-le la zăvoi,
Că-i iară dă noi
Și umbră dă voi“.
Cel țe-i Ungurean
Din gură-m zița:
„Drăguță mișară,
Dă iești năzdrăvană,
Cel țe-i Vrînčan
Și Țel Ungurean
Ței dă mă omșară,
Drăguță mișară,
Tu să-m spui așa
Cu gurița ta,
Pă min să mă luăț
Și să mă'ngropăț
La stîna bătrîna

Cu mușkiu pă birnă,
 Groapă să-m săpaț
 Sus în dosu stiniț,
 În groapă să-m așternet
 Dalba gluguliță,
 Căpătiț să-m puneț
 Neagră căciuliță,
 Stilpuleț să-m puneț
 Roșu flujeraș:
 Cîn mî-o bate vîntu
 Flujeaș mî-o zîce,
 Oili s'or stringe,
 Pă mine m'or plînge.
 Învăliș să-m daț
 Mica țoal'a mea.
 Cîini cîn s'or da
 Și iej mî-or urla
 Tot dă soarta mea.
 Și'n loc dă luminări
 Stelili dă pă cîeri.
 Și dă'i vedeă
 Pă măicuța mea
 Întrebînd dă mine,
 Tu să-i spui așa:
 Că m'am însurat,
 Nevastă mî-am luat
 Stînuță bătrînă,
 Cu mușkiu pă birnă.
 Cîn m'a cununat?
 Soarili și luna,
 Cununița mea.
 Și'n loc dă făclii
 Doi lučeferej.

Căpățineni - Același.

Mierlița și sturzul

Foaie izmă creță,
 Într'o zoi dă dimineată
 Pă roo, pă cîață,
 Cam pă negureată
 Cartă-mi-să cartă
 Doo rămurele,

Doo păsărele.
Nu sînt rămurele,
Ci sînt păsărele,
Mierlița cu sturzu.
Sturzu că-m zîca:
„Mierliță, mierliță,
Io Ț-am spus drăguță
Să te ȧau pă tine
Ca să h'ij cu mine“.
Mierla că-m zîca:
„Ȣoate că s'or fače,
Asta nu să pȢate:
Să ȧa sor pă frate“.
Sturzu că-m zîca:
„Mierliță, mierliță,
Pasăre pestriță,
Dalbă la pielită,
Neagră la hăinuță,
Kip călugăriță,
Curvă dă uliță,
Io Ȣie Ȣ-am spus
Cuibu să-Ȣi-l fače
La colȢ dă Ȣetate,
Unde vînt nu bate,
Nič ploaja nu ploo,
Nič nu pică roo,
În virf dă sipică,
Nimini nu Ȣi-l strică,
Și tu l-ȧi făcut
În mărȢine dă drum,
În stuf dă alun.
KiriȢii mȢ-or treče,
Cu scinduri domneșȢi
Trec la BucureșȢi;
La poȢana mare,
Făr dă nič o floare.
Ȣei mȢ-or dăzuga
Și mȢ-or ospăta,
Boi mȢ-or strekȢa,
Restea or rupea
Și Ȣei or căuta
În mărȢine dă drum,
În stufur dă alun,

Restea or tăia
Și dă cuiș or da,
Pui ți i-or lua,
Tu ti-i văjcăra".
Mjerlița-m zița:
„Sturzule, sturzule,
Sturzu pestričor,
Tu fičor dă domn,
Domn Vasilion,
Și io că m'oi duce
Lupi să mă mănînce,
Să mă mîncê-așa,
Dă tine-oi scăpa".
Sturzu că-m zița:
„Mjerliță, mjerliță,
Pasăre pestriță,
Și io că m'oi face
Mic vînătorăș,
Lupi oi împușca
Și dă tine-oi da
Și te-oi săruta
Dă min n'oi scăpa.
Mjerlița-m zița:
„Și io că m'oi face
Mreană galbețară
Pă fund dă viltțare,
În năsip m'oi băga,
Dă tine-oi scăpa".
Sturzu că-m zița:
„Mjerliță, mjerliță,
Lumea mea drăguță,
Și io că m'oi face
Mic dă năvodari,
În mină la năvoz,
Cu cucur dă plumb
Să mă las la fund,
În apă m'or băga,
La fund m'oi lăsa
Și dă tine-oi da
Și te-oi săruta,
Dă min n'oi scăpa".
Mjerla că-m zița:
„Și io că m'oi face

Bob dă griu m'oi fače
În mină la fomei
Și m'or sămăna
Și m'or săčera
Și m'or măcina,
În foc m'or băga,
Azimă m'oi făca,
Dă tine-oi scăpa".
Sturzu că-m ziča:
Mjerliță, mjerliță,
Neagră la hăinuță,
Kip călugăriță,
Lumea meă drăguță,
Și io că m'oi fače
Vătrăjas dă h'er
În mină la fomei
Și'n foc m'or băga
Și dă tine-oi da
Și te-oi săruta
De min n'oi scăpa".
Mjerlița-m ziča:
„Nu scap nič așa?
Io că m'oi fače
Doo cručulițe
În margini dă ulițe,
Una poleită ș'alta zugrăvită".
Sturzu că-m ziča:
„Și io că m'oi fače
Mic călugăraș,
Viu dăla oraș,
Dă tine oi da
Și te-oi săruta
Dă min n'oi scăpa".
Mjerlița-m ziča:
„Sturzule, sturzule,
Ce să mă mai fac,
Dă tine să scap?
Am să plec în lume,
Să-m șkimb al meș nume,
Să nu fiu cu tine".
Sturzu că-m ziča:
„Și io că m'oi duce
În păduri pustii

Tu să nu mai știi,
 Vinători mă 'mpuște
 Și să mă mănînțe
 Că mi-e carneă dulce*.

Căpățineni — Același.

Tudor Tudorel

I

Tudor, Tudorel
 Iera mic și nîtitel,
 Nîtitel și borțosăl.
 Sluguliță să băga,
 Sluguliță pă hăinuță,
 Țăgăraș pă măgăruș,
 În cîada tečunilor,
 Pă mina streinilor.
 Tudorel cîn mai creșteă
 Frumușăl nî să făcă,
 Iera drag stăpinčilor
 Și urît stăpinilor.
 Dacă videă și videă,
 Bine sama că ș-o lua,
 La maică-sa să duca
 Și pă urmă să'nsura,
 Frumôasă mindră că-ș lua.
 Dă frumôasă țe iera,
 Cîrcumăreăsa o puneă,
 În caleă Dobroženilor
 Și'ncă a stăvarilor.
 Bea Turci ișličili
 Și boieri șăpčili,
 Cîbani cirličili
 Și Rumîni cîasili,
 Țigani barqasili,
 Țigăncili trăistili;
 Vineă omu cu patru boi,
 Dimineăta 'nzuga doi;
 Vineă omu dă călare,
 Pleca cu șaua'n spinare,
 Și bogat nî să făcă,
 Domnu dacă auza

La harač mare-l puneă,
C'avea mori pă su pământ
Dă măcina la argint
Ș'o moară la Ostrovel
Dă măcina avel,
Și cînzăc dă jepe breze
Cu totu nî le vindeă,
Dă lua bani cu obrocu
Și măsură cu merticu;
Cu totu nî le vindeă,
Să să vază cortorosit,
Da dă harač nu s'a plătit.
Dacă videă și videă,
Lumea'n cap că ș-o lua
Ș'altă avere stringă,
Acasă nî să'ntorča,
În k'imniță să băga.
Dară mă-sa ce făcă?
„Mindro, mindrulița mea,
Așa sete nu m'a azuns
Dă cîn Tudor nî s'a dus;
Ia, ia tu d'o năstrăpioară
Și te du la k'imnițoară”.
Noru-sa nî-o asculta,
Îndărăt cîn să'ntorča:
— Maică, măjculița mea,
Nu știu dă cine m'am împiedicat,
Năstrăpioara că s'a spart”.
— N'o h'i ibomnicu tău?
— Să mă bată Dumnezeu
D'o h'i ibomnicu meu”.
Dară mă-sa ce făcă?
Mîna pă funje puneă
La k'imniță să duca,
Lațu dă gît i-arunca,
După buț îl azvîrlja.
Iată čobani sosa:
„Hei, Tudore, hei,
Dobroğan Tudore,
Drăgălaș Tudore,
Curăță-ț livezili,
Că-ț vine oițili.
Hei, Tudore, hei,

Drăgălaș Tudore,
 Dobroğan Tudore,
 Dășkide ne porțili,
 Să-ț băgăm haznalili".
 Dară mă-sa țe zița?
 — Țe voi pă Tudor strigaț?
 Că Tudor dă cîn s'a dus
 Sîn noo ani și žumătate
 Și povirnește la zăče.
 — O h'i greșit dă s'o h'i 'mbătat
 În k'imniță o h'i intrat".
 Acoló cîn să duča
 Pă Tudor mort il găsa.
 „Voi čobanilor
 Și'ncă voi stăvarilor,
 Întinde-vă-ț gluğili
 Să vă dau simbrili".
 După țe asta făča
 Îndărăt la Tudor să duča.
 Lațu dă gît și-l punča
 Și maică-sa sāraca..

Mușătești — Anica Ion Bran, 58.

II

Și mi-avea Sirba, mi-avea
 Și mi-avea șapte fečori
 Și toț șapte vînători:
 Șase dîn șapte-au pierit,
 Numa unu mi-a rămas
 Care-l kĵema Tudorel
 Și jera mai frumușel.
 N'avea Sirba țe lucra?
 Pă Tudor că însura,
 Tinerică mindră-i da,
 Ca a lui nu mai jera.
 Dă frumșasă țe jera
 Numili Mindra-i punča,
 Cîrcumăreș'o punča
 Tot la punțea oilor
 În calça Dobroženilor.

Cîț p'acoló că treța
Tot la dînsa kjeltuța,
Sărac, frate,-m rămînea.
Vența car cu patru boi,
Dimineța'n nžuga doi;
Vența vojnicu călare,
Pleca cu dăsași'n spinare;
Vința čobani glușili
Și stăpîni punșili
Căpitani kiverli
Și Turči zăbunili,
Colonei bastoanili.
Dari d'un hoț dă Dobroșan
Binișori sama că-i lua,
La greș harač il puneș,
Vința Tudorel č-aveș,
Vința porci cu purcari
Și vacili cu vəcari
Și lua bani cu obrocu
Și-i măsura cu merticu,
Ca să să vază plătit,
Tot plătit cortorosit
Cu păgîni'mpăčuit.
Dă če da, dă če maj da
Tot datorij că făča.
Mai aveș Tudor, aveș
Noo mori pă su pămînt
Dă măcina la argînt,
Una la Ostropjor
Dă măcina aurel,
Și p'alșa că le dădeș
Și plătit tot nu ierș.
Tudorel dacă vedeș,
Îel acasă să duș,
Către mă-sa că-m grăja:
„Majcă, măculița meș,
O să dau și pă Mîndra,
Pă Mîndra și cășčora
Doar dă ne-om vedeș plătit,
Cu păgîni'mpăčuit”.
Mă-sa așa dac'auza:
„Tudore, Tudore,
Pă Mîndruța să n'o dai,

Doar dă s'o şkimba ceva,
 Ne-o rămîneă căşcōara,
 Căşcōara cu Mindruţa,
 Că să umbli lūmea toată
 Ca Mīndra ta nu să poate".
 Tudorel ăe-m cuvīnta?
 „Majcă, măjculiţa mea,
 Dacă ie vorba aşă,
 Măturăţ hambarili
 Şi-m gătiţ merindili.“
 Şi mă-sa că-l asculta,
 Hambarili mătura,
 Merindili le găţia
 Şi Tudorel că-m pleca,
 Mīna cu mă-sa că da
 Şi pă Mīndra săruta,
 Lăcrāmili-l podideă
 Şi la Vodă că-m pleca,
 Iarī Vodă cīn mi-l vedea
 Dīn gură că-i cuvīnta:
 „Tudore, Tudore,
 Drăgălaş Tudore,
 Tare te-ai îmbogăţit
 Pă la mine d'ai venit“?
 Da Tudorel ăe zīca?
 „Să trăieşti Mărija ta!—
 Lăcrāmili-l podideă —,
 Da io n'am îmbogăţit.
 Fōarte rău am sărăcit.
 Dă cīn taica mī-a murit
 Mult harač io am plătit,
 Fōarte rău am sărăcit,
 La Mărija ta am vinit.“
 Da Vodă ăe cugeta?
 — ăe vrej, Tudore, să-ţ dau?
 Vrej să-ţ dau căpitāniie
 Ori să-ţ dau d'o bojeriie?
 — Să nu-m dai căpitāniie,
 Să nu-m dai d'o bojeriie
 Şi să-m dai d'o saigīie,
 Să stai la puntea oilor
 În calea Dobrogenilor,
 Să jau dīn zece un berbece

Și'ncă dintr'o sută zece,
Din hergieliie un cal bun".
Și Vodă că-l asculta,
În puntea oilor îl mîna
Și lua din zece un berbece
Și'ncă dintr'o sută zece,
Din hergieliie un cal.
Le făcă și le'ndoja
Mai multe dăcit le-avea.
Çiobani și vătăfi băga;
Çiobani că le păza
Noo ani și zumătate,
Zovîrnia, frate, la zece
Da çiobani ce ziça?
„Tudore, Tudore,
Drăgălaș Tudore
Să ne daj simbriili
Că Ț-am păzit oili,
Ne-am părăsit casili,
Ne-am văduvit nevestili".
Tudorel dac'auza,
Dăsağ dă bani că umplea
Ș'acasă că-m pleca,
La çobani le porînca:
„Ridicaț perdelili
Și plecaț cu oili".
Dăsağ pă cal că punea,
Îel nainte că venia
Și la ușe că-m bătea,
La fereastră că striga,
Nimenęa nu-l auza
Și îndată că să gîndia:
Or că majca mî-a murit
Or Mîndruța mî-a fuğit,
Casili s'a pustiit.
Žos la pimniță să da,
Mîna'n buzunari băga
D'o kjeje d'arğint scotea,
La pimniță dăscuia
G'in din noo buț gusta,
Dă tare să kjefuia,
Žos la prag că să culca.
Mamă-sa că să scula,

Către Mindruța grăia:
„Ia, scoală-te noru-mea,
Noru-mea și draga mea,
Și te du la pimnițqară,
Mj-adu g'in cu năstrăpjoara
Să-m domolesc inimjoara,
Că dă cîn Tudor s'a dus
Sete-așa nu m'a azuns“.
Noru-sa c'o asculta,
Luminare aprindea,
Năstrăpjoară'm mîna lua,
Žos la pimniță să da.
În pimniță cîn să da
Dă Tudor să'mpjedica,
Puținel că mi-l zărja,
Cu Tudor l-asemuja.
Luminareșă să stingă,
Năstrăpjoara să spărğa,
Îndărăt că să'ntorča,
La șoacră-sa să duca:
„Majcă, măjculița mea,
La noi, majcă, 'n pimnițqară
Zac'un vojnițel să mqară,
Samănă cu Tudorel,
Mj-a rămas inima la jcl“.
Șoacră-sa cîn auza
Doo palme că-i trăğa:
„Ai sictir, curvă, căța,
Ai tu d'un ibomnițel,
Pă pičor mi țe-a călcat,
În gură țe-a sărutat,
În luminare ț-a suflat,
Năstrăpjoara că ț-a spart“
Doo palme că-i trăğa
Și dă frică c'o făca
Scul dă mătase căta,
Un lăntșori că făca.
Žos la pimniță să da,
Nič luminare nu lua,
Dă gît lu Tudor punča,
Pă Tudor că sugruma.
Noru-sij că ij zîca:
„Trăge tu, curvă, căța“!

Ia trăga și nu trăga,
 Că trăga ia nădezea.
 Pă Tudor că-l sugruma,
 După buț că l-arunca.
 Niț prea mult că nu-m trecea
 Și cocoși că-m cînta,
 Čobani cu oili venja,
 Dăla pșartă că-m striga:
 „Tudore, Tudore,
 Hai dă-ț ia oișili
 Și ne dă simbrili,
 Că ț-am păzit oili,
 Ne-am părăsit casili,
 Ne-am văduvit nevestili.“
 Mă-sa atunč cîn auza
 Žos la pimniță să da,
 Luminare c'aprindeă.
 Un cuțit în mină lua,
 După buț în lumina,
 Pă Tudor mort îl videă,
 Cuțitu'n ia că-l băga:
 Dup'o mșarte ș'altă mșarte.
 Da noru-sa ce făcă ?
 La čobani că să duca:
 „Da voi, čobăneilor,
 Și voi, păstoreilor,
 Ia tinde-vă-ț glușili.“
 Čobani c'o asculta,
 Glușili că le tindeă,
 Bani cu dăsağ turna.
 Pină bani socotea
 Unu din jej ș-aleă,
 Niț înalt, niț scundičel,
 Dă sama lu Tudorel,
 Și nevastă d'ar avea,
 Tot îl cunună cu ia
 Dacă s'a'ntîmplat așa.

Căpățineni — Ișana Băzenșajă, 78.

Busuioc

Fșaje verde ș'o maslină,
 Busuioc dșarme'n strufină,
 Su tulfină dă cătină,

Cu durdulița pă mină.
Busuioc dărmă la foc
Învăluit într'un cozoc.
Dar la foc ține-ș h'erbea?
D'o ulcică mititea,
Dă cînc vedre ș'o oca
Și mai pristosa ceva,
Cari h'erbea zîmîncă'n ia,
Și d'ulcică îngriza
Soru-sa Ilinca.
Și Busuioc că-ș durmja,
Și dărmă nepomenit,
Pînă sgarili-i răsărit,
Dă poteră ocolit.
Dar soru-sa Ilinca,
Îa din gură că-m grăia:
„Școală, frate Busuiocăce,
Ce tot dormi nepomenit,
Cu sgarili răsărit,
Dă poteră ocolit?
Potera lui Oprea
Și a lui Pană Roșean,
Ș'a lu Cîncă din Stănești,
Busuioc să te păzăști!
Ș'a lu Stan dă Bovîlsan,
C'au auzit că ai bani
Și'nc'o cătă dă dușmani.
Școală, frate Busuiocăce,
Șapte poterî că te-o bate“!
Dar Busuioc ce-m striga?
„Tač. soru-meș Ilinca,
Că nu-s fomeje cu concă,
La poteră să nu poč,
Da sînt voinic comănat,
Cu șapte poterî mă bat!
Soră Ilinca,
Ia, du-te la scorbureș
Și-m adu pă durda meș
Să mi-o ung cu undălemn,
Ca să dau bine la semn.
Îe dă trii ani părăsită,
Dă rușină rușinită
Și dă mine nengrișită“

Dar soru-sa Ilinca
La scorboră să duca,
Durdulița i-aduca.
Dar Busujoc ce-m făca ?
Cu undălemn ș-o unğa,
Dă rușină o șterga,
Băga gloanță cu poala
Și prafu cu kivăra,
Zburăturli cu mina.
Dar potera ce-m făca ?
Din șapte părț că-m trăga
Și ulcica i-o vărsa,
Busujoc să supăra,
Drept în sus că mi-ț sărja,
Mina pă durdă-m pună
Si din gură că-m zița:
„Căpitan Bălaura,
Dă te-oj prinde'n mina mea,
Am să-ț dau d'o malotea,
Dăla minușita mea,
Dă taje ca sabija“.
Căpitanu ce-m zița ?
„D'aleoleo, ostașilor,
Și voi poterașilor,
Dac'om aveă noi noroc,
Să'mpușcăm pă Busujoc,
Cu galbeni să mă zoc!“
Dar Busujoc ce-m zița
Către soru-sa Ilinca ?
„Auz, zițe potera
Că d'o aveă noroc
Să'mpuște pă Busujoc,
Să-m ia galbeni pă loc“.
Dar Busujoc ce-m făca ?
La trupină să duca,
La trupină dă cătină,
Durdulița mi-o așăza,
Pă trupină c'o pună
Și din gură că-m zița,
C'un glas mare că striga:
„Căpitan Bălaura,
Mi-e milă dă poteraș,
Că-i rămîn copii sărac

Și neveste tinerele
Și copile frumoșele
Și bătrîni fără minte,
N'are cîin griji înainte.
Atunč Busujoc în sta,
Durdulița o sloboza
Pîn mîelzocu fağilor,
Pîn reamătu frunzilor,
La žumateța crăčilor.
Durda cîn o sloboza
Copači mi-i reteza,
Pă potera că-m cădeș.
Care cum în mai scăpa
Merğea dandarateleș.
Busujoc că ce-m zîcă ?
„Căpitan Bălaura,
Îo te-am prins în mîna meș.“
Dar Busujoc ce-m făcă ?
În codru că să băga,
La căpitan să duca
Și dîn gură că-i grăja:
„Căpitane dumneșata,
Unde ți-este potera
Careș-aj vînt la min cu ia,
Dă mi-aj dărîmat masa meș ?
Căpitan Bălaura,
Cît ai avut potera
Și i-aj lăsat nemîncaț
Acuma i-aj lăpădat.
Dacă iești tare, vorbește,
Că io-m vorbesc cîntărește;
Îo vorbesc în haiđučije,
Tu căpitan dă cîmpiie.“
Dar Busujoc ce-m făcă ?
Căpitanu mi-l lega
Și la haiđuč mi-l porneș
Și dîn gură-l žudeca:
„Vai, sărače căpitane,
Ai crezut că iești voinic,
Tu potera ți-o ai pierdut.
Acu undeș-aj să te duč ?
Sau dă muncă să te-apuč.
Or vreș să h'iș în frăție,

Ca să merg în hajdučije,
 Tu căpitan dă armată,
 Io căpitan cu gieba lată,
 Tu căpitan cu papuč,
 Io căpitan cu opinč,
 Cu curele pă pičoare,
 La briu cu șapte pistoale,
 Patru pline și trii goale,
 Dă bag căpitani'n boale.
 Căpitanu țe-m făcă?
 Deodată să ridica:
 „Iartă, frate Busuioače,
 Ș'acuma mă lasă'n pače,
 Că sint răzmat d'un buștean,
 Și mi-am pierdut al meu neam.
 Am rămas acu cu tine,
 Vrei să scoț bani din mine“?
 Dar Busuioc țe-m zică?
 „Mije nu-m trebuie bani,
 Mije-m trebuie girtani,
 Mije-m trebuie vojnič,
 Ca să meargă la crîng,
 Să'ncaseze la părăle,
 Unde ȧș bojeri'n cale.“
 Dar căpitanu țe-m zică?
 „Lasă-mă pă mine'n pače,
 Că crîngu mije nu-m plače,
 Că sint învățat cu părăle,
 Dă lăcrămi și dă mult žale,
 Că căzuȧ în mîjnili tale“.
 Da Busuioc țe-m făcă?
 Pă căpitan îl ridica
 Și capu că i-l tăja,
 Către soru-sa-m zică:
 „Dară, soru Ilinca,
 Îngroapă un cap dă căpitan,
 Păcum ȧel nu m'a'ngropat
 Cîn la mine aȧ strigat.“

Căpățîneni — Niculaȧ Iordakȧ, 38.

Milea

I

Foaie dă trei nuč,
 Strigă Milea dintre lunč,
 Dintre lunč, din văi adinč,
 C'a pierdut, mare, doi žunč,
 Pă Vinăt și pă Bălan,
 L-a cătat dă iese un an.
 Și maică-sa l-auza
 Și din gură că-m ziča:
 „Ce ȝ-e, Mileo, dă tot strig
 Dintre lunč, din văi adinč“?
 Dară Milea ȝe-m ziča?
 „Maică, măjculiȝa mea,
 Am pierdut, mare, doi žunč,
 Pintre stinč și văi adinč,
 Tot umblind și căutind
 Io, maică, mȝ-am ostenit
 Și m'am dat d'am hodinit
 Supt un pom mare'nflorit.
 Vint dă vară mȝ-a bătut,
 Florȝ dalbe s'a scuturat,
 Pă mine m'a'mpresurat,
 Puȝ dă șarpe mȝ-a picat,
 Puȝ dă șarpe bălaor
 Cu codiȝa dă aor,
 Cȝn întinde mă coprinde,
 Cȝn zgȝrȝește mă topiește.
 Maică, măjculiȝa mea,
 Înfreșură mȝna'n băzmeȝa
 Și mȝ-o bagă'n sȝn dă-l ȝa,
 C'ala-m topiește viaȝa“.
 Dară Milea mȝ-o'nȝerca,
 Dar maică-sa ȝe-m ziča?
 „Dăcȝt, Mileo, făr dă mȝnă
 Io măȝ bine făr dă tine,
 Căȝ ca tine oȝ măȝ faȝe,
 Da mȝnă nu măȝ poȝ faȝe.
 Dară Milea ȝe-m făȝa?
 Și pă țaiȝă-su'nȝerca:
 „ȝaiȝa, țaiȝuleȝu mȝeȝu.

Înfreșură mina'n gizdeu
Și mi-o bagă'n sinu mieu,
Ca să-m scoț balauru,
C'ala-m pierde capu".
Dar taica-su țe-m zița?
„Dăcît, Milço, făr dă mină
Îo mai bine făr dă tine,
Căc ca tine oî mai façe,
Da mină nu mai poç façe."
Dară Milça țe-mî făça?
Pă mindră-sa ș-o striga:
„Mindro, mindrulița mea,
Tot umblind și căutînd,
C'am pierdut, märe, doi žunč,
Pă Vinăt și pă Bălan,
Și știî că-î caut d'un an,
Îo, märe, m'am ostenit
Și m'am dat d'am hodinit
Supt un pom mare 'nflorit,
Vint dă vară mi-a bătut,
Florî dalbe s'a scuturat,
Pă mine m'a'mpresurat,
Pui dă șarpe mi-a picat,
Pui dă șarpe bălaor
Cu codiță dă aor,
Cînd întinde mă coprînde
Și g'iața rău că mi-o sting_e.
Mindro, mindrulița mea,
Înfreșură mina'n bezmea
Și mi-o bagă'n sin și-l ia,
Că ala-m sfîrșăște g'iața".
Dar mindra nu să'ndoia,
Mina'nfreșura'n bezmea
Și la Milça să duca
Și'n sin mina că-î băga,
D'o punguță că-m scotea,
Numai poli și gălbeori,
Niçodată să nu mori.
Dară Milça țe-m zița?
Și'nçepea dă mi-a cînta:
„Dăcît un tată ș'o mumă
Mai bine-o mindruță bună;
Dăcît un frate ș'o sor

Mai bine-o mindră cu dor“.

Căpățineni — Același.

II

Strigă Milăa dintre lunč,
Dintre lunč, din văi adînc,
Pă numili tajcă-so.
Tajcă-so țe-i răspundea?
„Țe strig, Milăo, țe strig, dragă,
Ori aînūtili Ț-ai rupt
Ori porci Ți i-ai pierdut
Ori merindea Ț-ai firșit?“
Și Milăa că-i răspundea:
— Tajcă, tăjculețu mieu,
Nič cismuțili n'am rupt,
Nič aîne n'am ponosit,
Nič porci nu i-am pierdut,
Nič merindea n'am firșit,
Da jo, tajcă, am greșit,
Am greșit d'am adurmit
Supt un pom mare'nflorit,
Un vînt mare mî-a bătut
Și pomu s'a cletinat,
Florili m'a presurat,
Șarpe'n sîn că mî-a intrat,
Șarpe mare bălaor,
Cu codița dă aor.
Tajcă, tăjculețu mieu,
Nfășură mina în bezmea
Ș'o bagă'n sîn dă mîe-l ia,
Că mî-a stricat inima.
— D'aleu, Milăo, dragă Milăo,
Dăcît jo fără d'o mină
Mai bine jo fără tine,
Că d'o trăi majcă-ta
Mulț ca tine-o face ia,
Și d'om trăi amîndoi
Mulț ca tine-om face noi.“
Îel așa dac'auza,
Cruce'n piept că mi-ș făcă
Și dă mă-sa să ruga:

„Măică, măicuța mea,
Nfășură mina'n bezmea
Ș'o bagă'n sîn dă mie-l ia,
Că mi-a secat inima.“
Da măică-sa țe zîca ?
„D'aleo, Mileo, dragă Mileo,
Dăcît io fără d'o mină
Mai bine io făr dă tine,
Că d'o trăi taică-to
Mulț ca tine-oî face io
Și d'om trăi amindoi
Mulț ca tine-om face noi.“
Îel așa dac'auza
Cruce'n piept că mi-ș făca
Și la frate-su striga,
Frate-su că-i răspundea:
„Ce e, Mileo, dragă Mileo,
Ori merindea ai firșit
Or porci că i-ai pierdut
Ori haine ai ponosit ?“
Și Milea că răspundea:
„Nič porci nu i-am pierdut,
Nič aine n'am ponosit,
Nič cismuțe n'am pierdut,
Da io, dragă, mi-am greșit;
Mi-am greșit d'am adurmit
Supt un pom mare'nflorit,
Vint dă vară mi-a bătut
Și pomu s'a cletinat,
Florili s'a scuturat,
Pă mine m'a presurat,
Șarpe'n sîn că mi-a intrat,
Șarpe mare bălaor,
Cu codiță dă aor“.
Frate-su țe-i răspundea ?
„Dăcît io fără d'o mină
Mai bine io făr dă tine,
Că d'o trăi măicuța
Mulț ca tine-o face ia“.
Îel așa dac'auza,
Cruce'n piept că mi-ș făca,
La soru-sa că striga,
Soru-sa că-i răspundea :

„Ce Ț-e, Mileșo, dragă Mileșo“ ?
Și Mileșo că-i răspundea:
„Soro, surișara mea,
Nfășură mina'n bezmeș
Și bagă'n sîn dă mi-l ia,
Că mi-a secat inima.“
Dar soru-sa Ț-e-i zică ?
„D'alșo, Mileșo, dragă Mileșo,
Dăcît Țo fără d'o mină
Mai bine Țo fără dă tine,
Că d'o trăi măicușă
Mulț ca tine-o face ia.“
Îel așa dac'auza,
Crușe'n piept că mi-ș făcă
Și la nevastă-m striga,
Îa așa că-i răspundea:
„Ce Ț-e, Mileșo, dragă Mileșo,
Or porci că i-ai pierdut
Ori aine ai ponosit
Ori merindeș ai firșit ?“
Mileșo că îi răspundea,
„Mindro, mindrușă mea,
Niș porci nu i-am pierdut,
Niș haine n'am ponosit,
Niș merindeș n'am firșit,
Da am greșit d'am adurmit
Supt un pom mare'nflorit,
Vint dă vară mi-a băut
Și pomu s'a cletinat
Florili s'a scuturat,
Șarpe'n sîn că mi-a intrat,
Șarpe mare bălaor,
Cu codișă dă aor.“
Mindrușă cîn auza
Lacrămil'o podideș,
Îel niș vorba nu sfirșă,
Niș mina nu'nfășura
Și'n sîn iute i-o băga,
Kimiraș din sîn scoteș
Și pă masă mi-l trintăș,
Gălbiori zornăș.
Îel așa dacă vedăș,
La Dumnezău să rugă

Și din gură cuvînta:
 „Dăcît un tată ș'o mumă
 Mai bine-o mîndruță bună,
 Dăcît un frate ș'o sor
 Mai bine-o mîndră cu dor.“

Căpățîneni — Ișana Băzenoaja, 78.

III

Strigă Milea dintre lunč,
 Dintre lunč, din văi adînc.
 — Dă țe strig, Milșo, așa:
 Or Ț-ai h'irosît ceva?
 — Ba n'am h'irosît niînic,
 Da așa c'am adurîit
 Supt un pom mare'nflorit;
 Bur dă ploaje că nî-a dat,
 Vîntu că nî-a adijiat,
 Florili s'a scuturat
 Șî'n sîn că nî-a intrat
 Șarpe mare bălaor
 Șî io așa am strigat:
 „Taică, tăiculețu nșeu,
 Bagă mina'n sînu nșeu,
 Dă vez țe-oî să-Ț dau ișeu:
 D'un șarpe mare bălaor,
 Cu trei capete dă aor,
 Cîn să'ntinde mă coprînde,
 Cîn zgîrțește mă tok'ește.“
 Taică-su s'a'nfricoșat,
 Pă iel nu l-a ascultat.
 Șî frati-su tot așa
 Șî soru-sa tot așa.
 „Maică, măiculița mșea,
 Nfășură mina'n băzmea,
 Bagă mina'n sîn dă-l ia.“
 Șî mina'n sîn nî-o băga,
 La lădiță nî-așăza
 Miișqare dă hîrtiqară,
 Că-s lezne la socoteală,
 Ușurele la purtare.

Mușătești — Marija Radu Bolovan, 80.

Ilincuța

I

Ilincuța că frumoasă
 Șădea cu mă-sa la masă,
 La masă cîn jele sta
 Turci pă ușă intra.
 Majcă-sa cîn îi videă
 Dîn gur' așa le spunea:
 „Turçilor păginilor,
 Îo n'am fată pentru voi,
 Am ca să-m țasă la război.“
 Iară Turci ce făcă?
 Capu mă-sii îl tăja,
 Pă Ilincuța o lua,
 Pă doi cai că ni-o lega,
 La un harap i-o didă,
 La Dunăre n'i-o pornea,
 Ca s'o ducă la Sambul,
 La Sultanu ăl bătrîn,
 Ca să le dea pentru ia
 Doo mij dă irmilič
 Și un mertic dă galbeni mic
 Și un sac dă icusari
 Ș' unu dă galbeni mari.
 Ia, Dunăreă cîn videă,
 Dă harap ni să ruga:
 „Mai slăbește funiia,
 Că mă dăre inima.“
 Harapu o asculta,
 Funiili le slăbja,
 Ia'n Dunăre s'arunca
 Și dîn gur'asa grăja:
 „Dăcît roabă Turçilor,
 Mai bine hrană peștilor,
 Răgălije raçilor“.

Mușătești — Aceeași.

II

La vale, la vale,
 Pă cîmpia mare,
 Dă une șarili răsare,

Rikita'nflorită,
Țara ocolită,
Dunărea cotită.
La vale, la vale,
Pă cîmpia mare
Vine, vine tare
Vre-o činzeč dă Turč,
Călări pă cai murğ,
Cu fesurli nalte,
Lăsate pă spate
Dă streinătate.
Și-m strigă nenčetat:
„O, aman aman,
Ono ğizo ği.“
Și iej că-m venja,
La Băduleasa sosa
Și din gură că-m ziča:
„Băduleasă, Băduleasă,
Curvă dintr'o mije-alçasă,
Pă Ilinca če-aj făcut-o?“
Băduleasa če-m grăja?
„Turčilor, vizirilor
Și mai mari bojerilor,
Ilincuța mî-a murit,
Dacă nu-m crez cuvîntelu,
Hai să-i vedeț mormîntelu.“
Lua o sapă ș'o lopată
Și-m pleca la minăstire,
Un mormînt că le-arăta
Și cîn mormîntu săpa
Oase goale că găsa.
Dară Turci če făča?
Pă Băduleasă n'o credeă
Și pă cai încăleca,
Pă Ilinca mî-o căta
Peste toate cîmpurli
Și pîn toate grînili,
Pă la toate casli;
Pă Ilinca mî-o găsa
Pă vatră dă calofir,
În tufă dă trandafir,
Și Turci că mî-o lua
Și pă cai că mî-o lega

Și Turci că mi-ș pleca.
 Să duca cît să duca
 Pin la Dunăre sosa.
 Ilincuța ce-m zîca?
 „Turçilor, vizirilor
 Și mai mari boierilor,
 Façe-vă-ț milă cu mine
 Dă-m dăzlegaț mîjnili
 Să-m răcoresc țîțili,
 Țîțili cosîțili.
 Façe-vă-ț milă cu mine
 Și-m slăbiț curelili
 Să-m dăsfac cîngătorli.
 Dară Turci ce-m făca?
 Milă că li să făca,
 Curelili le slăbja.
 Mai merğa cît mai merğa,
 Pină bine că-î venja
 Și'n Dunăre s'azvîrlja,
 Turci după ia sârja
 Și ia mrjană să făca,
 Că Turci n'o mai găsa.
 După ce Turci pleca
 Ia din Dunăre ieșă
 Ntr'o flintină să băga
 Ș'a doa zî auza
 Mă-sa ieî pă drum treça,
 Žălindu-se o striga:
 „Ilinco, Ilincuța mea,
 Majcă, cîn țe-oî mai vedeă“?
 Dar Ilinca ce făca?
 Din flintină că striga:
 „Majcă măiculița mea,
 Vîno că sînt aiçia.“
 Dumnezău c'o prefăca
 Și iar fată o făca,
 Cu mă-sa acas să duca.

Sălătrucu-dă-žos — Iqana Ion Săndulake, 81.

(Ivan Iorgovan

Foaie dă urmuz,
 În sus pă Černea'n sus

Mulț voinič s'au dus,
Toț mi s'a răpus,
Unu mî-a rămas:
Ivan Iorgovan,
Fečor dă Mocan,
Și iel că-m mergea
Sus pă Černeș'a'n sus
Și că-m căuta
Pă amanta sa.
Cu Vidra nainte,
Cu ogari pă urmă,
La Černeș-a m sosa,
Din gură-m zîca:
„Černeș, Černeș, fa,
Čartă-ț talazu,
Mojie-ț urletu,
Să-m treacă voinicu,
Să treacă cu ciini
Dă doru mindrii.“
Černeș ce-m făca?
Talazu-l čerta,
Urletu muja,
Ivan că-m treca,
În păduri intra,
Pă mindra o vedea
Și ia că-m fugia
Cîn pă iel zăria,
Dar iel ce-m făca?
Ciini i-asmuța:
„Ține, Vidro, fa,
Ține-m pă mindra
Să vorbesc cu ia.“
G'idra mî-o țineă,
Ivan mî-o prindea,
Mindra că-m zîca:
„Ivan Iorgovan,
Nu Ț-o fi păcat
Că m'ai înșelat?
Am fost fată dă casă,
Tu fičor dă masă,
Tu m'ai înșelat
Și io am plecat
Pîn păduri pustii

Și pînă livez verz,
Tot ca să mă pierz,
Să nu te mai văz
Dă rușinea mai kii
Și dă cînstea ta kii.
Nu Ț-e frică odată
Că blestem dă fată
Fațe stan dă piatră
În milzoc dă apă?“
Ivan țe-m făcă ?
Și iel că-m plînga,
Dă ia să ruga:
„Mîndro, mîndro, fa,
Dacă Ț-e rușine,
Hai cu mine'n lume
Să trăim mai bine“.
Mîndra țe-m făcă ?
Cu Ivan pleca,
La Cîrneș-m sosa.
Ivan să ruga:
„Cîrneș, Cîrneș, fa,
Cîrtă-Ț talazu,
Moaje-Ț urletu.
Ascultă-m' așa,
Să trec cu mîndra.“
Cîrneș să muja,
Talazu-l cîrta,
Urletu muja.
Ivan țe-m făcă ?
În Cîrneș să băga,
Dar mîndra nu vrăa.
Într'o clipă 'ndată,
Blestemu dă fată,
Stan mi să făcă,
Stan dă piatră 'n apă.
Mîndra țe-m făcă ?
„Dăcît Țo cu tine
Să nu mai văz lume,
C'am dat dă rușine.“
Mîndra țe-m făcă ?
Ia că mi-ș pleca
Pînă pînduri pustii
Cu cîini ai lui.

Mîndra că-m merğa
 Și că mi-ș plînga
 Tot dă sșarta sa.
 „Rău trăii pã lume
 Și n'am cui mai spune.
 Să-i spui la Černea,
 Poate-m crede ia
 Dă sșarta mea.“
 Mîndra če-m făča?
 În Černea să băga,
 La Ivan merğa
 Și mi-l sãruta,
 Dîn gurã-m zîča:
 „Blestemu dă fatã,
 Iești tu stan dă piatrã.
 Uikie cîini tãj,
 Doi bãlaurej
 Alãturi cu tine,
 C'ai scãpat dă mine“.

Cãpãțineni — Nicolai Iordakje, 38.

Stanca Ardeleanca

Fșaje verde ș'o lalșa,
 Uikie Toma cã venșa
 În pșartã la Stanca mea:
 „Stanco, Stanco, draga mea,
 G'ino, g'ino pin la pșartã
 Ca sã-ț spui d'o vorbișșarã,
 Sã-ț sãrut d'o gurișșarã.“
 Darã Stanca če-m grãja?
 „Tomo, Tomo, hãduc Tomo,
 Bate-ț calu un ț-e drumu.“
 Darã Toma če zîča?
 — Stanco, Stanco, draga mea,
 G'ino, g'ino pin la pșartã,
 Ca sã-ț spui d'o vorbișșarã,
 Sã-ț sãrut d'o gurișșarã.
 — Nu poč, Tomo, draga mea,
 Cã mi-e Barbu bïat în pat,
 Cu palóșu tras la cap,
 Cu pistșale 'ntinse pã masã
 Și cu pușca pã fereștã.

Ş'am o sqacră cîrtitqare,
 O uşe scîrţitqare
 Ş'o boldeică lătrătqare."
 Dară Toma  e-m gr  ja?
 „Stanco, Stanco, draga me a,
 Ia, ascult  vorba me a:
 Ia un codru d  sl nin ,
 Un e u a la    in ,
 Ia o c  ze d  m lai
 Şi mi-o m   e'n lapte dulce,
 S'o dai boldeic i s'o min e;
 Ia o min  d   enu e
 Ş'arunc'o'n oki la m tu e."
 Dar  Stanca  e-m gr  ja?
 „Toate este a  e-o i f  a
 Şi io, Tomo, n'oi pute a,
 C'am copilu mitit el
 D sf  sat  n leg n el."
 Dar  Toma s  ruga
 Şi ia a a  n f  a:
 Lua un codru d  sl nin ,
 Un a u a la    in ;
 Lua o c  ze d  m lai,
 O moia  n lapte dulce,
 O da boldeic i s'o min e;
 Lua o min  d   enu e
 Ş'arunca 'n oki la m tu e
 Şi la Toma s  du a,
  el  n bra   c  mi-o lua,
 Guri a i-o s ruta,
 M  nili 'n bri   i pune a
 Şi p  cal mi-o arunca
 Şi calu lui  l sumu a
 Şi cu calu s  du a,
 Zi d  var  pin  'n sar ,
 Şi sar  c  s  f  a,
 Toat  noaptea c  mer a,
 D  zio s  r v rsa,
 Zior  d  zi s  f  a,
 P   elili c nta.
 Dar  Stanca  e-m gr  ja?
 „Tomo, Tomo, draga me a,
 H' e-  mil   i d  mine,

Mai mult pentru Dumnezeu,
Auz cum mai cîntă cucu,
Mi să frîge sufletu
Dă Ivan al mititîel,
L-am lăsat dăsfășățîel,
Dăsfășat în legăniel,
Of! ce-o h'i mai făcînd iel!
Ș'auz cum mai cîntă mîerla,
Mi să frîge inima.
Foaie verde murele,
Cum în curge țîțele,
Mi să scurtă zilele.
Tomo, Tomo, hajduc Tomo,
Să-ț fac milă și cu mine,
Să-ș facă domnu cu tine,
Să-m dai drumu iar acasă.“
Îa așa dacă să ruga,
Lu Toma milă i să făca,
Drumu îndărăt că-î da.
Îa acasă că-m sosa,
Tot dă pă la mîez dă noapte
Și tot cu h'iori dă moarte.
Și la ușa că sosa,
Ușa 'ncuiat-o găsa
Și din gură că-m grăja:
„Barbule, soțîia mea,
Îartă-mi tu greșala mea,
Să-ț ierte Dumnezeu p'a ta;
Îartă-m tu păcatu mîeu,
Să-ț ierte Dumnezeu p'al tău,
Și fă bine, draga mea,
Haj dă-m dăscuje ușa.“
Îară Barbu ce-m grăja?
„Stanco, Stanco, draga mea,
Îo greșala ți-oi ierta,
Da, ia, să-m spui tu mîie-așa:
Poftestî moarte luminată
Ori poftestî moarte 'ntunecată?“
Dară Stanca ce-m grăja?
„Poftesc moarte luminată,
Să-m mai scap capu odată.“
Și ușa i-o dăscuja,
Stanca 'n casă că-m intra.

La leagăn anăzuja,
 Copilu mort îl găsa,
 Cu mîjnili dă păr să lua,
 Cu capu dă păreț să da.
 Barbu la slugă porînca,
 Șteazer verde că bătea
 Și pă Stanca mi-o lega,
 Lemne multe grămădia,
 Dă trei părț cu lemne verz
 Și d'o parte cu uscate,
 Să s'aprinză ș'ălălalte,
 Cu cătran le cătrănja
 Și cătranului foc da.
 Stanca arde și pleznește,
 Barbu bea și kiotește;
 Copilașu că mi-l lua,
 Cu palôșu-l čopăta,
 La zăvoz îl împărța,
 Pîn čenușe căuta
 Oase goale că găsa
 Și oasili le-aleğa
 Și mărunte le pisa,
 În sus tare le-azvîrlja
 Și din gură că-m grăja:
 „Numa če-o alege vîntu,
 Să mînče Stanca pămîntu.“

Sălătrucu-dă-zos — Iqana Ion Săndulake, 81.

Soarele și luna

P'o gură dă vale,
 Pă ostrov dă mare
 Sîn noo argele,
 Țese Iana 'n jele;
 O argea mititică
 Cu ferești dă sticlă,
 Cu uși dă sipică,
 Țese Iana'n ia,
 Iana Cosînzeana,
 Pinză dă mătasă,
 Împletită 'n șasă,
 Că je mai bănqasă
 Și je mai frumqasă.

— Tese, Iano, țese,
 Dă nuntă gătește
 Pinză dă mătase
 Să fac șoarelui cămașe,
 Că jo am umblat
 Noo ani pă noo cai,
 Pă toț i-am spetit
 Și i-am čumpăvit,
 Soțioară nu mī-am găsit.
 Tese, Iano, țese,
 Dă nuntă gătește.
 — D'alei, șoare, frățioare,
 Nu-i șoare păcat
 Să ia sor pă frate?
 Dar tu, ca un sfint
 Și ca un puternic,
 Fă scară dă furcă,
 Cu cuje d'oțal,
 Te naltă la naltu čeri
 Și cată la pravilă
 Dacă s'o cădea
 Să ia sor pă frate,
 Ie păcat dă mōarte;
 Să ia frate pă sor
 Ie păcat ș'omor“.

Sălătrucu-dă-žos — Aceeași.

Iencea Săbiencea

Čine mi să'mplimbă, plimbă
 Pă ulița tīrgului?
 Ienča, Ienča Săbienča,
 Tot cu calu dă căpăstru,
 Cu căpăstru dă arnič
 Împletit de Stanca'n cinč,
 Cu căpăstru dă mătase
 Împletit dă Stanca'n șase.
 Și din gur' așa ziča:
 „Maica, măjculița mea,
 Dă cin sin cătană'n sat,
 Tot în sat, în Țaligrad,
 Toate fetilī-am înșelat,
 Numa una mī-a scăpat

Stanca, Stanca Ardeleanca,
Fată dă Letin bogat,
Nepoțică dă'mpărat".
Dară mă-sa ce-m grăja?
„Ienčo, Ienčo, dumneata
Pă min dă m'oi asculta
Și p'aja vei înșela.
Îa o ije fomejască
Peste-a ta straje domnească,
Rade barba binișor
Și mustața frumușal
Și pune negre mărgele
Peste dalbe batistele
Și pune-ți o cîrpă'n cap
Peste verde comănac
Și te fă fată săracă
Și te du la Stanca'n poartă.
Stanca ie fată săracă,
Poftește sărači'n casă.
Pă scară o cobori,
La tine că o veni
Și'n casă că te-o kiema:
Dalei, tu fată săracă,
Ce-ai cătat la mine'n poartă"?
Îel barba că ș-o rădeșă,
Mustățiți tot așa,
Mărgele la git puneșă
Și hașna că ș-o șkimba
Și la Stanca să dușă
Și în poartă că ședșă.
Stanca'n plimbare ișă,
Pă săracă o vedșă
Și așa că mi-o'ntreba:
— Daoleș, fată săracă,
Ce-ai cătat la mine'n poartă?
— Stanco, Stanco dumneata,
Am avut mare păcat
Și mi-am luat un blestemat,
G'ine sara-m cere pișne,
Îa vătrașu și dă'n mine".
Stanca milă i să fășă,
Pă scară scobora,
La săracă să dușă

Și dă mină o lua
Și'n casă că mi-o poftia ?
Dar săraca ce făca
Dacă'n casă o kijema ?
Săraca'n tăcuni ședea
Pină ce Stanca čina;
După ce Stanca čina
La služniči că porinča:
„Așternet ceva pă vatră
Să să culče a săracă“.
Da săraca ce ziča ?
„Stanco, Stanco dumneęata,
Pă vatră nu m'oi culca,
Că sin lemnili dă plop
Și sare pă mine foc“.
Stankij milă să făca,
La služniče porinča:
„Așternet în pat la feriașă,
Să să culče a săracă“.
Da săraca ce ziča ?
„Stanco, Stanco dumneęata,
La feriașă nu m'oi culca,
Că blestematu mi-o veni,
Pă feriașă s'o uita,
Cu oki dă mine-o da
Și cu pușca m'o'mpușca.
Lăsă-mă'n pat la părete,
C'acoló nu mă mai vede“.
Stankij milă să făca,
La părete o lăsa.
Da săraca ce făca ?
Dipă ce Stanca adurmia
Lapădă ije fomeiască
După čea straje domnească,
Lapădă cirpa din cap
Dă peste verde comănac,
Lapădă negre mărgele
Dă peste dalbe batistele.
Stanca cin să pomenia
Pă Ienča lingă ia vedeă.
Stanca ce putea ziča ?
„Ienčo, Ienčo dumneęata,
Scqală-te dă dimineăta.

Apucă pin mahala,
Spune la toată lumea
Că s'a măritat Stanca“.

Sălătrucu-dă-zos — Aceeași.

Ghiță popă vechi

Cu Ghiță popă veki să-ț spui dașia dăla 'nceput. Băjatu ăsta a fost dat la carte, d'a ișit și iel popă. Fin popă, aveă obiști d'a pune mina. Ișind iel, a sluzit acolô la biserică; cum i s'a'ndăminat, s'a legat d'o femeje. La urmă a dovedit că dascălu lui i-a luat mîndra și i-a luat și bani. Avînd kită pă dînsu că intrase în lerație cu ja, într'o noapte l-a străpuns cu cuțitu. A lăsat în scris acasă că iel ja drumu codrilor pentrucă iel l-a omorît.

Ducîndu-se p'o cale'n pădure, s'a'ntîlnit c'un hajduc care păza p'ăi dăla kief, a intrat în lerație cu iel, a stat dă taină mult și l-a'ntrebat dacă-l primește și pă iel în cătă. Hajducu nostru l-a luat și pă iel, cum iera și cu carte, și l-a dus la ăilant. Aja, cu durdili și pistoale. Iel: „nu trașet, că ie un frate dă cruce.“ Căpitanu lor, Codreanu, l-a oprit în tabără: „n'am așa vojnić ca tine, poate să rămîi căpitan“ s'a făcut anegurare, să fije frate dă cruce.

Acu pă iej îi înconșura mereu potera, da scăpa, că-ș pierdea urma, și cînd a vent alta Codreanu a vrut tot așa să să retragă, c'altfel ar h'i fost pierț. Da Ghiță: „io sint încrunțat la inimă d'atîtea supărări, tot trebuie să murim și io vreaș să mori: îl cunosc p'ăsta și d'aja m'am făcut hajduc!“ Atunc a dat ordin să nu să dăparte nimeni, fiecare să stea la citi-un copać și să tragă. La urmă Codreanu a fost rănît. L-a băgat su răgălii, i-a legat rănili s'a luat iel comanda. Cîn a rămas puțin s'a stricurat unu și unu, l-a pus pă Codreanu pă cal să fugă și cîn a mai dat o salbă dă foc a omorît pă Kihostri, căpitanu poterii. Ș'atunc Codreanu l-a lăsat pă iel căpitan.

Hajducînd, i s'a făcut dor să vază če-i mai face mîndra pentru care omorise pă palacriseri. Cîn în sat fusăse o nuntă la care fusăse ș'o sor d'a lu Ghiță, a 'ncoclețat-o un Turc ș'a furat-o cu patru ăameni. Afiînd asta, iel s'a dus după iej, a intrat în curte ș'a'nceput a da cu pușca în ăamuri. ăla a rămas tresărat cîn a auzit pocnet dă puști. A ișit afar și s'a luat la luptă și Ghiță l-a omorît; a luat pă sor'sa s'o cunune c'un băjat dîn sat.

Acu lui i-era drag d'o fată și ja aveă drag d'un altu, că Ghiță nu iera făcut bine, ș'a furat-o într'o sară cu gavrioleta. Ia credea că ie Păunașu Codrilor și s'a lăsat. A dus-o în ascunză-

țoare și, stînd acolo, iej i s'a făcut urit singură și dor dă mă-sa, dă surate. Umblind pîn codru, s'a'nîlnit într'o zi cu Păunașu. Ia cînta și cîn l-a văzt li veniră o tresărare spăimîntoasă. A stat iej dă taină pîn' a răsărit luna. Az așa, mîine-așa pînă a venit Giță, că fusăse la un Grec mare peste Olt. Venind și negăsind-o, a'ntrebat pă ăl d'o păza ș'a crezut că s'a rătăcit pîn pădure, A dat peste iej stînd la domăneală, ia spunîndu-i: „cîn oi auzi cîntecu mîeu să știi să vii!“ Cîn să să repează Giță la Păunașu, ia s'a pus pișo'ntre iej. Îel s'a'mpjedicat ș'a căzut ș'a fuğit Păunașu. Ia cu cuvinte mincînoase: „bine c'ai venit, că io am fost rătăcit și mî-a ișit ăsta nainte.“ Îel s'a făcut c'o crede ș'a hotărit să să ducă pă calea-mare la socri cu plocon. Ș'acu vine:

Pă cel deal, pă țeă colniță
 Plimbă-mi-s'o cătănuță
 Cu a lui dalbă mindruță.
 — Foaie verde matostat,
 Io, mindro, dă cîn țe-am luat
 Nič un cîntec n'aj cîntat;
 Ia cîntă-mi tu cîntecu,
 Că mî-e drag ca sufletu.
 — Io, Giță, dac'oi cînta,
 Brazi că s'or clătina,
 Apili s'or turbura,
 Văi adînc or răsuna,
 Păunașu c'o auzi,
 Păunașu codrilor,
 Drăguțu femeilor,
 Drăgălașu fetilor.
 — Cîntă-mi, mindro, cîntecu,
 Că mî-e drag ca sufletu“.
 Dar mindra cîn începea
 Cîntecu a-ș dăsfira
 Codri mari că răsuna,
 Apili să turbura,
 Văi adînc că răsuna,
 Păunașu c'auza
 Și pă loc că în sosa,
 Vină lu Giță-i băga:
 „Hei tu, Giță popă vekî,
 Cu potcapîu pă urekî,
 Țe țe-aj lăsat dă popije
 Și dă sfînta leturçije

Și-m tot calč pojenili
Și-m tot stric livezili?“
Dară Giță ce-i spune? „
„Ce pojene, mă Păune,
Ce livezi, mă păgine?
Vino să te livezesc
Și pă loc să te isprăviesc.“
Păunașu s'apropiia,
Pă Giță că-l întreba:
— În săbii să ne tăiem
Ori în luptă să ne luptăm?
— Ne luptăm în luptă dreaptă,
Că-i dă Dumnezeu lăsată.“
Iei pă loc că mi să lua
Și la luptă să'nțerca;
Cin la vale s'aduța,
Cin la deal să răsuța,
Și ničunu nu cădja.
Dară Giță ce făca?
Cu stînga briu-ș dăsfăca
Și la mîndra lui striga:
„Strînge-m, mîndro, briușoru,
Că mă supune marșiolu.“
Dară mîndra ce zîca?
„Cari pă cari vi-ț birui
Tot d'un bărbățel mi-ț fi“.
Dar Giță cin auza
Ntr'un pičor să răsuța,
Pă marșiol că mi-l trîntja,
Pină'n gît că mi-l băga
Și capu că i-l tăja.
La mîndra lui să'ntorča
Și din gură îi zîca:
„Știi, mîndruțo, ce-am pus gînd?
C'astă vară am cosit,
Clăili le-am vîrfuit,
A rămas una'n pirău
Să-i fac vîrf cu capu tău.“
Și Giță ce îm făca?
Capu mîndrii i-l tăja
Și'n vale îl arunca,
Țîțili i le tăja
Și plocon că le făca,

La maică-sa să duca;
La socri
Peste codri,
La naș
Peste oraș.
La soacră-sa să duca
Și plocon că-i arăta:
„Ține, maică, carne grasă
Din zunințea că frumoașă”.
Dară mă-sa ce zîcă?
„Cu hajduči-ai tras,
Cu hajduči mi-ai rămas”.

Mușătești — Gîrge Toma Bolovan, 27.

Cîntecu lu Codin

S'am zîs verde solz dă pește,
Anu noo sute zăce,
D'un băiat că să ivia,
Costandin că mi-l kjema,
Mă-sa Codin că-i zîcă,
Fetili drag mi-l aveă,
Băjeți necaz c'aveă;
Să vorbja, să sfātuja,
Cum să facă să-l omqare,
Și cum, neică, să-l omqare.
S'am zîs verde trei kjorkine,
Toma'n sară dă Sin-Vasile,
A lu Gîrgje-a Barbului,
Băjatu primarului,
Puișoru dracului,
La iel, neică, să duca,
Multe mincuni că-i spuneă
Și Codin că le credeă.
Iel în casă să duca,
Începeă a să gătja,
Cămașa cu verde lua.
Mă-sa lui ce mi-i zîcă?
„Măi Codine, dumneata,
Vine oți și te ja
Și te duce la belea.

Ș'am zis verde d'alî verde,
Nu lua cămașa cu verde
Și ia cămașa cu alb,
La fete să le paj drag".
Cămașa cu alb c'o lua,
Cu-a lu Gîorgie că pleca,
În curte, neică, ieșa,
Ușa la grazd dășkideă,
Calu din grazd că scotea,
Calu la iel să duca,
Căcula din cap i-o lua
Și zos, neică, i-o trintia.
Calu nekjeza, ofta,
Codin nimic nu știja
Și nimic nu pričepea.
Mîna pă bič că puneă,
Doo biče că-i dădeă,
Și pă iel încălica,
Cu-a lu Gîorgie că pleca.
Merğa, neică, ce merğa,
Pină'n pădure-azunğa,
Zos la o bûtură sta,
Îel lu Codin că-i zîca:
„Mă Codine, dumneata,
Îa trađe a gîat' a meă,
Nu știu ce glodește'n ia".
Codin zos că s'apleca,
Gîata zumate trăğa,
Ăi din urmă că sosa,
Doo lovituri că-i da,
Peste mîna că-l lovja
Și mîna că i-o rupeă;
Îel zos, neică, îm cădeă
Ș'începeă a să ruga:
„Mă băjeț, băjeților,
Voi mije mîna mi-aț rupt,
Lasă-mă cu ia așa
Să mai vorbîesc cu maița."
La toț milă că l-ereă,
În pădure să duca
Și zos, neică, că-l lăsa.
A lu Gîorgie ce făcă?
Tot al dracului jereă,

Îndărăt să napoja,
Doo čumege că-i da
Ș'atunč sfișitu și-l da.
La ăilant că să duča,
Să vorbja, să sfātuja,
Înt'un puț, neică, să-l bađe,
Înt'un puț, zău, părăsit,
Cum nimeni n'a mai văzut,
N'a văzut, n'a auzit,
Și nič nu s'a pomenit.
Pă čumege că mi-l lua
Și cu iel, neică, pleca,
O lumınare dîn čer pica,
Lor urit li să făča,
Acoló žos că-l lăsa.
La circimă să duča,
Unde bea și kiuja,
Žungjuri în inim'avea.
Žio bine să făča,
Codin acas nu sosa,
Șarili să ridica,
Mă-sa lui če mi-ș făča?
L'a lu Ģiorġie să duča
Și pă iel că-l întreba.
A lu Ģiorġie če făča?
Iel nimica nu-i spunča,
Căč al dracului ierča.
Șarili să ridica,
Codin acas nu mai sosa.
Frați lui če mi-ș făča?
Primărija o'nștiința,
Secsiili tot așa,
Și pleca a čerčeta,
Pîn pădure-a căuta,
Și mort, neică, că-l găsa;
Mă-sa lui cîn il videča
Žos pă iel că leșina.
Orden la procurol să da.
Pină procurol vineča,
Cu doctori asemenea,
Otopșija i-o făča
Ș'inčepea a le spunča,
În coșug că mi-l punča.

La biserică-l duca,
 Fetili că mi-l striga,
 Din guri' așa ziça:
 „Bucură-te, minăstire,
 Că frumoasă zină vine,
 Nu vine ca să'nflorască
 Și vine să putrezască.“

Hințăști — Stana Oprescu, 18.

Focul dela Costești

Foaie verde flori domnești,
 Cum, frate, să mai trăiești,
 Cum să te mai veselești,
 Cîn vez focu la Costești?
 Foaie verde salbă mōale,
 Tomna'n Vinerja că mare
 Văzui, Doamne, un foc mare
 Cu dogoarea pîn la soare.
 Foaie verde viorea,
 Dar acolo ce ardea?
 Foaie verde flori domnești,
 Cîmitiru din Costești.
 Foaie verde ș'o sîpică,
 Tot poporu ie la rugă,
 Să să roage în credință
 În mica bisericuță.
 Foaie verde viorea,
 O corōană foc lua,
 Țircomniči năgrăbja,
 Foaie verde lămliță,
 Ticuță și cu Giorciță
 Dascăli amîndoi ierau,
 Iei din strană fuga dau,
 Scaunili le lua,
 Și pă iele să suja,
 O corōană mi-o stingă,
 Dar pă toată n'o putea,
 Focu'n sus că să'ntindea.
 Iei atunci cîn vedja,
 Fuga în altari că da,
 Și popii că îi spunja.
 Dară popa ce făca?

Din guriță că zică:
„Aduceți-m săcura
Să spargem biserica,
Să iasă toată lumea”.
Dar nime nu'nțăleă,
H'incă focu îi ardja
Și fumu îi îneca.
Popa'n altari să duca
Și cu dascăli vorbja
Și din gura le spunja:
„Că-am fost, tată, blestemaț
Să murim în biserică ars?”
Foaie verde foi pelin,
Giorciță a lu Zamfir
Ce băiat frumos jera
Dă nu să mai pomenja,
Și focu tare-l ardea
Dă nu să mai cunoștea,
Niț cap că nu mai avea,
Băiat tinăr înflorit,
Opsprece anj a trăit.
Foaie verde viorea,
Tică a lu Tudorj Iorga
Ce băiat falnic jera,
Samân pă lume n'avea,
Blind la față și roșcat,
Trandah'ir nescuturat,
Și ce păr frumos avea,
Pajcă mereu și-l freza,
Și focu tare-l ardea
Dă nu să mai cunoștea.
Sărmanu cîn jel ardea
Din gur' așa im striga:
„Tată, mamă, surorj, fraț,
Veniț ca să mă scăpaț
Că focu tare m'a ars,
Mj-a ars mîna și picôru,
Nu mai poț suferi doru;
Dăla cap pîn la picôare
Sin tot numa o vilvôare”.
La urmă nu mai vorbja,
Că sufletu îi șa.
Foaie verde foi pelin,

Giorgița lu Zamfir cîn ardja
Îel dîn gură că zîcă:
„Maică, măicuța mea,
Nu mai poț focu răbda,
Mi s'a dus viața mea“.
Și nimic nu mai zîcă,
Că focu tare-l ardea
Dă nu să mai cunoștea;
N'avea spate, n'avea cap,
Doamne ăi-a fost blestemat!
Foaje verde viorea,
Lume-ajlantă ce făcă?
Țipa și să văjeta,
Azutoare că cerea,
Că focu tare-î ardea;
Mîinili și le'ntindea,
Azutoare nu vinea,
Că nimenăa nu pută.
Foaje verde dă cicoare,
Cura cără și vilvoare,
Cum să mai scapi, frățioare?
Focu ardea și trozneă
Și iej că să perpelea.
Foaje verde foi dă leandru,
Giorgiță și cu Lisandru
Și Fănică a lu Muscalu
Din voinič pă cum iera
Nič nu să mai cunoștea,
Zumătate scrum iereă.
Foaje verde viorea,
Țipete mari că iereă.
Primaru cîn auza
La primărije să duča
Și la telefon vorbja,
Doo pompe că veneă,
Da atunč lîrziu iereă,
Cu viață nu-î mai scoteă.
Cîn începă dă-î scoteă
O sută opt că iereă.
Toată lumea că veneă,
Veneă și dăla Pitești,
Miniștri din București,
Foaje verde mărăcine.

Și din alte țări streine.
Pă'nvătători cîn il scotea
Cocoșana că mi-l zălea:
„Aoleo, dragă Ștefane,
Cum strinsăș coru ăl mare,
Ca să cînte la Isus,
Fusărăt prăziț ca'n vis,
Cavaleri și domnișoare,
Oameni mari, copii dă școală,
Pajcă a fost un făcut
Să moară'n lăcașu sfînt”.
Foaie verde flori domnești,
Pă vale pe la Costești
Numa fete și băieț
Sîn scrumiț, dă nu-i cunoști.
Foaie verde ș'o sîpică,
Dari tu, părinte Mitică,
Cum ars-a tale veșminte,
Blesteme dăla părinte!
Foaie verde matostat,
Sevastița lu Mușat
Între șasă fraț a stat,
În biserică tot a ars.
Foaie verde trei gragate,
Lenuța lu badea Enakje
Drag să trăjască i-ereș,
La denije să duca
Și viața că ș'o sfîrșă;
Umbla cîntînd, fluierînd,
Acu putrezăște'n mormînt.
Foaie verde ș'o sîpică,
Mariuța lu Mirică
Iera una la părinț,
Ca luna între doi sfînt,
Ca soarili'ntre doi munt;
Foaie verde vioreș,
În biserică ardă
Dă nu să mai cunoștea.
Foaie verde foi dă leandru,
Și Vetuța lu Băbeanu
Din frumoașă cum iereș
Nič nu să mai cunoștea.
Focu tare o scrumja.

Foaie verde flori domnești,
Giorciță din Vasilești,
Une te călătorești
Cu noi dă nu mai vorbești?
Te-oi fi ținut cu doi, trei,
Da nu te-ai ținut cu noi.
Foaie verde ca țăreșu,
Lu Radu Vasilescu,
Foaie verde vioreă,
Cinș copii că îi ardea,
Patru fete ș'un băiat
Care Titi l-a kumat.
Foaie verde trei agriș,
Sărași biei părinț
Ș-a găsit copii fript.
Foaie verde ca piperu,
Băieți ai lu Pikjeru
Cite patru la rind sta
Și părinți îi zălia.
Foaie verde lămliță,
Din Policseniia lu Giță
Numa giata mai ierea,
Că toată scrum să făca.
Foaie verde ca piperu,
Băieți lu Cocoșielu,
Trei băieți ș'o fat' aveau
Care Černa să numia,
Ilari'e'n școală fruntaș
Și'n biserică a ars,
Școala dă iel a rămas;
Iar Černica cin ardea
Din guriță că ziča:
„Mamă, mămițica mea,
Hai, mămică, dă mă scoate,
Că focu tare mă arde“.
Foaie verde vioreă,
Sandu če băieți ierea
Și'n biserică ardea
Dă nu să mai cunoștea,
Că focu tare-l scrumia.
Foaie verde flori domnești,

Dacă vreț să mă credeț
Așa a fost la Costești.

Costești — Catrina Stemate Rizea, 38.

Alexandrina ISTRĂTESCU

PRINTRE CIOBANII DIN JINA

I

Așezată în creerii munților, la marginea apuseană a „Mărginenimei” județului Sibiu, la o înălțime de aproximativ 1000 m., Jina are una din cele mai pitorești poziții. Imprăștiată pe coastele mai multor dealuri și văi, cu toate că e în imediata apropiere a crestei munților sibieni — care o îngrădesc spre miazăzi — orizontul se deschide larg, dominînd pînă în depărtare întinsul podiș transilvănean, spre Alba-Iulia, Turda, Cluj.

Ca așezare, Jina presintă o notă particulară. Fiînd formată din grupuri de case, numite de ei „vecinătăți”, nu seamănă nici cu satele răzlețe dela munte, nici cu cele îngrămădite dela cîmpie.

Casele, în general, se pot grupa în două tipuri:

Casa veche, bătrîneasă — din birne, cu ferestre mici, pe din afară, văruiță ori nevăruiță, unele cu „privar” numai în fața ușei, altele cu el întins pe întreaga fațadă — e acoperită cu „șise” și nu are horn. Acoperișul e în formă de piramidă, aproape vertical pentru ca apa de ploaie ori zăpadă să se scurgă cît mai repede. Cînd casa e așezată pe „coștiș” (pantă) partea din spre deal se sprijine direct pe pămînt, iar cea din spre vale pe un fundament de piatră, care formează în același timp și părății pivniței.

Casa nouă, făcută din cărămidă ori piatră, cu ferestrele mai mari, e acoperită cu țiglă și are horn. Predomină tipul de casă veche.

Atît casele de tip vechi, cît și cele de tip nou au de obicei două camere. Din „privar” intri în tindă, din care „tuni” în „casa mare”. Interiorul puțin mobilat: în tindă un pat cum-părat sau făcut de ei, o masă, o „lag’iță” ori două și soba; în casa mare o altă masă, iar o „lag’iță” ori două, „lădoju”, lada cu haine și întreaga bogăție a casei: „bîdașăle” și „șteandurile” cu brînză și unt, „strajele”, lîna etc. Icoanele, semn al religiosității lor, nu lipsește nicăeri.

Fig. 1: Casă veche.

Imprejurul casei au: „graždju” pentru vite, „coțetu” pentru găini și porci, un „șopru” pentru unelte (car, coasă, etc.), o „perde” în care închid oile iarna, una sau mai multe „bugle” de fîn pentru vite etc. Toate acestea sînt împrejmuite de „pălanu” de scînduri, care nu-ți

permite intrarea în curte decît prin „vrașnița” solidă, făcută din scînduri.

Față de satele din jur, Poiana, Săliștea ș. a., Jina duce o viață izolată, o viață proprie, bogată în urme arhaice și, deci, interesantă din orice punct de vedere ai cerceta-o. Fie că această isolare e urmarea zîmbetului ironic, uneori chiar disprețuitor, cu care-i privesc *Mărginenii*; fie că e consecința traiului lor cu prea puține pretenții; fie — chiar — că o anumită trăsătură sufletească — ce și-ar găsi explicarea în originea lor (v. p. 333) — îi forțează cătră această viață; fie că, în sfîrșit, toate aceste trei considerente împreună contribuie ca Jinarul să se îngrădească în marginile unui trai de

strînsă solidaritate cu consătenii lui, trai care-i cere prea puține legături cu vecinii. Cerințele zilei de azi pe mine sînt satisfăcute în oarecare măsură de ocupația lor principală, păstoritul. Astfel găsim destui printre ei care foarte rar și-au părăsit satul ori munții pe care-și petrec bună parte din timpul anului. Din cînd în cînd numai coboară cu caii lor la Săliște ori Miercurea pentru a-și desface produsele oilor și a-și cumpăra făină de „k'ită“ și „euleșe“.

Locuitorii sînt toți Romîni; nici un strein, doar un număr de vre-o 50 de familii de *băieși*, care locuiesc un cap al satului și care se ocupă cu facerea lingurilor de lemn, „troçilor“, fuselor pentru tors etc.

Din punct de vedere economic, Jinarul stă bine, în general. Principala sa sursă de existență fiind păstoritul, care-i procură hrana zilnică, îmbrăcămintea, din tîrg ia absolut numai strictul necesar, iar din ce prisosește face față nevoilor zilnice, își plătește impositul etc.

De sigur această stare prosperă se datorește și faptului că Jinarii nu sînt exploatați de streini, iar banul nu și-l dau pe băutură. Fără să fie avari, strîng cu multă chibzuință cele necesare, încît niciodată nu vei fi întîmpinat cu acele stereotipe „o ducem rău de tot, domnule, n'avem ce mîncea“ atît de des întîlnite aiurea. De crisa actuală, care bîntuie peste tot și care, fără îndoială, se simte și pe la ei, nu se plîng ca alții; o suportă cu argumentul că altădată „o fostu și mai rău“ și cu gîndul într'un viitor mai bun.

Dacă față de cei din alte sate păstrează oarecare rezervă, înlăuntrul satului sînt mult mai sociabili. Femeile, ca și bărbații, se ajută bucuros. În raporturile dintre ei liniștea și buna înțelegere domnește; nu se dușmănesc, nu se poartă decît rar pe la judecăți; patima politică încă nu le-a alterat sufletul — de altfel politicei îi dau prea puțină atenție. Datoriile cetățenești și le împlinește Jinarul cu regularitate. În fiecare duminică, după sfîrșirea liturghiei — la care iau parte cu mic, cu mare — bărbații satului ascultă „poruncile“ pe care li le cetește primarul.

Deosebirea de clase sociale nu există. Odinioară era însă o puternică distincție între „grănițeri“ și „želeři“. Grănicerii, acei care au acceptat în trecut să ia armele pentru apărarea graniței fostei împărății austro-ungare, se bucurau de toate drepturile, pe cînd „želeři“ cei care au refuzat și cărora li s'au adăugat, cu timpul, și veneticii din alte sate nu aveau nici un drept de proprietate¹.

Spiritul de separatism care-i stăpînia în această privință pînă mai acum cîteva decenii (v. text. XXV și LVIII) azi nu mai există. Intr'un timp relativ scurt grănicerii s'au amestecat cu jelerii atît de bine încît cei mai mulți nu-ți pot spune dacă se trag din unii sau din alții.

Pe lingă păstorit, de care vom vorbi mai la vale, locuitorii se ocupă în mică măsură și cu exploatarea lemnului. Munții, acoperiți de păduri bogate în brad, fag etc., le-ar da o bună sursă de cîștig dacă drumuri potrivite le-ar da putința să-și stabilească debușee de plasare. Lipsiți de acestea, exploatarea lemnului se face doar în cele cîteva „žogagăre“ așezate pe valea Dobrei și Bistrei și numai pentru nevoile locale (bîrne pentru case, „șise“ pentru acoperiș etc.).

Agricultura se practică și ea în măsură cu totul redusă. Solul neproductiv și altitudinea regiunii nu permit să cultive decît foarte puțină seacă, cartofi etc. Fînul le cere însă o muncă încredată, aproape în tot decursul verii.

¹ De altfel, această situație de favorizare a unora față de alții nu era decît o nouă întărire a stărei de pe timpul luptelor religioase cu prilejul unirii dela 1700; v. Dr. Il. Pușcariu, I. Lupaș, S. Dragomir etc., *Contribuțiuni istorice privitoare la trecutul Romînilor de pe pămîntul crăiesc*; S. Dragomir, *Istoria desrobirii religioase a Romînilor din Ardeal în sec. al XVII-lea*. Vezi în această privință și text. CXXIV, CXXVIII.

Neputînd suporta această situație, mulți dintre ei au trecut Carpații în țară, mărind numărul celor plecați mai înainte din cauza persecuțiilor religioase; în april 1931, trecînd prin Vaideeni jud. Vîlcea, am găsit acolo bătrîni care-și aduc aminte că părinții lor au fugit din Jina ca să nu facă armată; am găsit de altfel chiar numele de *Jinaru* la multe familii din Vaideeni; v. și C. Erbiceanu, *Vieța lui Naum Rîmniceanu*, discurs de recepție la Acad. Rom., 1900, 7.

Industria casnică e foarte dezvoltată. Pentru îmbrăcăminte nu cumpără din târg decât ceea ce nu pot ei face acasă (pălării, opinci, „șerpăre“), încolo totul e lucrat de mîna dibace a femeilor¹ (v. text. xxvi). De relevat, în această ordine de idei, arta cu care feciorii „kindiseșc“ furcile de tors, „pristenele“ etc.

Ocupația principală și, cum am văzut, aproape unica lor ocupație, este păstoritul sau, cum îi zic ei, „oieritu“².

Condițiunile de teren îi hotărâse la aceasta. Munții bogați în păduri și pășuni mănoase fac, dar mai ales au făcut, rentabil păstoritul. Imprejurări cărora din cauza lipsei de documente istorice nu le putem da totdeauna explicația satisfăcătoare — deși vom încerca-o mai spre sfîrșit — au făcut ca păstoritul din Jina să ne ofere un aspect diferit mult de al celorlalți Mărgineni. De pildă, ei nu practică transhunanța, cunoscuta caracteristică a păstoritului mărginean. Nici un document, nici o descriere, nici un studiu, nici o povestire bătrînească nu confirmă, în trecut ca și azi, existența transhumanței; povestirile bătrînilor ne spun chiar că ei nu au cunoscut-o (v. text. XLVIII). Ei nu treceau cu turmele lor Carpații ca să caute pășuni pe întinsele șesuri ale Bărgănelului, Dobrogei etc.³. În urma faptului de a se fi supus dominațiunei austriace pentru apărarea graniței, au primit moșii întinse și munți numeroși (v. text. CXXIV), așa că nu simțiau lipsa pășunilor care să-i facă să colinde locuri din regiuni îndepărtate. Rar, foarte rar, cînd iernile erau cu totul aspre și lungi,

¹ Nu ne oprim asupra uneltelor pe care femeia le întrebuintează la țesut, tors, urzit etc.; sînt aproape identice, atît ca formă cît și ca numiri, cu cele din celelalte ținuturi românești. De altfel, din punct de vedere dialectologic se vor putea urmări în *Glosar*.

² Prin oierit nu trebuie să înțelegem numai creșterea propriu zisă a oilor, ci și a vitelor, cailor, porcilor, toate îndeletnicirile ce se leagă de păstorit.

³ Dacă totuși găsim familii jinărești în Vechiul Regat (la Corbiile-Piatră, Vaideeni), aceasta se datorește, cum am văzut (pag. 303), altor cauze.

iar verile erau secetoase și nu-și puteau face fin din belșug, ei își duceau turmele pe valea Secașului, Mureșului și a Tirnavelor la „tomnat“ ori „primăvărat“; încolo vara își cresc oile în munții din apropiere, iar iarna le țin cu finul făcut în jurul satului sau al colibilor.

Fig. 2: O stină din muntele Cristești.

Dacă iernatul oilor nu presintă importanță din punctul nostru de vedere, în schimb văratul ne oferă interesante aspecte, de aceea îl vom descrie aici cu înfățișările lui caracteristice.

Cum o stină trebuie să aibă, în medie, 400-500 „mîndzări“, și cum cei mai înstăriți Jinari nu au mai mult de 300 de oi¹, cum se sfîrșește iarna se asociază mai mulți inși, „arîndează“ muntele, fie dela comună, fie dela comunele din jur care au munți, dar nu practică păstoritul, și fac o „tovărășie“. Se începe apoi „tomneala“ personalului stinei, care se face după vechime și după purtarea ori istețimea pe care „băcile“ și „cîio-

¹ În schimb, aproape fiecare are un număr de 10-20 oi, spre deosebire de Poienari, Tilișcani, Sălișteni, la care oieritul se reduce la cîteva familii ce într-adevăr au cîte 1000-2000, dacă nu și mai multe.

banii“ au arătat-o în anii trecuți. Fiecare stîină are 4-5 „băci“, un „mîndzărar“ care ajutat de un „povar“ sau „boitar“ îngrijește de mînzări, un „nélar“ care îngrijește de miei și un „stărpar“ în sama cărnua stau „șterpele“. Dacă „čiopqarele“ de miei ori șterpe sînt mai mari, „nélar“ și „stărpar“ au cîte un ajutor. Fiecare stîină are și un „văcar“ care îngrijește cele 20-30 de vaci. „Sîmbria“ ce se dă băcițelor pentru vărat (care durează cam trei luni) constă din 20 lei de oaie și o păreche, două, de opinci. Ciobanilor („mîndzărar“ului, „nélar“ului etc.) li se dă o sumă ce variază între 2000-4000 lei și opinci. Mai de mult li se dedea și „sîmbriedin oi“, acum însă nu li se mai dă. Dintre toți cel mai scump plătit e „nélar“, că „nei-s mai zîngași și trăbuje să-i grižescă mai g'ine; la nei s'aleže cîni să bagă“.

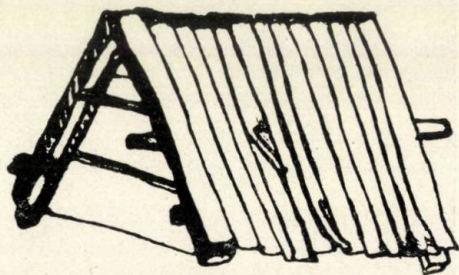

Fig. 3: Toță în care doarme ciobanul iarna, păzindu-și oile.

Caracteristic păstoritului jinăresc este faptul că gospodarul stîinei, mai marele stîinei, nu e ciobanul „care nu are altă decît să grižescă oile“, ci femeia, „bačea“ cum se numește. „Băci“ aveau și ceilalți Mărgineni pînă mai acum vre-o 40-50 de ani, azi însă sînt înlocuite cu bărbați¹.

Toată socoteala, toată conducerea stîinei cade în sama băcițelor; ele mulg oile, ele fac cașul, untul, urda, ele fac mîncarea — pe rînd — ciobanilor etc. Pentru hrana ciobanilor fiecare stăpîn aduce o anumită cantitate de făină, sare și altele de-ale „demîncării“, pe care le dă în mîna băcițelor. Ele țin socoteala de tot ce aduce fiecare stăpîn, însemnînd pe „răvaș“.

¹ Unii Poienari mai au și acum „băci“, dar în bună parte ele sînt angajate tot dintre „Zînărqaje“.

Făcută tovărășia, mare și mică, apoi tocmeala personalului, a doua zi după „Sîn-Ğeordz“ fiecare stăpîn iese cu „boteu“ lui „a-munte“. Aci — înainte de a împreuna oile — le „bujese“ pe „crucea sk'inării“, în „grebeni“, pe „șele“ ca să poată fi cunoscute de bacea respectivă care va mulge nu-

Fig. 4: Băcî mulgînd oile.

mai oile stăpînilor ei. Fac apoi strunga și alte lucruri trebuincioase stînei.

Gospodăria propriu zisă a produselor oilor se deosebește și ea în multe privințe de ceea ce constatăm la Mărgineni, asemănîndu-se cu ceea ce găsim, în această privință, la șes. La Mărgineni, chiar dacă un munte e ținut de mai mulți stăpîni, unul singur — cel cu oi mai multe sau baciul — se angajează să dea celorlalți o anumită cantitate de brînză pentru fiecare oaie. La Jinari lucrurile se petrec altfel: în cadrul tovrășiei mari, pentru munți și ciobani, se fac tovrășii mai mici, la care iau parte 2-10 stăpîni¹.

¹ O tovrășie mică nu poate avea mai mult de 150 minzări, maximum cît poate mulge o bace.

Fiecare tovarășie mică își are bacea ei care mulge numai oile stăpînilor săi¹; lucrează numai produsele lor, fără să aibă nici un amestec cu celelalte băcițe; fiecare își are uneltele ei pentru muls, „cîrligul“ (focul) ei, „rîndujala“ ei în stîină, în „čelar“, la strungă, peste tot.

Fig. 5: Băci din muntele Oașa.

Cașul, brînză, „grosčioru“ pe care-l fac, le aduc de două, trei ori pe vară în sat, le depositează la unul din stăpîni și după ce „yin oile de-a-munte“ se împart între stăpîni „care după cîte oi au“.

Plină de pitorese și deosebit de interesantă ca aspect folcloric este „coborîrea de-a-munte“. Cu o săptămînă înainte de „Tăiere“, ziua sorocită pentru coborîre, stîna ia un alt aspect. Totul se pune în mișcare, totul se pregătește în vederea coborîrei. În ajunul Tăierei, stăpînii se urcă la munte. A doua zi numără oile și și le aleg. Ciobanii trebuie

să-și dea sama de fiecare oaie pierdută. Dacă pierde vre-una fără să poată face dovada că a fost mîncată de vre-o fiară — arătînd un „părtal“ din piele — i se trage din simbrie. După alegere încarcă brînză, lîna, „hîrdaule“, „șteandurile“, „vasele“ etc. pe cai și în coloane lungi pornesc la vale, lăsînd stîna singură să aștepte pînă la anul. Chiotul, ve-

¹ La muls fiecare bace își are scaunul ei și mulge numai oile stăpînilor care au angajat-o, pe care le cunoaște după „buijală“ și după semnele dela ureche (v. fig. 16). După vre-o săptămînă ori două oile se învață și nu merg decît la ușa bacei respective.

selia îi însoțește tot timpul. Oile sbiară, ciobanii zie din fluier, băcile spun „cîntături“ din care nu lipsește niciodată „Rămii stîină sănătoasă“.

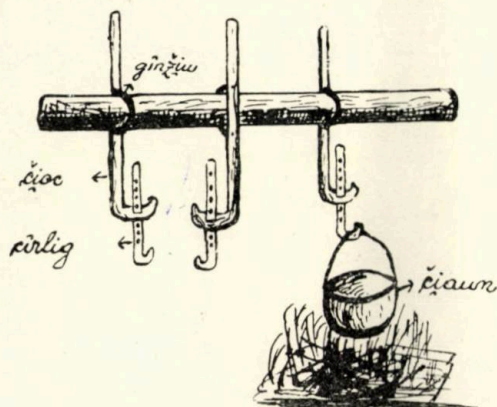

Fig. 6.

Ajunși la colibi, fiecare își îngrijește oile pe moșia din jurul colibei lui; dacă trece și pe a vecinului, „nu mîncă marea cu sarea“.

Cu acestea văratul se termină. De îndată ce cade zăpada, oile sînt „puse pe fin“. Cînd zăpada e mare li se dau „4 mîncări“ de fin pe zi, dacă nu „numa trii, că ieșe mai bată cu k'ieșoru, dau zăpa da la o parte și mai ăjugulesc cîte-on

Fig. 7: a. ștand; b. hîrdău; c. hășcău pentru mestecat în urdă (făcut din „elqambe de măstacănă“); d. fusu hîrdăului, pentru bătut untul.

Fig. 8: Mirese
stînga: acum vre-o 30 ani, dreapta: azi.

Fig. 9: Mirese

Fig. 10: Port bătrînesc.

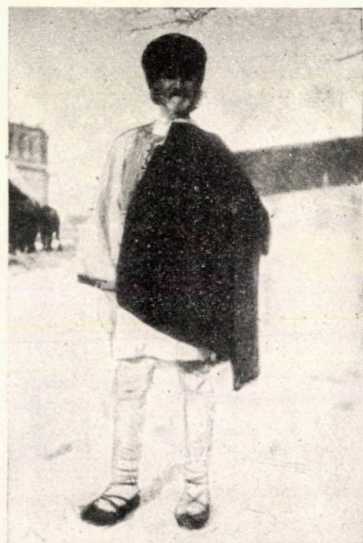

Fig. 11: Bătrîn cu țundra
aruncată pe umăr

Fig. 12: Fecior în port de iarnă.

Fig. 13: Port de fată.

Fig. 14: Port de sărbătoare.

Fig. 15: Copil (5 ani) cu aceeași *bitușcă* pe el ca și bărbaii și bătrînii.

h'ir de iarbă". Locul unde li se dă finul se chiamă „pîrțitură" („împîrțitură"), pentru că finul e împărțit în grămăjioare, ca să nu se risipească și să poată mîncea toate oile. În casuri extrem de rare, li se întîmplă unora să nu le ajungă finul și, deci, să fie siliți să ducă oile „la cîmp" să le „tomneze" ori „primăverze".

Altădată păstoritul le oferia reale mijloace de trai în-destulător și tihnit; azi însă (cu arendarea munților prea scumpă, impositele prea mari, posibilități de desfacere a pro-

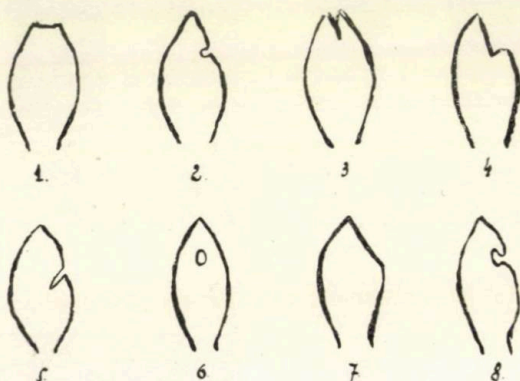

Fig. 16: Semne la urechile oilor.

1. *ĉfoantă*; 2. *k'ișcătură*; 3. *fîrcuță*; 4. *cîrligă*; 5. *țincușu*;
6. *gaură*; 7. *șîțată*; 8. *scălușu*.

dușelor reduse) începe să decadă. Nu de puține ori ni se spune: „nu să mai pre plătește să le ținem, da ne-am învățat cu ieșele și parcă n-i urî". De altfel configurația terenului nici nu le permite să se ocupe cu alt ceva.

Ocupațiunea lor îi silește să stea mereu în mijlocul na-turei, dîndu-le din punct de vedere fisic o vigoare trupească și sufletească puțin întîlnită în alte părți. Bărbații sînt bine legați, chipeși, mai mult bruni decît blonzi, cu fața rumenă și plină de sănătate. Chica lungă și bogată, pe care o mai poartă mulți — altădată o purtau cu toții — le dă o înfățișare impu-nătoare ce te face să mergi cu gîndul departe în trecut.

Femeile — potrivite ca statură — sînt agere, cu privirea vioaie și plină de bunăcuviință. Sînt deosebit de harnice, muncesc — la fin și altele — alături de bărbați, îngrijind în același timp cu multă pricepere de gospodăria casei.

Jinarului i se atribue de cei din jur o inteligență redusă, iar femeiei o oarecare ușurință în moravuri. De fapt acest fel de a-i privi nu este întru totul îndreptățit. Jinarul este om harnic, oarecum lăsător și ținînd prea puțin la aspectele materiale ale vieții. Cum cei din jur nu disprețuiesc bună starea materială, fiind chiar lacomi și sgîrciți, nu-l pot privi pe Jinar decît ca „prost“. Nepăsărei sale față de cele materiale i se adaugă un suflet bun, deschis, sincer și foarte comunicativ, după ce se convinge de „omenia“ celui cu care are de a face; caracteristică în această privință e sinceritatea cu care-ți comunică cele mai intime lucruri (v. text. CXVIII).

Bunăcuviința și omenia îi însoțește pretutindeni. Fie la ei în sat, fie în altă parte, față de streini se poartă cu respectul cuvenit. Vorba dată și-o țin cu sfințenie.

Starea materială îndestulătoare îi face ospitalieri și chiar darnici. Unui neputincios — orb, olog etc. — îi vin în ajutor dîndu-i cele necesare traiului, iar dacă are moșie îi fac „clacă“ (într-o zi, de obicei sărbătoarea, se adună mai mulți oameni și-i lucrează pe nimic).

Între ei se înțeleg bine. Dovadă evidentă este viața păstorească în comun, de care am vorbit. Nu se urăsc și se ajută bucuros unii pe alții. Furtul e o raritate. Deși satul rămîne o jumătate de an gol (cît sînt la colibi ca să facă finul), iar gospodăriile stau deschise, nu se ating unii de avutul altora sub nici un motiv. De altfel e împămîntenită credința că dacă „să cleștuje“ (fură) unii pe alții, le merge rău, le mor vitele sau chiar membri ai casei. E caracteristic — ca o raritate în zilele de azi — că un obiect găsit e dus la primărie ca să „h'ie strigat la porunți“ și să ajungă astfel în mîna celui care l-a pierdut.

Vieța o acceptă așa cum le este dată. În fața ei sînt fataliști și răbdători; nu o consideră nici ca o datorie, dar

nici ca o sarcină. Moartea o privește senini. Cu multă durere, dar fără revoltă, o mamă ne spunea despre fata ei moartă: „a h'i nîreasă nemăritată care moare nenuntită“. E impresionantă coborîrea ciobanului mort la munte: pun trupul în desagi mari și, culcîndu-l pe cal, îl aduc peste 50 de km. astfel pînă în sat. Am întîlnit o familie care-și cobora feciorul mort la munte. Durerea mută și resemnată, cetită pe fețele lor crispate, ne-a dus cu gîndul cu multe veacuri înainte.

Sentimentul religios îl au încă viu. Față de alte sate superstițiile sînt relativ mai puțin numeroase.

Din punct de vedere cultural Jinarii se prezintă ca și ceilalți Romîni: cred că școala nu e pentru ei, ci pentru „domni“, doar „ca să meargă a-munte nu trebuie să știe carte“. Totuși, pe lingă numărul mare de analfabeți, întîlnești destui care-și știu serie numele, ba unii care cetesc gazete și „cărți de povești“ dela tîrg.

Portul prezintă nuanțe de diferențiere, fără să iasă din tipul comun al portului regiunii Mărginenilor. Atît la bărbat cît și la femeie predomină acel alb cu negru, caracteristica portului mărginenesc din jurul Săliștei.

Fără să fi intervenit vre-o influență civilisatoare, ca prin alte părți, portul s'a schimbat. Portul de acum 40-50 de ani — pe care nu-l mai întîlnești decît în ladă — difere simțitor uneori de cel de acum. Cea mai elocventă pildă ne-o ofere portul miresei. Fotografia pe care o dăm (fig. 8), alăturînd portul unei mirese vechi portului uneia din zilele de azi, va permite — fără interpretarea noastră — sesizarea diferenței de care vorbim (vezi în această privință și text. XLVII).

Bărbații poartă pe cap pălărie cu „dunga“ mică, pe care iarna o schimbă cu căciula. Bătrînii mai păstrează „căciula rătundă“ (cu fundul lat), pe cînd cei mai tineri o poartă ascuțită. Cămașa albă, care ajunge pînă din sus de genunchi, deosebește pe Jinar de cei din jur, prin dungile roșii pe care le are. „Șerpar'u“ de piele al tinerilor — mai îngust și „înflorat“ — se deosebește de „praștia“ bătrînilor, care e mai lată (de două ori cît șerpariul) și fără flori. „Cîoareci“

de lână, pe care-i poartă și iarna și vara, stau strinși pe picior. Pe umeri, când e ploaie ori mai rece, își aruncă „țundra“ neagră făcută din lână, iar iarna cojocul din piei de oaie. „K'eptar'u“ de postav ori piele nu le lipsește aproape niciodată. În zile de sărbătoare — iarna — cojocul e înlocuit cu „bitușa“ sau „bitușca“. Ciobanii „când vremuje a-munte“ poartă „iepînze“, un fel de țundră, tot din lână, însă mai lungă.

Încălțăminte obișnuită o formează opincile pe care le leagă cu „nozițe“; în zile de sărbătoare cei mai înstăriți poartă și cizme.

Femeile mai tinere și fetele se îmbracă altfel decât cele mai în vîrstă și decât bătrînele. „Vilitura“ legată deasupra „cîrnațului“ și „ciurelu“ bătrînelor este înlocuit pe capul tinerelor cu „cotu“ alb ori negru sau cu „năframa“. Bătrînele poartă cămașe lungă pînă la călcîie, care la femeile tinere este despărțită în două: „îia“ și „poalele“. Înainte, atît unele cît și altele își leagă un „șurt“, iar îndărăt „crătînța“. Vara au și ele aceeași „țundră“ ca și bărbații, iar iarna „coțocu“ și „k'eptar'u“, înflorit frumos de „snețu“. În picioare și ele poartă de obicei opinea; „păpuși“ însă apar din ce în ce mai des.

GRAIUL

Datorită izolării și, ca urmare a acesteia, faptului că influența civilisatoare i-a atins mai puțin, graiul lor ne oferă o mulțime de particularități interesante atît din punct de vedere fonetic și morfologic, cît — mai ales — lexical.

FONETICA

Accentul

1. De relevat forme ca: *hódină*, *gră'dină*, *fră'mint*, în care accentul diferă de cel al limbei generale.

Vocale accentuate

2. O singură dată am înregistrat la un bătrîn fonetismul vechi *îmblu*; forma obișnuită fiind *umblu*. — 3. Singurele cunoscute sînt formele *cîne*, *mîne*, *pîne*, deci fără intercalarea lui *i*. — 4. Sub influența lui *zêlc* avem *e* în loc de *a* în *zêlnic*. — 5. E aproape general fonetismul cu *u* în *mumă*, *mumă-sa*.

6. Fonetismul *e... e* > *ê... e* este general: *fêtc*, *lêze*, *mêlc*, *nêlc*, *verde* etc. — 7. După labialele alterate elementul întîi al lui *ie* se aude uneori bine pronunțat, alteori abia perceptibil: *nîcl*, *h'ier* și *nêl*, *h'er*; trebuie totuși să observăm că în această privință nu găsim consecvență nici chiar la aceeași persoană. — 8. După *r*, *s*, *ș*, *ț*, *dz*, *e* trece la *ê*: *reêci*, *curelc*, *semne*, *șêcl*, *țêș*, *Dumnêdzeu*. — 9. Precedat de *st* și *tr*, *e* trece la *ă*: *stărp* (însă *șterpe*, din cauza lui *e* următor), *trăbue*. — 10. *En* > *în* în *tinăr*, care e singura formă usitată. — 11. În *mormînte* (înregistrat izolat), *i* nu a trecut la *i* probabil sub influența lui *mormînturi*, care circulă alături de *morminte*. — 12. Cu totul izolat am notat un *ie* în *fiet* (v. text. CXXII).

13. *I* după *s*, *ț*, *dz* se rostește *i*: *găsit*, *cuțit*, *dzic*. — 14. În *ziuă* apare *i* uneori trecut la *i*, alteori lipsește (*dziuă* și *dzuă*). — 15. După *ș*, *i* se pronunță *î*: *șî*, *șîșe* etc. — 16. De notat pronunțarea rară cu *ie* în *mă nîer* (= mă mir).

17. *O* inițial apare, de obicei, nealterat: *om*, *opt*, dar — mai rar însă — și schimbat în *uo*: *uom*, *uopt*. — 18. Se păstrează forma normală în *coaper*, *coaperi*. — 19. *O* > *u* în *mulcom*.

Diftongi. — 20. *Au* > *ao* în: *aor*, *scaon*, *taor* (rar se aud și formele cu diftongul păstrat). — 21. În *caicu*, *ay* e înlocuit cu *ai*. — 22. Diftongul *ea* se reduce la *a* după *s*, *ș*, *ț*, *dz*: *sară*, (*să*) *șază*, *vițayă*, *pățască*, *dzamă* etc. Același fenomen se constată în: *starpă*, *mătrață*, *curauă*, *măstacăn*. — 23. În schimb, constatăm prezența diftongului *ea* acolo unde obișnuit avem *e* sau *a*: *berbeac*, *întreabe*, *poveaste*, *prițeape*, *dșană*, *pomeană*, *veadză*. — 24. Diftongul final *ea* apare ca

e: *me*, *puțe*, *ste*, *vede* etc. Pronunțarea cu *ea* (*mea*, *puțea*...), caracteristică Mărginenilor, e mai rară și sîntem îndreptățiți să credem că această pronunțare la Jinari e o influență a acestora. — 25. Diftongul *ia* apare în formele *iazăr* și *Iale* (Iele). Același diftong se aude uneori în pl. *băiat*, sub influența sg. *băiat*. — 26. *Ei* > *i* în *trii*.

Vocale neaccentuate

27. *A* aton latin apare ca *ă*, netrecut la *e*, în *blăstăma*, *păreke*, *părete*. — 28. În loc de *a* avem *e* în *žendar'*. — 29. *Ă* e schimbat în *o* în forma *cotun*. — 30. *Î* (< *a* + *n*) îl găsim ca *u* în *lungoare*.

31. Cînd este inițial *e* aton se rostește totdeauna *ie*: *ie-ram* etc. — 32. Nu a trecut la *ă* în: *beut*, *beutor'*, *crepa*. Se aude foarte rar *galben* și *carpen*, formele cele mai întrebuintate fiind *galbin* și *carpin*. — 33. Ca și *e* accentuat, trece la *e* după *r*, *s*, *ș*, *ț*, *dz*: *popoarele*, *șisele*, *șede*, *înțepa*, *verdze*. Aceeași trecere la *e* o constatăm după grupurile *spr*, *st*, *tr*: *unsprędzeče*, *ostenit*, *înțe**ba*. — 32. *A*ton în frasă. *e* > *i* în forme ca: *di* *če*, *pî-acolo*, *pîntru* ș. a. — 35. Vb. *a* da nu a influențat pe *detor'*, în sensul că *e* se păstrează.

36. — *I* după *s*, *ț*, *dz*, ca și *i* accentuat, trece la *i*: *Sibi**i*, *munți*, *dzicală*; după *ș* și *ž* se pronunță *i*: *ușile*, *cozile*, *le-žile*. Schimbarea lui *i* în *î* o constatăm și după grupul *tr*: *striga*, *strica*.

36. *O* aton trece la *u* în *durni*, *uspăț*, *îngrupa*, *uredz*, *lupată*, *înfluri*; ultimele două forme apar și cu *o*: *lopată*, *înflori*. — 37. Ca *ă* apare în: *omări*, *cobări* și *apăi* (sau numai *apă*).

38. *U* final întreg nu se păstrează decît datorită rimei și ritmului (v. de pildă text. cxxix). E rostit în general ca *ă*.

Diftongi. — 39. O singură dată am înregistrat pe *a* cota pentru *a căuta*. — 40. Pronumele *eu* se aude ca *io* și *ieu*.

Vocale în hiat. — 41. De relevat că *o* din hiatul *ouă* are valoarea de *o*: *două*, *nouă*.

A similație. — 42. Se constată în *ungrupa* (= îngropa), formă înregistrată destul de des. Nu o constatăm în *năroc* și *răzor*.

Disimilație. — 43. *E* nu s'a disimilat în *beserecă*, *derept*, *nește*, *prețepe*, *preneni* (mai rar se aud *dirept*, *niște* și chiar *drept*).

Protesă. — 44. O constatăm în *aridica* (isolat) și *aiest*, *aicsta*.

Sincopă. — 45. S'a produs în *astară*, *primvară*. De notat că *e* sau *i* se păstrează, aproape general, în *dereze*, *dirze*, *derept*, *dirept*.

Epentesă. — 46. Cu *u* epentetic apare *ciureș*.

Contaminare. — 47. Din contaminarea lui *gînere* cu *žune* a rezultat *giunere*.

Consoane

48. *P*, *b*, *m* + *i*, *ie* trec la *k'*, *g'*, *n*, de cele mai multe ori. Casurile în care se păstrează sînt și ele destul de numeroase. Fasa *pk'*, *bg'*, *mñ* e mai rară și apare mai ales la bătrîni.

49. *F* + *i*, *ie* apare des alterat în *h'*: *h'er*, *h'erbe* etc.; nealterarea labialei este mai rară.

50. *V* + *i*, *ie* apare de cele mai multe ori alterat în *y* (*yîn*, *yine*) și *g'* uneori (*g'isădz*, *g'ers*, *g'ifor*); în *židră*, care apare alături de *yidră*, îl găsim trecut la *ž*.

Socotim interesant să dăm aci părerea Samei Cunțan: „oameni dzîcî *g'ine*, da mai dzîcî și *bine*“, sau a Paraschivei Sava: „mujerile mai multî le abatî (vorbele), da bărbați le dzîcî mai *g'ine*“, ceea ce ar concorda cu cunoscuta observație a lui Cantemir că palatalizarea e mai cunoscută de femei.

Palatalizarea labialelor în graiul din Jina presintă un stadiu interesant, din care nu se pot încă trage concluzii sigure. Rămîne de studiat graiul din jur, atît al Mărginenilor, cît și al Cîmpenilor („Coldanilor“), ca să se poată vedea ce le aparține lor, ce au dat și ce au primit. Din această cauză ne mărginim la simple constatări asupra realității dialectale.

51. *D* latin + *i*, *ie* se rostește *dz*: *dzîc*, *vădz* etc. Fenomenul îl presintă și elementele streine: *obradz* ș. a. — 52. *D*

inițial din *diavol* e alterat în *g'*: *g'iavol*. — 53. În elementele latinești, *d* + *e*, *i* urmat de *o*, *u* acc. apare în general ca *g*: *gjos*; tot așa în *gjumătate*. Mai rar apare și ca *ž*: *žos*, *žumătate*. — 54. Final dispăre foarte des în frasă: *cîn*, *trecîn*.

55. *N* l-am înregistrat alterat în *vrașiță*, *ninica*, putînd fi, în forma a doua, o asimilație. — 56. În cuvintele monosilabice, atone în frasă, *n* dispăre adeseori, nasalisînd vocala anterioară: *ō*, *ū* (*on* și *un*).

57. *L* apare foarte rar și ușor alterat în: *cal'e*, *allialalte*, *coll'eșe*, *l'egat* etc.

58. *R* inițial, ca și medial, mai ales la bătrîni, e foarte vibrant; *riu*, *rumîn*, *cuřat*.

59. *S* în anumite grupuri consonantice apare ca *z*: *izmene*, *izmulită*, *zdranță*, *zdrobi*, *znop*.

60. *Z* trece la *ž* în: *ležne*, *trăžni*, *groažnică* etc.

61. *G* + *e*, *i* apare în general trecut la *ž*: *męžę*, *leže* etc. Rar, și numai la cei care au venit în contact cu cei din alte părți, se aude *g*. *G* latin + *e* urmat de *o* acc. > *dz*: *Sin-giordz*. *G* + *e* din *Gherman* (o sărbătoare băbească) trece la *y*: *Yerman*, iar *g* + *e* din *deget* la *ș*: *deșt*.

62. *J* latin + *a* > *dz*: *dzac*. — 63. *J* latin + *o*, *u* > *g*, dar se aude și *ž*: *gjoj* și *žoi*.

64. *H* slav trece la *v* în *prav*, *vîrv*.

Grupuri de consoane. — 65. *Cm* > *mn*: *tomni*. — 66. *Sk* > *šk*: *șkimba*. — 67. *St* > *št*: *șteag*, *ștele*, *vește* etc. — 68. *Vn* > *mn*: *k'imniță*, *rîmni*. — 69. *Cn* trece la *mn* în *omnă*, *ęiomni*. — 70. *Ct* > *pt*: *doptor*, *Viptoria*. — 71. *Dn* și *nd* se reduce la *n* în *vřenic*, *gini* (= gîndi), *une* (= unde). — 72. *Nct* > *mt* în *sîmt*.

Asimilație. — 73. Prin asimilarea lui *f* de *p* se explică *popti* < *pofti*. — 74. Casuri de asimilație pot fi și *vivol* < *bivol* și, poate, *mimica* < *nimica*, deși acesta poate fi un hiperurbanism, ca o refacere falsă din *nimica*.

Disimilație. — 77. *N* — *n* > *r* — *n*: *gerunkje*. — 78. Dispare prin disimilație *r* în *cîșmar'* și *feręastă*.

79. Protesa unui *h* o constatăm în *hodaie*, *huredz*, *hodină* (dar și *odaie* etc.), iar a unui *s* în *sglonț* și *sclătina*. Frecventă în poezie e protesa consoanei *d*: *d'înflorit*, *d'aor...*

80. E generală epentesa unui *c* în grupul *sl*: *ișcle*, *masclu*, *scloi*, *sclugă* ș. a. În *colindrător'* și *colindră* găsim epentesa unui *r*.

Metatesă. — 81. Apare în *nîlzoc* (și *nîzloc*), *prestîț*, *crătînță* și *tecină* (*četină*).

Aferesă. — 82. Se observă în *feștanie* și *tuțu* < *tătuțu*.

MORFOLOGIE

Substantivul

Declinări. — 83. Schimbări de declinație ne ofer substantivele: *berbec* (și *berbece*), *fagure*. *Nor*, *sor*, *mînurile* (înregistrat o singură dată) arată păstrarea formei vechi.

Genul. — 84. De genul masculin e *potec*, iar de genul feminin *brișagă*, *flueră*.

Singularul și pluralul. — 85. Formele de sg. *bordeu*, *boteu* alături de *bordei*, *botei* arată că au fost refăcute prin analogie. În textul CXXVI apare vechiul gen.-dativ *casiei*, *masiei*; în limba curentă nu mai există.

86. Interesant e vocativul în *o* la forme ca: *dămnăo*, *cop k'ileo*. — 87. Terminația de pl. *-i* dispare după *ț*, *dz*: *munț*, *bradz* etc.

Articolul

89. Nu se aude *-l* nici chiar la cei care au venit în contact cu școala, armata etc.

90. La plural *i* apare ca *î* după *ț*, *dz*: *munți*, *bradzi*. Aceeași transformare la genitiv-dativul singular al substantivelor feminine: *părți*, *morți* etc. — 91. La gen.-dat. numelor proprii masc. articolul e postpus: „aja-i Măria Ștefanu Cunțanului“, „a Mitu Moganului“, „Leana a Duñitru Oprii“. — 92. Se

întrebuințează destul de des articolul prepus la genitiv: *lu tata, lu mîndzărar', lu calu*. — 93. Rar am întîlnit și genitivul cu prepoziție: *tată de vecîni, post de Paști*.

Adjectivul

94. De remarcant formarea superlativului cu *tare* și *groažnică*: *tare rău, tare mîndru, făină groažnică, bună groažnică*.

Numeralul

95. Numeralesle cardinale presintă o particularitate interesantă în privința numărării continue; nu se zice: *doisprezece, treisprezece; șaptezeci, optzeci, ci doi-trîisprezică, șapte-optdzăci* etc.

Pronumele

96. Personale. — Presintă particularități numai în ce privește persoana întâi: nom. *io* și *ieu*; dat. *în, im* și *imi* (mai rar). Am înregistrat și forma *nia* (v. text. LXIX) în loc de *nie*.

Formele de politețe sînt aproape neîntrebuîțate. Copilul de 10-12 ani se adresează tatălui, ca și moșului cu *tu, mă* și *voi*. Aceeași agrăire față de streini, exceptînd cîțiva mai umblați care se adresează cu *dumneata* ori *duneata*.

97. Posesive. — Afară de particularitățile fonetice (*tău* > *to*, *său* > *so* în construcții ca: *tată-to, frate-so*) nu presintă nimic deosebit.

98. Demonstrative. — Cele mai întrebuîțate sînt: m. *aîesta, îesta* — *aîeștia, ieștia*; f. *aîasta, iasta* — *aîeștia, ieștia* etc.

99. Nedefinite. — De remarcant: *care* cu sens de „fiecare”: „care cu treaba iei”, și *nime* (g.-d. *nimărui* și *nimurui*).

Verbul

100. Vb. *găti* e totdeauna de conj. Iⁱⁱ: *găta*. — 101. *Ride* și *isvorî* se întrebuințează și ca reflexive: „să rîde de tine“, „rîu care să isvorește dela Frumoașă“.

102. Indicativul present. — Vb. *lucra*, *ospăta*, *hodini*, *răsuci* se conjugă fără terminațiile -ez, esc: *lucru*, *uspăț*, *hodin*, *răsuc*. — 103. Pers. Iⁱⁱ sg. a vb. *pune*, *rămînea*, *spune*, *ține*a pierde pe *n* din radical: *puiș*, *rămîiș*, *spuiș*, *țiiș*. — 104. De relevat și următoarele forme: *încăp*, *morîu* (eu), *săi* = (sar), *mînc*, *poč*, *liagăni* (tu), *scoț* (eu).

105. Presentul subjonctivului. — Persoana a 3-a sg. și pl. a vb. *durea*, *părea*, *cere*, *sări*, *spăria* etc. este: *să doaie*, *să paie*, *să egie*, *să saie*, *să spaie* (dar și *să sparie*). Însemnăm și *să veadză*, *să trimeată*, *să scoată*, *să prindză*, *să audză*, care sînt mai întrebuințate decît formele cu terminațiunea în -*tă* și -*dă*.

106. Imperfectul indicativului. — Presintă, la pers. a 3-a pl., cînd forme cu -*u*, cînd fără -*u*: *giucau* și *giuca*. — 107. Forme perifrastice ca „*îi-am fost dusă la lucru*“, „*n'am fost știut*“ au înțeles de imperfect.

108. Perfectul simplu. — Neîntrebuințat în vorbirea curentă, apare uneori în poezie.

109. Perfectul compus. — Apare la pers. a 3-a sg. și pl. cu auxiliarul numai sub formele *o*, *or*: *o mersă*, *o mîncată*, *or fostă*, *or vastă* etc.

110. Perfectul subjonctivului se formează obișnuit cu vb. auxiliar *să h'i* urmat de participiul terminat totdeauna în -*ă*, indiferent de genul și numărul subiectului propozițiunei: „*ce să h'i făcută?*“, „*să h'i fostă noi acolo*“, „*să h'i sămănată flori*“.

111. Mai-i-mult-ca-perfectul. — Formele în -*sem* etc. sînt necunoscute; în schimb se întrebuințează formele perifrastice: „*s'o fostă gătată*“; „*o fostă adusă atunci*a“ etc.

112. Viitorul. — Se formează cu *oi*, *îi*, *o*, *om*, *ît*, *or*:

oi façe etc. — 113. De notat formele de viitor al II-lea interogativ: *venit-or h'i? lăsat-oi h'i?*

114. Condiționalul present păstrează forma *are* în textul LXIV: „dacă nu ăj-are plăčea“.

115. Condiționalul trecut se formează de obicei cu *ași h'i* urmat de participiul trecut al verbului cu terminațiunea *-ă*.

116. Imperativul. — Forma negativă. în *-reț* (*nu umblareț, nu băgareț, nu vă îngrămădireț* ș. a.) e foarte des întrebuințată; am constatat odată această terminație și la forma afirmativă: „nareț, mă, s'o duceț la Lupescu“. În colinde apare și forma de imperativ sg. pers. a 2-a: *durmire* (v. p. 330). De relevat și formele *façe-vă-ț, plînze-vă-ț* etc.

117. Participiul present pierde adeseori pe *d* final: *căzin, mîncîn* etc. Vb. *ținea, spune, veni* cunosc participiul present numai sub formele: *ținindă, spuindă, viindă* (uneori *țin* etc., fără *d* final).

118. Participiul trecut al vb. *cădea, ședea, vedea, veni* apare numai sub forma sincopată: *căst, șest, văst, vînt*.

119. *Avea* presintă la pers. a 3-a pl. forma *ară*; *au* e cunoscut numai de cei care au venit în contact cu școala.

Curge: pers. a 3-a sg. a pres. indicativului e *cură*, iar imperfectul pers. a 3-a sg. *curę* („de-ı curę sînze 'nkjegatŭ“).

Fi: pers. 1ⁱⁱ sg. *iescŭ*; *sint* e foarte rar.

Tunde: (eu și ei) *tung*.

Ucide: (eu și ei) *uĉig; uĉigă-te*.

De remarcat și forma, explicabilă prin fonetică sintactică, *muĉtatŭ* (<*am uĉtatŭ*) transmisă și la pers. a 2^a: *ț-aĉ muĉtatŭ*.

Adverbe

120. Se pot urmări mai de aproape în *Glosar*; totuși însemnăm aci pe cele mai caracteristice: *almințrea, a-mîncă, a-munte, apă (apoi), astară, de loc* (= îndată, imediat), *dî-nantea, dinioară, h'jaba* (= în zadar), *înainte și nante, kieruț*

(diminutiv dela *chiar*), *minteni* și *mintenași* (=imediat, îndată), *o țîr*, *o țîrică*, *prezur*, *primaș dată*, *tomna* și *tăman*.

E locul să amintim aci și formațiunea *nașa multe*, explicabilă prin fonetică sintactică din *nu așa multe* (— „ce faci? — nașa multe“).

Prepoziții

121. *Cătă* (= cătră), *dila*, dar și *dela*, *d'ingă*, *întră* (= între), *înt'*, *pin* (= prin), *pintu* (= pentru), *p'ingă* (= pe lîngă).

Conjuncții

122. De relevat: *o* și *or* pentru *ori*, și *da* pentru *dar*. — 123. Am registrat, rar de altfel, conj. *să* „dacă“: *să iera ars*.

Interjecții

124. De amintit: *vîi* („vîi de-o mine“!), *vîleo* și *tulai*.

Derivațiunea

125. Formațiunile cu sufixe sînt foarte numeroase și variate: *giunelaș*, *purcelaș*; *înfășețel*, *nărocel*, *scutețel*; *țărcuș*, *lemnus* (= chibrit); *făguț*; *Unguroi*, *Žinărōaie*, *usturōaie*; *fetie*; *nimereală*; *roșior* etc.

126. Constatăm schimbare de sufix în *unsură*.

127. Prefixul *stră-* apare în *străñior-străñiqară*.

128. In ce privește derivațiunea verbală, constatăm că foarte multe verbe circulă curent fără *în-*: *cîrliga*, *grupa*, *pușca*, *tîlni*, *tîmpla* etc.

LEXIC

Vom insista puțin aci asupra lexicului; toate elementele lexicale înregistrate sînt date în *Glosar*.

Ținînd samă de izolarea Jinarilor, ca și de influența civilisatoare redusă care i-a atins, graiul lor și din punct de vedere lexical ne oferă o mulțime de forme interesante; unele care abia se mai găsesc în alte regiuni și sînt o moștenire prețioasă din vechiul fond, așa: *munună*, *custa*, păstrat în versuri (l-am înregistrat cu *g*, *gusta*, și, fără îndoială, că avem a face cu trecerea *c* > *g* prin confundare cu *gusta*), *pețiță* (= trup), *soție* (= tovarăș); altele care sînt obișnuite și aiurea, dar aci au un înțeles special ca: *crunta*, *gîmfat*, *ușide* ș. a.

Influențele streine sînt cu totul reduse; ungurismele sînt ceva mai dese. Notăm pe cele mai cunoscute: *bai* < *baj*; *beteag* < *beteg*; *bitanc* < *bitang*; *bocșe* < *bogsa*; *boactăr* < *bakter*; *boldă* < *bolt*; *g'ușag* < *börseg*; *činaș* < *csinos*; *dărab* < *darab*; *făgădău* < *fógadó*; *fene* < *fene*; *fești* < *festeni*; *hibă* < *hiba*; *hinteu* < *hintó*; *hofer'* < *hóhér*; *hurdoi* < *hordó*; *înčelui* (< *čelui*) < *csalni*; *iorsag* < *jószág*; *kiefe* < *kefe*; *kindeu* < *kendő*; *lepedeu* < *lepedő*; *ocoș* < *okos*; *oșină* < *uzsonna*; *oșa* < *havas*; *sučiu* < *szücs*; *tecărău* < *tekerő*; *tolčer* < *tölcsér*; *želer'* < *zseller*.

Toponimie

Se poate ca vre-o cîteva din numirile topice pe care le dăm aci să nu aparțină hotarului Jinei. Se va înțelege totuși de ce le-am înregistrat, ținînd samă de importanța lor, ca și de faptul că foarte greu se poate delimita întinderea moșiei ori muntelui comunei respective în aceste regiuni muntoase.

Arina, șes-coastă	Căciula, munte
Arșița, coastă cu fin	Capu-dealului, deal
Bătrina, munte	Čindrelu, munte
Beșinău, deal	Coasta-șerk'ilor, munte cu pădure
Bistra, rîu	Cotrăna, munte
Bulbucu, deal	Creța. drum, plai

Curătura, coastă cu fin	Moșirlele, poiană
Curmătura-Prislopului, drum	Mukeș-Dușilor, pădure
Dealul-Boii, deal	Mukeș-Turcului, deal
Dealul-Căptanului, deal cu fin	Mukeș-Tătarului, deal
Dealul-mîndzului, deal	Munțelu, munte
Dobra, riu	Mustoșea, munte
Dosu - pk'ișoarelor, coastă de munte, pădure	Nedeju, padină
Duși, «ači o fo' comanda mai de multu», cîteva case încunjurate de păduri întunecoase	N'izoșia, munte
Folșea, munte	Ōașu, munte
Frumoșu, munte	Padina-lu-Antirie
Geoșelu, coastă de munte	Padina-Dordii
Goașu, munte	Părău-Brădeanului
Groapele, munte	Părău-Niegrii
Grupata-lungă, munte	Parințelu
Grupata-scurtă, munte	Podșia, coastă
Guga-mare ¹ , deal mare, isolat (rotund)	Pogoșana, deal
Guga-nică, idem	Pripșanele, munte
Gunguredzu, munte	Priporu-de-șiosu, munte.
Hanășu, munte	Rudari, pădure, poiană
Hașu, munte	Sălane, munte
Hoașea, munte	Șerbota, munte
Iazăru-jelū-mare, iezer în muntele Cîndrelul	Șesu, vale de fin
Iazăru-jelū-nică	Șnida, munte
În-tăjetură, deal cu pădure	Sortile, munte
Izvoru-Dușiloru, poiană	Stina-de-asupra, munte
K'ișoarele-cailorū, munte	Stina-Domnilor
K'ișoru-satului, coastă	Strimba, munte
Kieșea, deal	Tărtărău, deal
Larga, podiș	Tău, poiană cu «căși»
Lunca, o vale de fin	Timpa, munte
Lunca-Prezlopului, padină	Tomnatecu, munte
Măgura, deal	Tura, munte
Marșinea-lu-Man, munte	Vălșele, coaste
	Văzmătu, deal
	Virtșape, deal
	Vîrvu-groapelor, munte
	Žoagăru, deal, la poalele lui sînt «žoagăre».

¹ În vorbirea curentă *gușă* se întrebuințează cu sensul de „deal rotund și gol”.

Onomastică

Nume de familie	Porecle
Balmeșu	Bêbea
<u>Barbu</u>	Bozănuțu
Bêbeșelea	Buldu
Bêșkiu	Butuca
Bîrsanû	Cănaie
Bobdănelu	Căpăținosu
Brădeanu	Çiolanû
Cătană	Çiolofanû
Çiorogar'	Çlambă
Cîrștea	Forgație
Coracje	Gindacu
Cunțan	Hăbuca
Dănuț	Hălaie
Dogariu	Lindinău
Dulău	Mădă
Găgea	Maița-prêcesta
<u>Hulea</u>	Ocoșă
<u>Iancu</u>	Ogărij: «ieștia-s veniț din Vidra».
Moga	Peče
Morar'	Popa din K'etri
Nanû	Prodoaje,
Orășanu	Rindzosu
Paca	Trădișca
Salcu	Turcu
<u>Sava</u>	Vrân'icjoaje
Spătăroi	Žužă
Stărp	Zai (<Zaharie)
Stoica	
<u>Străulea</u>	
<u>Stroe</u>	
Uscatu	
Virvorăa	

Nume de animale

Oi

Băla	Laja
Brădeana	Mărița
Bucălaja	Ōakișa
Cornuta	Ōacăra
Fătuța	Păpușa
Iepeasa	Șuta

Sorița

Žucătqaria

Berbeci

Culiță

Bătală: «care duce clopotu, îi curățită,
nu mirlăște».

Vaci

Boiană

Mîndreană

Bužqară

N'iercureană

Drăguță

Păună

Dumană

Ružană

Făžeănă

Simboleănă

Florică

Sokjană

Guruță

Țîndreănă

Lunaje

Vireănă

Mărțeană

Žojană

Boi

Mișca — Bodor

Iambor — Paicu

Seikju — Barna

Reŋgea — Čeŋgea

Možar — Fiscu

Șugar — Caïla

În privința numirilor boilor e de notat că o păreche de boi nu poate fi numită la întîmplare (ex. *Iambor — Čeŋgea*), ci «ca să să loyască», adică să se potrivească, de obicei, cum se vede din coloanele de mai sus.

Cai

Bălanu
Bozi
Bubi
Doreșu
Fani
Liza
Murgu
Puju
Puica
Suru
Veta

Cîni

Bălanu
Bărăcu
Braica
Brezoi
Bumînica
Burcuș
Căzacu
Ceardoșu
Cîobănelu
Corbea
Flinta
Golea
Grivu
Griva

Gruja
Hajducu
Ișfanu
Leanca
Leu
Liușu
Murășu
Novacû
Roșca
Tabocu
Valdina
Vanovica
Vili
Zanca

FOLKLORUL

Este extrem de bogat, aproape fiecare Jinar fiind un izvor nesecat de „cîntături“; unele femei, ca Mărina Bobdănel și Ioana Gașea, ne-au uimit cîte cîntece știau; memoria versurilor le este prodigioasă.

Ca trăsătură generală, cu privire la genuri, remarcăm preponderarea lirismului. Iubirea, ca și vieța de toate zilele, sînt motive în jurul cărora s'au brodat cele mai multe cîntece. Doinelile — „cîntăturile de pe a-munte“, cum le zic — sînt numeroase și, pe lîngă însemnătatea lor folclorică și filologică, presintă și pronunțate reliefări artistice. „Cîntăturile“ (strigăturile) cuprind, nu rareori, trăsături de satiră tăioasă. De notat că la joc strigă și fetele, luîndu-se la întrecere cu feciorii, care adeseori trebuie să se dea bătăuți. Bocetele sînt mișcătoare prin accentele dureroase pe care le exprimă.

Cu privire la colinde, se remarcă păstrarea unor motive vechi și foarte prețioase. Textul lor îl cîntă fără să-l înțeleagă decît în parte (de pildă colinda de sub n-rul CXXIX). Cu colindatul umblă copiii și „nederi“ (feciorii) mai ales. Cu vre-o zece zile înaintea Crăciunului, feciorii satului se adună la „bute“. Iși

aleg un „vătav“ și un „cișmar“ care trebuie să se îngrijească de băutură pentru sărbători. Pînă în ajunul Crăciunului repetă „cîntăturile“ (colindele). În „sara de ajiun“ pleacă la colindat. Încep cu popa, învățătorii, notarul și primarul, apoi iau casele pe rînd, fiind că „nu-i lezeza să lașe niči-un om la care să nu-i strîze“. Pînă la miezul nopții cîntă: „D'astă sară țe sară-ı“, iar după miezul nopții: „Seçală, om bun, nu durmire“. În casă, în timpul colindei, sînt împărțiți în două grupuri; unii cîntă, alții dau refrenul. După ce termină una din aceste colinde, dacă în casa respectivă este vre-o „bače“ cîntă și: „Fičioriță d'oke-siță“, dacă este vre-un cioban cîntă: „Paște, žune, oi-lere“. Gazda, la sfîrșit, le dă băutură, un colac și carne de porc, pe care ei le adună în desagi și le depositează la bute (unde au „gazda“). A doua zi se adună cu toții aci, chiamă și fete și petrec. Dacă mai rămîne — și de obicei rămîne —, se mai adună și în zilele următoare, pînă la Anul nou, cînd se „sparze butea“.

Genul epic e slab reprezentat. Cîteva balade pe care le-am înregistrat — a Dăianului, a lui Budac etc. — sînt împrumutate și cunoscute fragmentar.

Caracteristice regiunii sînt „cîntăturile de pe a-munte“, între care predomină „Rămîi stîna sănătoșă“ pe care o dăm în cîteva variante.

Cele mai multe poezii se cîntă după 4-5 melodii invariabile¹. Cîteva numai (colindele, cîntecul „nîreși“, al zorilor etc.) își au „g'ersu“ lor.

O regiune așa de bogată în folclor ca Jina presupune o mare familiarizare cu versurile, care la unii din ei devine a doua natură. Improvisația le e impresionantă: au versuri pentru orice ocazie. Cu privire la creațiunea populară nu putem omite textul cvii în care femeia Paraschiva Sava, chiar dacă a utilizat elemente care circulă, a izbutit totuși să-și concretizeze

¹ Cîteva din ele le-am înregistrat pe discuri fonografice, care se află în „Arhiva seminarului de fonetică experimentală“ de sub conducerea Prof. Al. Rosetti.

mișcător jalea după soțul rămas în război, în versuri de oarecare valoare și de adîncă durere. Sînt multe prilejuri cînd Jinarul, dar mai ales Jinăroaia, fac „gersuri“; Marta Cunțan le enumeră aproape în întregime: „ori și țe om îș făce cîntarja după cum i inima; dacă i ȝele cîntă de ȝele, dacă jug'ește cîntă de dragoște, dacă să desparte cîntă de-ale despărțirii, c'o lăsat-o jug'itu; dacă i dor... cîn dă de-on rău să cîntă de marte...“ Marina Bobdănel cînd i s'a „hăbuçitū și topșitū k'ita“ și-a cîntat întîmplarea în vers. Ion Cîrștea, care o aude improvisează:

O făcutū odată optū
Și niçi una nu s'o coptū.

...Și atîtea motive variate care prilejuiesc o „cîntătură“.

E caracteristic faptul cum ei leagă versurile de anumite întîmplări. Amintim la locul potrivit cum „Ciobănașul“ este explicat prin moartea unui Orlățean. O strigătură comună ca:

Une ȝocă un Rumîn
Parcă ȝocă'un car cu fin;
Une ȝocă un Țigan
Gînești că-i un căpitan

ne-a fost interpretată ca fiind făcută și strigată de un Țigan-băieș cu care fetele nu vreau să joace.

De relevat cîteva superstiții, credințe, salutări și înjurături. Dacă asupra celorlalte genuri credem că am putut culege tot ce e mai interesant, în privința superstițiilor, ea și a descîntecelor, de bună samă ar mai fi de adăugat culegerii. Depositările acestora, babele, sînt convinse, ea și în alte părți, că descîntecul spus tare „îș k'erde leacu“.

Credința în strigoi e destul de răspîdită; dacă nu stropești vaca, după ce ai muls-o, cu puțin lapte, „pe la coadă“ vin strigoi și-i iau laptele, după cum i-l iau și dacă la ușa grajdului, sau în apropiere, nu e vre-o mătură.

Sărbătorile băbești — „opăcelile“ cum li se zice — sînt ținute cu sfințenie, pentru că altfel aduc diferite rele la casă: astfel :

„*Macaveiu*-i rău pintu ursu; numa o plosecană de tinu să faci, yine ursu și-ț ie o yită dinanțea okilor....“

„*Precupu*: ala-i mai rău, nu rabdă; li s'o to arătatū la gaminī; yin holburi, vižolij... I s'o luatū odată la un omū coperișu dela colibă și l-o dusū pînă'n Duși“.

În „*Žoimari*, žoile ieșea din žoja Paștilor până'n žoja de după Rusalii, nu lucrăm, că-s reșe de trăžnitū. Pe la vale, Coldani mai lucră, da noi nu“.

„O dzisū e'odată un omū o cositū în dzua de *Adornire* ș'o g'isatū că vaca lui ș-o ruptū k'ieșoru pe cîn să sfinte șoarele; ș'o dzis că parcă un omū o strigatū la ielū: „mă, du-te a-munte că ți s'o ruptū k'ieșoru la vacă“ — ș'așe o fostū“.

„*Mărina* și ie-i reșe de trăžnete.

Cîn cîntă cocoșu după țe 'nsară să șk'imbă veacu.

Cîn vižeje apa de s'aude di iēja, să luīnă.

Cîndu-ș adună poreu cočina îi a vrēme reș.

Cîndu-i luna cu burta 'n susū, îi a vrēme bună; cîndu-i cu ie la vale, îi a vrēme reș.

Cîndu-i lună plină la Sintu-Duīitru, atunči îi iarnă greș —
La Sintu-Duīitru ăl vekī.

Cîn să čipură (daș cu čiocu pe ieșe) găinile, atunčja plouă.

Cîn te mușcă pureči, plouă.

Cîn să ie scîntej pe căldare, plouă.

Cîn sfinte șoarele 'n norū i a ploaje.

Cîn să pornescū oile tare, ninže.

Tqamna, cîndu-i vrēmea mqale, să mîrlescū oile g'ine.

Cîn să ujtă șoarele 'ndărăptū, atunči în čeja dzî-i g'ine.

Cîn it șcapă mușcătura din gură, să te culči cu ie trii
nopt ș'apă g'isadz drăguțū.

La Anu nou proptești nește lemnișoare, dacă de sara
pînă dimineța cade, dzîce că te ieș.

Cîn dai de mîncare la cine pe ferastă, să dzîce că-l
apucă „žigodja“ (o boală reș a cînelui).

Dzîce că-i reș mușereș care să 'năcrește k'ita după ieș.

Curcubeu cîndu-i la vale i a vrēme bună, cîndu-i la munte
ia vrēme reș.

Cîn să betezește porcu, îi traži spîndzû.
 Urlă lupk'i cîn să şkimbă veacu.
 Cîn să lasă apă'n sare, mai ţîne plaja.
 Cîndu aducû mortu peşte hotarû, să face vreme slabă.
 Dacă-ţ iasă popa'n cale-i rău.
 Dacă-ţ taje iepurele drumu, îţ mere rău.
 Dacă-ţ taje hulpea drumu, îi şi mai rău.
 Cîn dă laptele'n foc, să pui o ţir de sare, că dacă nu, i
 să strîcă ţiţele la vacă“.

Salutări: Nărocû bunû.
 Nărocû şi sănătate.
 Paçe bună.
 Nşa, s'aveţ cale bună.
 Să te trăiască Dumnedzău.
 Te mulţănescû.

* Injurături: Minče-te ursu.
 Tune dracu'n ie.
 Minca-te-ar lupk'i.
 Dă-te'n fene.
 H'ire-aj a dracului.
 'tu-vă cşara vşastă.
 H'ire-aj moart'a dracului.
 F...-vă soreţu vostû.
 Uçigă-te sfînta cruce.

ORIGINEA JINARILOR

Ne rămîne să atingem şi problema originii Jinarilor. Dată fiind lipsa totală a documentelor istorice asupra comunei, ca şi lipsa unor studii temeinice asupra graiului, etnografiei şi folklorului comunelor din jur, nu vom putea ajunge la concludii sigure asupra acestei probleme. Ne vom mărgini, deci, la cîteva constatări basate pe faptele ce le-am putut înregistra.

Aşezată din punct de vedere geografic în imediata apropiere de ţinutul Mărginenilor, am fi înclinaţi să credem într'o

origine comună cu a acestora. Sînt însă motive care ne fac să vedem în Jina o zonă aparte.

În privința întemeierii satului circulă două legende; una din ele o redăm în textul de sub n-rul 1, iar cealaltă e următoarea: În vremurile îndepărtate Jinarii de azi trăiau toți în Gîrbova (un sat așezat pe valea Secașului). La venirea Sașilor pămînturile le-au fost luate în cea mai mare parte și date acestora. Pe zi ce trecea, Sașii, stăpîni ai moșilor bune și mănoase, deveniau din ce în ce mai înstăriți, iar Romînii au ajuns cu timpul slugile lor. Locurile pe care le stăpînesc azi Jinarii erau atunci toate ale Sașilor, care-și trimiteau aci caprele la păscut. Odată — spune legenda — o fată de Romîn care era „scluznică“ la un Sas, fiindu-i greu să facă zilnic — dimineața și seara — drumul lung și prăpăstios din sat pînă la locurile de pășunat, s'a învoit cu stăpînul său să nu mai coboare în fiecare seară, ci numai din timp în timp, cînd să-i aducă produsul caprelor. După un timp oarecare* văzînd fata, pe care o chema *Zîna*, că pe aci sînt locuri frumoase și bune de trai, și-a chemat pe cei ai casei, rudele, cărora cu timpul li s'a mai adăugat și alți Romîni și s'au stabilit definitiv aci (v. și text. xxxiv).

De notat că atît din una cît și din cealaltă legendă ar rezulta că ei sînt veniți dela cîmp. Tradiția originii lor cîmpenești este de altfel confirmată și de alte fapte. Practica în comun a păstoritului, de care am vorbit, caracteristică vieții cîmpenești, e aproape identică celei dela cîmp. Pe de altă parte, imigrarea dela cîmp e cunoscută chiar și în timpurile mai recente. Sînt în sat familii venite din Boz, din Vidra etc. acum vre-o 40-50 de ani.

Chiar sufletește se deosebesc fundamental de Mărgineni. Pe cînd Mărgineanul e caracterizat printr'o inteligență vie, spirit activ și întreprinzător, stăpînit întotdeauna de dorul cîștigului, Jinarul judecă mai greoi, nu are inițiativă întreprinzătoare și este mai mult darnic decît lacom. Spiritul negustoresc al Mărgineanului l-a făcut să colinde aproape toate regiunile romînești stabilindu-se acolo unde împrejurările de trai i se

păreau mai prielnice. Mărginenii sînt oamenii drumului, Jinarii dimpotrivă stau legați de locul în care s'au născut și au copilarit. Pe tot întinsul Romîniei găsești Mărgineni (Poienari, Sălișteni etc.), nu vei găsi însă decît foarte puțini Jinari.

Iată cîteva note care toate par să confirme o altă origine decît aceea a Mărginenilor.

Dar, cum spuneam, problema rămîne deschisă, ea trebuind studiată din toate punctele de vedere și în cadrul cercetărilor asupra întregii regiuni încunjurătoare.

TEXTE

Fiecare din textele ce urmează a fost înregistrat simultan de amîndoi; cînd aveam unele nedumeriri asupra vre-unei forme etc. — prin mijloace care să nu dea de bănuț asupra țintei noastre — puneam să ni se mai spună odată textul.

Cîteva texte, la care facem trimiterea necesară, au fost reproduse la fonograf¹.

La glosar am dat numai formele ce le-am auzit cel puțin de două ori la persoane diferite. Am renunțat la explicări acolo unde ele reieșiau în mod clar din text. Cînd unele forme le-am înregistrat numai la singular ori numai la plural sau, pentru verbe, numai la un timp, am dat numai forma auzită, fără a căuta să creăm un singular sau un infinitiv pe care l-am fi crezut corespunzător.

Nu putem să nu însemnăm un cuvînt de recunoștință și față de Jinarul fruntaș Nenea Traian Gagea pentru ospitalitatea ce ne-a dat-o, precum și față de toți aceia care ne-au încunjurat cu multă dragoste și bunăvoință.

Din mulțimea textelor pe care le-am cules dăm numai o parte: acelea care am crezut că pot presenta un interes din

¹ Mulțumim călduros Prof. Al. Rosetti, directorul „Seminarului de fonetică experimentală“, care cu sfaturi, multă bunăvoință și încredere ne-a pus la dispoziție aparatul și 15 suluri fonografice, care se găsesc acum în „arhiva fonografică“ a seminarului de sub conducerea d-sale.

diferite puncte de vedere (filologic, folkloric, istoric, etnografie etc.). Criteriul estetic a fost și el ținut în samă.

I¹

Să dзіce că pe timpurile mai de multă ar fi năvălită popoară la cink'ie și ar fi făcută prădăciuni și ar fi luat averile țării cu iej și s'ar fi dus la țara lor și ei, oameni de pe timpu de atunci, dela cink'ie, uni ar fi fužită a-munte. Acolo au fost păduri și au găsit loc de așezămintă, nește pădini, în păduri. Și s'o făcut loc de-a pute trāi acolo; și ei vādzing că pot trāi acolo, nu s'o mai înturnatū la cimpie.

Și jera o împărăteasă sau nește domni, împăraț, nu știu ce-or fi fost pe atunci, știe Dumnedzā; ș'apă iej dacă o vādzut că pot trāi, s'o mulțitū acolo, știe Dumnedzā cum or fi trāit acolo până ei s'o înmulțitū, că s'au înființatū Žina.

Apă iară o năvălitū barbari să năvălească 'n țară la v'o citeva timpuri. Și cind o năvălitū barbari atunci le-o fost dat o împărăteasă, ori nește domni — ce știu io čine? — o făgăduință că le va da munț să le șteje 'ntr'azutor' contra barbarilor și anume au fost Turči; și iej o dzis că le dā azutor' dacă le va da munț, dară iej or făgăduitū că le va da; iej atunci o luatū armele și s'o pus la luptă cu popoările barbarilor și i-au invins și une ș'au adunatū Turči armatele lینگă Žina să numește un loc de să numește *Gruŭu Turčilor* ș'acolo ș-au făcutū loagărū. Și cin au prinsū de vește că Turči s'o așezatū, Žinari i-o 'ncužuratū ș'acolo i-o nimičitū; ș'așe o scăpatū țara noastră de barbari, de turcie, de nu se mai află pînă 'n dзіŭa de adz.

Și noi am gîndi' că munți aștia să h'ie ai noști, dacă Unguru ni i-o luatū. Nqa, acum dac'o venitū Ruminia am gînditū ca să ni-i deje; acuma nu ni i-o mai datū, acuma noi cu ce să trăimū?

Nqa așe, ca să-i potcoyit pi aceia dela București.

Luca Stoica, 57.

II

Cin ieși a-munte apă dзіce că dacă furī un nēl negru și-i iej injma ș'o dai în sare la oi, apă nu yine gadina.

Același.

¹ Inregistrată la fonograf.

III

Mai de multă, cîn o fo' Maria Terezia, o fuzi' ȝameni žumă-tate din Žina; n'o vru' să să facă grănițări, să ie armele la Maria Terezia. Apă s'o dusă în Rumînia ș'o făcu' satele: Bobeņi și Corbi-de-piatră și Vajdej.

Dacă vă duceț în Bobeņi, să vă uitaț la fomej și să vedeț villiturj kjeruț ca la noi, țoale pe cai ca la Žinari, cămeșile kin-disite ca la noi, și iej iesă a-munte ca și noi, ară băci și iej ca și noi, dacă-s to' Žinari ca și noi. Mă! s'o dusă de-ălta timpă și să țină ca și noi.

Pavel Dănuț, 47.

IV

Amă o turmă de oiță
Ș'o dragă de mîndruliță;
Turma-m paște pe rozȝară,
Pe mîndra o țij în pȝală.

Același.

V

Nu știu, dȝamneȝo, cum s'o ducă,
Că n'am niči un meșteșugă:
Că cu cȝasa nu-m cosăscă,
Cu plugu nu mă căznescă;
Că plugu-i lemne 'ncilcite,
Vitișȝare kinuite
Și bucate risik'ite.

Asta am audzit-o dela on bătrînă; o murită de multă

Același.

VI

— Cucule, di če nu cînț,
Pănă vedzi fazi 'nfrundziț?
Cucule, di če nu trazi,
Pănă vedzi frundza pin fazi?
S'o dusă cucu di pi iči
Și i-o rămas pui mîici
Ș'o rămasă în'to tulpină,
Să-i țije maică străină.
Cucu o vinită la vrēme,
Și ș'o găst pui cu pene.

Cucu de părere bună
 Cîntă 'n codru de răsună.
 Cîntă, cuțe, nu te duce,
 Că te scaldu 'n lapte dulce.

Ana Dănuleț, 62.

VII

Da, dragă, nu te 'nșela
 Și di ițeă nu pleca,
 Că di iěj cîni-o plecatu
 Îndărpt nu s'o turnatū;
 Și ie plaju muntelui,
 Că ni-i apa sănătoasă
 Și ni-i vara răcoroasă.
 Pămîntule, negrule,
 Pămîntule, fă-te finū,
 N'i-ai luatū çe-o fostu mai bunū.
 Italje, Italje,
 Mai g'ine ț-ar h'i statū ție:
 În mormînturi de fičjori,
 Să h'i sămănată flori;
 Și 'n mormînturi de 'nsuraț,
 Să h'i sămănată bradz.

Acceași

VIII

— Če te leagăni, bradule,
 Fără ploaje, fără vintū?
 — Cum să nu ne legînămū.
 To' cu virvu la pămîntū,
 Că de mine, de pojmîne,
 Pi iča puștij rămîne.
 — Žipule, četină lungă,
 Bun aj h'i vara de umbră,
 Žipule, četină groasă,
 Plînzi că ne dučem acasă.

Acceași.

IX

Am audzit odată pe nește Žiijenj cîntînd așe:

Ardzeleni e frumoși,
Uha, ua, uha, u.
Mincă carneș pe răbož,
Uha, ua, uha, u.
Îo fusăj urîčjosū
Și svîrli rabožu žosū,
Uha, ua, uha, u.

Ej (Zieni) o fostū čjobanĭ a-munte, și ielū (čel care o strigat)
o čjuitū; ielū ĭ-o dzisū la răvașū rabožū.

Panh'ilje Barbū, 45.

X

Ș'astă vară la săpatū,
Șepte fete o dežeratū;
Da ĭo știu un meștesugū,
Toată vara nu ĭi-ĭ frigū:
Cu čişme și cu cožocū,
Pe vătruță lîngă focū.

Același.

XI

Mă 'nsuraj să iaū mujere,
Luaj muma mumij mele:
Cîn să iyește 'n ușa șurij,
Staj să ĭej mukeșă săcurij,
S'o loyești 'n čerju gurij.
Avu tata trĭj purčej
O muritū de frica ĭej.

Ioana Gağea, 44.

XII

Ardză-te focu de dorū,
N'am toporū să te omorū,
Ničĭ săcure să te taj,
Să nu-ț maj amū ničĭ-on baj.

Aceeași.

XIII

O dzisü că la Folțea o bače o datü de-o k'imniță cu nește căpăi de aorü și o clocă cu pui de aorü. Bačea cota o yită pe-acolo ș'o tunatü pin tufe ș'o găsitü k'imnița păzită de doi căpăi de aorü. În ie iera multe lucruri de aorü: o clocă cu pui și multe ninuni. Apă ie s'o dusü la stîină — iera la Marzineă — ș'o spusü la al'jalalte bače și la čjobani ș'o veni' cu toți ș'o căutatü, da n'o mai găsitü niinic. Ie o fo' prastă că nu ș'o pusü un semnü. După aja o mersü omeni, la Crăčjun și la Paști, da de arde ș'o gășește, da n'o mai găst-o niči adz. Bačea ačēja o muritü.

Aceeasi.

XIV

Luni-i luneu,
Marț îi Macavei,
N'ercuri, pin bărcuri,
Čioi îi čioja verde,
Vineria să șede,
Sămbăta pre minecă,
Dumineca-aj lucra
Și popa nu țe-a lăsa.

Aceeasi.

XV

Če ní-i drag nie a-munte:
Čiobănaș cu fluiera,
Iel să dzică, io să cîntü,
Să ne treacă de uritü.

Aceeasi.

XVI

O dzisü că odată s'o tilnitü un omü pe la Žogărü cu două İale și totü așe säreğü. İelü le-o dzisü: „bună sara, de une veniț fetelorü“? İele o dzisü: „dela colibi“.

Morar'u o văș İale, frumușele, ș'așe cînta de fainü că o dzisü că nu știę čisat-o, o kjar o audzitü; păre că-s clopote multe, nește zdrancote de clopote; și dziče că le-o audzitü vorg'in numa o vorbă, da nu să cade s'o spui.

Aceeasi.

XVII

Fă, soțu neų, cum îi fače
Și mai dă din Cluž încoače

Și mai fă cum îi pute
 Și yină păn aiče,
 Să-ț ȳngropū jo doj cok'ii
 Și tu să nu vreji să ști.
 Scris iești la morț, o la yii
 Acasă de nu mai yii?
 O nu vreji să yii acasă,
 O 'mpăratu nu te lasă?
 N'am soție n'am cok'ii,
 Vai, după ce să mai h'iu?

Acceași.

XVIII

Oile să pascū la munte,
 Cu dorū și cu ginduri multe;
 Oile să pascū la cîmpū,
 Cu žele și cu uritū;
 Oile să pascū la țară,
 Cu bani și cu keltuială.

Acceași.

XIX

În timpu bătaii o fo' pi iei Nemț. Noi ieramū la colibă și to' venę un Neamț la noi, după lapte.

Odată o vinitū ș'o ședzutū pe platū — ielū nu știę ce-i acolo — ș'o statū o țiră. Cîn s'o friptū la curū o săritū: „af, af, af“; fetele rideșu de nu mai puteū. Atunči lui i-o fo čjudă și s'o apucatū să le burdzulujască. Io i-am spusū să le de pače, da ielū nu știę ce dzicū jo și nu le-o datū pače. Atunčja amū pu' mina pe-on dărabū de lemnū și i-amū da' v'o cîteva pește curū. Ielū n'o dzisū nînica ș'o isjitū afară și s'o dusū. Și de-atunči n'o mai vinitū pe la noi.

Acceași.

XX

Descîntec

Bubă albă,
 Bubă neagră,
 Bubă vînată,
 Bubă verde,
 Bubă roșie,
 Bubă de totū felju,
 Tȃrnă-te.

Strică-te;
De nu ti-i turna,
De nu ti-i strica,
Capu ți l-oi tăie
Și 'n pământu ți l-oi ungrupa.

Aceeași.

XXI

Descîntec

De deoki

Dacă te doare capu, iești deokiatu, puî de trii ori citi-on
cărbune 'n apă și dziçi:

De deoki,
De deoki,
P..ă 'ntre oki
Treacă ca vîntu,
S'aședze ca pămîntu;
De-a h'i de bărbat,
Să-i cadză coajele;
De-a h'i de muiere,
Să-i cadză țîțale;
De-a h'i de fată,
Să-i cadză cosița.

Dacă să duce la fundu cărbunele, ielū dintîi țe-o deokiatu,
bărbatu; dacă să duce ielū de-alū doile, o fostu muiere și dacă
mere ielū de-alū triile, o fo' fată.

Aceeași.

XXII

Capule, capule,
H'ire-ai a dracului,
Cu čine te pōartă cu totū;
Dacă nu te pōartă g'ine,
Tune dracu 'n ielū și 'n tine:
Să te pōarte nouă ani
Cu părū,
Nouă fără părū,
Nouă pin ț-a crește părū,
Să-ț rāmiie gāvālja
Ca să ouă čiocirlja:
Să ouă ouă verdz,

Tu lumea să n'o mai vedz;
Să quă quă moi
Să vă ie dracu pe-amindoi.

Asta nu să descintă; i-aşe numa o proştie.

Acceaşi.

XXIII

Bocet

Doamna me, muiere-aleasă,
Cumū de-o aţ lăsa' de-acasă?
Plinze casă, plinze masă,
Că puştie ai rămasă;
Şi plinzeţ patru păreţ,
Că puştii mai rămîneţ.
Ori, mǎarte, ardă-te focu,
C'aičia nu Ț-o Țo' locu,
Că sînt destui sclag'i în lume
De-Ț Țer mǎarte Ța 'n Țate dzile,
Țu-aj vinit aici anume.
Draga mea, tinără iești,
Nu grăg'i să putrădzăști,
Că ai cok'iȚ să Ți-i crești
Și soȚiȚe s'o zelești.
Scoală-te, dragă, și ședz,
Și ni te uȚă și vedz,
Că cink'ia-i înverdȚită
Și fătuta oh'ilită;
Cink'iile-s rourate,
Nemurile-s supărate.
Uritu și voiȚe re
S'o pusū la inima ta,
Și s'o pusū cȚ-aședzămîntū
Și Țe-o băgat în pămîntū,
Și s'o pusū acumū de-o lună
Și Țe-o băgatū 'n Țărîna.
Mǎarte, pe uni-aj vinitū?
O dȚar pȚarta n'or înkisū;
Mǎarte, pe uni-aj tunatū?
O ușa nu Ț-o 'ncuiatū.

Acceaşi.

XXIV

Foaie verde, foi de prună,
 N'i-am avut un fițioru bună,
 Foaie verde, osu de pește,
 N'i-am avut și nu mai iește:
 În Polonia putrădzăște.
 Onea neș, fițioru neș,
 Onea neș și Panh'ilie,
 N'i-o rămasu curtea pustie.
 Împăratu, cinele,
 Că li-o mîncatû dzilele;
 Împăratu mînce-lû greața,
 Că li-o mîncatû viața.
 Cîte tufe-sû la colibă
 Toate g'ine-sû zeluite
 Și de mine ocolite.
 Poč să mă totû zeluiescû,
 Pînă să mă prăpădescû,
 Că cu ieș nu mă tilnescû.
 Io să știu că m'oi tilni
 Nu m'aș mai to' zelui.
 Pămîntule, foaje lată,
 Mai tilni ni i-oi v'odată?
 Dați-ni mîna ie direaptă,
 Daț mîna să ne jertămû,
 C'apăi nu ne mai vedemû,
 Că dacă ne despărțimû
 Știu că nu ne mai tilnimû.

Acceași.

XXV

Amû audzîtû bătrîni că o fo' odată on zel'er' care o venitû
 pețitor' la on omû. Da n'o fo' numa mușere-sa acasă, ielû iera după
 Bulbucû, în Kječea, la colibă. Mușere-sa o striga' atuncî la ielû:
 „hai, mă, acasă, că o vinitû nește oamenî la fată“. Ielû o 'ntră-
 batû: „ce felû de oamenî-s?“ Ie i-o spusû. Atuncî o dzîsû: „să să
 ducă cu Dumnedzău“, că nu-i trăbă de-ajeja.

Acceași.

XXVI¹

La Sîn-Geordz merem cu oile la colibă. La două săptămîni
 le tundem. După ce le tundem, spălăm lina; după aja o ducem

¹ Inregistrat la fonograf.

la mașină; după aja o facem cajere; după aja o țarčem pe fuse; după aja o dăpănăm pe ȝeme; după aja o urdzim pe urdzoj; după aja o luăm ș'o punem pe război; după aja o țeșem; după aja o facem dăsați, facem straje, facem țoale, facem săcățeauă, facem ȝioareci, facem vâluj, facem țundre, după aja terminăm.

Aceeași.

XXVII

O fo' o mujeșe și o avut o vacă și o dzisū că v'o patru dzile n'o mîncatū nînic: nu apă, nu fînū, nu nînic. O țineț totu 'n grațdi cu straje pe ie; o îmboldoreț g'ine și nu știu ține o învățat-o să-i facă apă h'jartă cu flori de socū, bobșane de țneșpănū și bobșane de aștia de totū fel'iu, de mîjeriță. Ie o făcu' și ie-o pusū într'on vasū, o pusū o țir de faină și i-o datū să be.

Nșea, vaca s'o 'ntrămatū, s'o 'ntorsū; să vede treșaba c'o fostū bunū leacu. Da ie n'o kematū pe vetrinariu, că n'o avu' bani.

Apă vetrinariu o vinitū cînd o 'mpunsū yitele ș'o 'mpuns-o și pe ie.

Ș-atuncî ielū o dzisū: „vaca asta o fo' betșagă; țe i-aj datū”? Da pe ie o 'nvățat-o ajela, care i-o spusū țe să-i de, să nu spuie la nime. Apă ie n'o spusū, n'o vru' să spuie; o dzisū că nu i-o datū nînica, o dzisū că numa o grițit-o g'ine, cu mîncareș și cu căldura.

Vetrinariu țe-o dzisū? că vaca asta o avu' aprindere, da acuma să fațe g'ine, da să-i spuie și lui țe i-o datū, ca să știe și ielū. Ie n'o vru' să-i spuie, că-i jera frică să n'o pedepsască. Ș'apă ielū n'o avu' țe să mai dzică.

Aceeași.

XXVIII

De s'ar țeșe pîndza 'n patū,
Ar umbla badju 'mbrăcatū;
Da pîndza să țeșe 'n lemne,
Și badju n'are izmșene.

Aceeași.

XXIX¹

— Ȟiobănel dela niori
Unî ț-o fo' șoartē să mori?
— Susū la virvu muntelui,
La urletu lupului,
La marțineș zipului,
La șueru vîntului.
— Și pe tîni țini țe-omăritū?

¹ Înregistrat la fonograf.

- Da bîta cîn m'o lovită
- Și čine nî țe-a spăla?
- Ploile cîn or plua.
- Și čine țe-a îmbrăca?
- Frundza cîn s'a scutura.
- Și pe tini činî țe-a grupa?
- Bradzi cîn s'or răsturna.
- Și pe tinî činî țe-a želi?
- Ursu cîn s'a moroi.
- Clopotu činî l-a suna?
- Oile cîn or pleca.

De cînd o omărit un Žinar' pi-un Orlățan; i-o datū o bîlă la ureke, s'o 'nk'etritū sinzele 'n ielū ș'o muritū ș'apă altu Orlățanū i-o cîntat-o pe asta.

Ilëana Sava, 20

XXX

O, sărači čjobani,
Cum să tragū ca fluturi
De pe malu Dunărij
Și beu apă cu pumni
Și-s mîndri ca păuni.

Acceași.

XXXI¹

Cîntătură de pi-a-munte
Mul mă 'ntreabă frundză verde
Fața meă di če să k'erde
— Tači, frundză, nu mă 'ntreba,
C'acușa yine țamna;
Vîrvurile 'ngălbines,
Stăoînile 'nverdăs,
Stăoîna șterpelorū
Și tîrla mîndzărilorū,
Bătătura vačilorū
Și torina porčilorū.

Acceași.

XXXII

Am 'ntrăba' pe tuțu de če-i dziče *Mukeša Tătarului* și nî-o spusū că acolo o isprăyitū Tătari. O fo' mulț Tătari pi ičia și

¹ Înregistrat la fonograf.

omăre la oamenj și atunci o fuzitū mult, Źinari în Rumînia, în țară; nu știu pe une, da să dzîce că pe la Novați, că aja aū portū ca pi ičia. Da după ce o isprăyit cu Tătari, care o vinitū mai de vreme, le-o datū păduri și moșie, că s'o datū cātane la Neamțū. Da 'care o vinitū mai tirdziu n'o mai avu' ce să le mai deje și le-o dzisū zelerj.

Ion Bobdănel a Lupescului, 67.

XXXIII

Cîn o fo' răvoluție în patru dzăci și optū, aičia o fo' cam la marzine de Rumînia. Apăi le-o spus să să facă grănițari, că iej cunoșteu plajurile și potecele, că le dă munt. Źinari s'o făcu' și păze ca cum păzăscū žendari și finanți mai în ani din urmă.

Și le-o datū păduri și munt. Numa iej o fo' proști, că atunci cîn s'o stricatū răgimentu n'o făcu' contractū, o ținutū numa făgădașu un timpū de vreme și după aja le-o luatū statu.

Să dzîce că ajeja care n'o vru' să să facă grănițari o fuzitū în Rumînia și s'o aședzatū acolo. Ij vorba că Źiju-ij to' cu Źinari.

Același.

XXXIV

Să dzîce că pi ičia o fo' numa păduri și o fo' o fată de-o kemat-o *Zina*, care o fo' cu porci Sașilorū. Și iej i-o fo' greu să meargă 'n toată sara în satū și o rămasū pi ičia. Ș'așe s'o făcu' Źina, dint'o fată.

Același.

XXXV

Tutu-nej spune că mai de multū pe iej care nu vre să facă cātanie ij prinde cu belțū.

Același.

XXXVI

O fostū odată o' muiere ș'o fostū 'mpovorată. Ș'atîta o kinuitū până o făcutū de-o dzisū că ce s'a naște din ie să h'ie-a draculū. Ș'o născutū un cok'il frumos de n'avę păreke, așe o fostū de mîndru. Și cîn o fostū cok'ilu de doisprădzăce anj o vinitū gjavolu după ielū ș'o dzisū: „am venitū să-ni daț cok'ilu“. Iej o dzisū că „ce cok'ilū să-ț dămū?“ Ielū o dzisū: „ăla care ni l-aj datu nie cîn aj născutū“. S'o to' văjetatū părinți ce să facă, ca să scape de gjavolu. Și o totū întreatū cok'ilu pe părinț că di ce-s supăraț. Iej n'avę cum ij spune, sāracu! Dela o vreme i-o spusū că cîn o născutū l-o datū la gjavolu. Și s'o dusū cok'ilu la o mă-

năștere ș'o vorg'itū cu egumenu. Și egumenu i-o datū o găletușe și on busujocū să să ducă cu ieșe la iad și să omqare ȝiavoli. Egumenu i-o dzi's că „să ȝei zapistu“ și i-o arătatū potecu ș'o plecatū. Și ducindu-se ielū cătă iadū, s'o tilnitū c'un omū cari-ave 'n zuru lui nqădzăȝi și nqă de pari, capite de ȝamini în ieș. Ș'o dzisū cătă cok'ilū că une să duce. Ielū o spusū că pin la iad. Ș'o dzisū: „ho, copile, că te omorū și pe tine ca să facū o sută de ȝamini morȝ. Da dacă te duȝi la iad, to nu te omorū, numa să 'ntreg'i acolo de patu lu Man-tilhar', că io-s Man-tilhar', să știȝ ȝe patū ni-o gătatū pe cîn moriū“.

Cok'ilu s'o dusū ș'o azunsū la iadū și s'o băgatū acolo. Ș'o dzisū: „am vinitū să-ni daȝ zapistu“ ș'o 'nceputū a-i strok'i. Pe cari-azunȝe un stropū de apă ilū omăreȝ. Ș'o dzisū ielū mai mare: „ho, ho, cok'ile, că ne prăpădești cu totu“. — „Daȝi-ni zapistu, că de nu pe toȝ vā omorū“. O totū 'ntrebatū pe toȝ că la care-i zapistu. Ieș n'o vrutū să spuȝe. Zapistu o fostū la on ȝiavolū șkiopū și nu vreȝ ca să-l deȝ. Și l-o băgatū 'n focū și l-o scosū neșkiopū. Ș'o dzisū că dacă nu, l-o pune 'n patu lu Man-tălhar'. Și de āla i-o fo' frică și l-o datū.

Ș'o mersū cok'ilu la patu āla ca să-i pȝată spune la Man-tălhar'. Și ardeȝ cu smȝală și cu rășină.

Apă cok'ilu o plecatū. Ș'o dusū și i-o spusū lu Man-tălhar'; o dzisū că mere și ielū cu ielū să-și ispășească păcatele la cālugarū āla.

Ș'o mersū păn aproape de mănăștire. Da 'n mănăștire nu s'o pututū băga de păcătosū ȝe-o fostū. Ș'o mersū numa pănă 'nt'on deȝal. Ș'o venitū la ielū egumenu, dacă i-o spusū cok'ilu. I-o spusū că vreȝ să-și ispășească păcatele c'o omăritū nqădzeȝi și nqă de ȝamenȝ: ȝe canonu-i dā? Cālugarū l-o 'ntrăbatū că cu ȝe i-o omăritū. Ielū o dzisū că cu bitu āsta de mărū din minā.

Cālugarū i-o spusū să 'mplinte bita aci 'n deȝalu āsta și s'a-ducă apă cu gura 'n triȝ ani în ȝoate și 'n ȝerunki, odată dint'o vale ș'odată din alta, pănă 'nflurește mărū. Ș'o adu' omu āla apă, pănă i s'o rosū minile și k'iȝioarele, de-o rămasū cu ȝoatele.

Atunȝi o vinitū egumenu la ielū și mărū o 'nfrundzitū, o 'nfluritū ș'o roditū mere roșii. Apă cālugarū o dzisū să scuture din mărū ș'or cădzutū merele pe ielū. Întȝi o cădzutū numa păn la briȝ, după aja pănă la gitū și l-o astupatū tot păn la gitū. După aja l-o astupatū pănă nu mai vidȝ, puȝinū mai dzăreȝ. Apă o dzisū cătă ielū: „dă, dă, dă cu ȝiunȝele, numără de vedȝi cite mere sintū pe mărū“. Ielū o dzisū: „numa șepte mai vădzū“. O dzisū: „atȝȝea păcate mai ai tu“. Atunȝia Man-tălhar' o muritū și l-o 'ngrupatū egumenu aci lingă mărū.

Încălecaj pe-o șe.
Vă spusăi povește-așe;
M'am suită pi-on cuiu
Și nu vă mai spui.

Același.

XXXVII

Țe stai, mindro, plecăudză,
O țe-o prinsă 'n cucurudză ?
Țe stai, mindro, supărată,
Ca o ȝaje sînzerată ?

Salonie Dănuț, 68.

XXXVIII

Oile să pasc a-munte,
Cu doră și cu gînduri multe;
Oile să pasc la țară,
Cu rostă și cu rînduială;
Oile să pasc la cîmp,
To' cu doră și cu urit.

Ileana Moga, 18.

XXXIX

Io nu pipă, că m'am lăsată de pipată acu-s douădzăci de ani.
Io am mersă di ița și tăbacă n'o fostă. Ca mine o fostă Blagoveștenja. În sara ațeja m'am lăsată: amă fo' la besărecă, amă blăstămată ș'apă niți acumă nu pipă, niți fumu nu-l sufăr din sara aja. Pintu mine l-o luată dracu pe cișmar'. Cîteodată ieș singură, da 'n cișmă nu tună. La un uspățu beu și io beutură, da mîntea io nu nă-o beu. Dacă-ț bej mîntea, țe-aj făcută ?

Nicolaje Străulea, 66.

XL

În vremea Unguriloră țera și mai g'ine și mai rău; da totu-i mai g'ine acumă, că nu sîntemă su zugă, sîntemă sclobodz, ne putemă înțaleze. Dacă meri la o zudecată, la čeva, dacă vörg'ește romînește, apă tu știț če să faci, da atunči stai cumă stă roata asta. O zuguită destul la noi.

Același.

XLI

La Tățere coboră de-a-munte. Atunči, hej, fajnu-i! Coboră cu oile, cu vacile, cu cai, cu fusu hîrdăului, cu șteandurile, cu totă și yin veseți, cîntîndă.

Niculaje Virvorea, 33.

XLII

Munte, munte, brad frumos,
Plăcă-te de vîrvu 'n zosă,
Să mă sui 'n vîrvu tău,
Să mă uîtă 'n satu neș,
Să mă sui 'n vîrvu la tine,
Să mă uîtă 'n sată la mine;
Să-m facă okșori roșă,
Să mă uîtă'n lumea toată,
Să-m vădză frăț, să-m vădză surorj,
Să-m vădză grădină cu florj.
Drașile meșe surorj,
Pliyiț ș'ale meșe florj,
Le pli yiț și le udaț,
Dac'or crește, le purtaț
Și pe minj nu m'așteptaț.

Ileana Iancu, 17

D. ȘANDRU ȘI F. BRÎNZEU

INSEMNĂRI ȘI RECTIFICĂRI

DESPRE PALATALISAREA LABIALELOR ¹

Cu prilejul unei dări de samă asupra cărței mele *Recherches sur la phonétique du roumain au XVI-siècle* (Paris, 1926), A. Procopovici reia cercetarea câtorva aspecte ale palatalisărei labialelor în limba romînă ². Imi propun să examinez aci părerile sale.

1. Cu privire la *vîrsta* fenomenului, Procopovici se mulțumește să constate că palatalisarea labialelor poate să fie considerată „ca un fenomen străromîn“ (p. 412) ³, fără a combate însă argumentele pe care le-am adus împotriva acestei părerii, în *Recherches* (p. 110) și *Grai și suflet* (IV, 161-163).

2. Cu privire la aspectul *sociat* al fenomenului, Procopovici socotește că nu e suficient de a constata, așa cum au făcut Hasdeu și Philippide ⁴, diferența dintre graiul bărbaților din anumite localități sau regiuni ale domeniului dacoromîn, care păstrează oclusivele labiale și fricativele labio-dentale intacte, și graiul femeilor, care inovează, ci trebuie mers mai departe, căutîndu-se a se stabili cauzele acestei diferențieri lingvistice. În această privință, Meyer-Lübke a emis părerea că pronunțarea cu labialele nealterate ar fi caracterisat, în trecut, limba claselor culte și, deci, limba orașelor ⁵.

¹ Cf. *Grai și suflet*, III, 415-417; IV, 161-165.

² *Dacoromania*, VI, 411-419.

³ Cf. A. Procopovici, *Rev. filologică*, II, 181.

⁴ B. P. Hasdeu, *Etym. magnum Rom.*, III, 2228 urm.; A. Philippide, *Ist. limbii rom.*, I, 144-145.

⁵ Cf. S. Pușcariu, *Dacoromania*, IV, 1309.

Plecînd dela această constatare, Procopovici se referă la lămuririle asupra „stratificărei sociale“ a fenomenului, pe care le-a dat în altă parte¹: graiul Maramureșenilor care au „descălecat“ în Moldova nu ar fi cunoscut inovația, în opoziție cu populația băștinașe din Moldova, al cărei grai ar fi cunoscut, la acea epocă, palatalizarea labialelor. Această interpretare nu este însă justificată de fapte, din moment ce documentele de limbă maramureșeană din sec. al XVI-lea cunosc alterarea lui *f*². Teoria lui Procopovici este deci clădită pe baze șubrede. A presupune, așa cum fac Meyer-Lübke, Pușcariu și Procopovici, că, în trecut, limba claselor culte nu cunoștea inovația, atunci cînd ea este atestată în textele din sec. al XVI-lea și al XVII-lea³, înseamnă, prin urmare a nesocoti realitatea faptelor.

Cu privire la informația lui D. Cantemir, referitoare la diferența dintre graiul bărbaților și femeilor din Moldova, Procopovici afirmă că „nu putem admite... că bărbații și femeile ar fi vorbit cîndva sau undeva două limbi deosebite“ și, mai departe: „nu ne putem închipui femei care să nu vorbească limba bărbaților lor sau bărbați care să nu vorbească limba femeilor lor“, sau încă: „nu există deci nicăiri o limbă a femeilor spre deosebire de limba bărbaților“⁴.

Totuși, acei care au studiat societățile primitive ne informează că astfel de diferențieri între graiul bărbaților și femeilor există; ele au fost semnalate deseori⁵.

Nejustificată apare și constatarea lui Procopovici că pe vremea lui Cantemir „boierii, cunoscători de carte, își însușiau

¹ *Mic tratat de lingvistică generală*, Cernăuți, 1930, 125 urm.

² V. exemplele înfățișate în cartea mea *Limba română în sec. al XVI-lea*, București, 1932, 62 urm.

³ *Ibid.*

⁴ *Mic tratat de lingvistică generală*, 127, 128.

⁵ G. v. der Gabelentz, *Die Sprachwissenschaft*, ed. a 2-a, Lipsca, 1901, 248; L. Lévy-Bruhl, *Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures*, ed. a 5-a, Paris, 1922, 199-200; A. Meillet, *Linguistique historique et linguistique générale*, Paris, 1921, 113.

formele literare [cu labialele nepalatalisate], pe cînd jupîne-sele lor păstrau formele dialectale [cu labialele alterate]¹, pentru că : *a.* nu exista limbă literară, în Moldova, la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, care să-și impună norma, *b.* limba scrisă cunoștea inovația, după cum dovedesc nenumărate texte scrise în acest răstimp².

3. În privința aspectului *fisiologic* al problemei, Procopovici apropie tratamentul lui *py* ($>pk' >k'$) de acela al lui *k^w* latin (oclusivă velară articulată cu rotunjirea buzelor)³, care a fost dublu: pe de o parte, elementul labio-velar a fost eliminat ($k^w >k$), iar pe de altă parte *k^w* a trecut la *p* ($apă <aquā$, *iapă <equā*, etc.)⁴.

De fapt, tratamentele sînt diferite: în cazul lui *py*, elementul palatal s'a dezvoltat în detrimentul elementului labial; în *pk'*, *p* reprezintă o slabă oclusiune labială, care a fost eliminată, ușurîndu-se astfel pronunțarea grupului, după cum a arătat Meyer-Lübke⁵.

Evoluția lui *k^w* la *k* s'a petrecut, în latină, după sec. III d. C., dinaintea tuturor vocalelor, în afară de *a*; inovația a fost extinsă, în romînă și sardă (logudoresă), și cuvintelor cu *k^w* inițial + *a* (*care, cînd*, log. *kale, kandu*, etc.); trecerea lui *k^w* la *p*, semnalată mai sus, s'a petrecut la intervocalică, poziție favorabilă inovației; transformarea s'a făcut în sens invers: elementul labial a asimilat elementul velar, care a dispărut: $k^pw > k-p > p$; grupul intervocalic a fost separat de tăietura silabică, și oclusiva velară, implosivă, a fost asimilată de oclusiva labială explosivă, în poziție tare. Prezența lui *p* în *patru* și *păresimi*, și a lui *b* în log. *batturu* „patru”, *baranta* „patruzeci”, a fost explicată ținîndu-se samă de evo-

¹ *Op. cit.*, 127.

² V. cartea mea precitată, l. c.

³ Cf. E. Herzog, *Streitfragen der romanischen Phil.*, I, Halle, 1904, 54-55.

⁴ V. S. Pușcariu, *Locul limbei romîne între limbile romanice*, București, 1920, 11.

⁵ *Dacoromania*, II, 17.

luția lui k^w în legături sintactice, când cuvîntul precedent se termina cu o vocală¹.

4. Analogia stabilită de Procopovici între tratamentul lui py și k^w , în romînă, i-a îngăduit să emită părerea că „întocmai precum din qu a fost suprimată când componenta labială [*care, cînd, etc.*], când cea velară [*apă, etc.*], tot astfel trebuie să fi fost cu puțință și în cazul lui $pk'erd$ suprimarea și a componentei palatale, nu numai a celei labiale. Din $pk'erd$ nu s'a putut desvolta numai forma $k'erd$, ci și forma $perd$ (cu e , nu cu ie). Că lucrurile s'au petrecut de fapt așa dovedesc forme ca *fer, petri etc.* din Bănat, Serbia, Oltenia și de pe văile Crișului și Mureșului“.

Fisiologicește, trecerea lui $pk' +$ vocală la $p +$ vocală nu poate fi justificată: la inițială sau intervocalic, p se afla în poziție slabă, fie ca penultim în grup, fie ca implosiv, atunci când grupul era intervocalic. Și chiar dacă, prin ipotesă, am admite că procesul s'a petrecut într'adevăr în felul acesta, dispariția lui k' ar fi trebuit să lase urme, și anume un *yod*, care s'ar fi combinat cu vocala următoare (diftongul *ye*); în consecință, dela $pk'erd$ ne-am fi așteptat la *pyerd*, nu la *perd*².

¹ Sonora, în formele logodorese, se explică prin influența vocalei precedente, în legături sintactice. Pentru situația intervocalică a lui p , în *păresimi*, v. exemplele date de Candrea-Densusianu, *Dict. etim. al limbei rom.*, I, 1333. Evoluția lui k^w latin la p , în romînă, este analogă cu evoluția i.-e. k^w în greacă: $\lambda\epsilon\pi\tau\omega$ „las“, $\eta\pi\alpha\rho$ „fieat“, etc. V. acum lămuririle lui M. Grammont, *L'assimilation*, în *Bullet. de la Soc. de linguistique de Paris*, XXIV, 32 urm.

² Meyer-Lübke (*Dacoromania*, II, 2) explică pe dr. *miel*, prin *mîel*; procesul ar fi însă neobișnuit, în romînă; trebuie să admitem, mai de grabă, că fonetismul cu m - a fost refăcut prin analogie, în regiunile care nu cunoșteau palatalizarea labialelor, potrivit corespondenței: $m = \acute{n}$ sau $m\acute{n}$ din regiunile care inovase (cf. Candrea-Densusianu, *op. cit.*, 1100). Paralelismul cu *it.* (tosc.) *mia* (<*bisogna*), stabilit de Meyer-Lübke, nu e concludent, pentru că forma toscană se explică în mod mulțumitor din *miġa* (*mġa*, Meyer-Lübke). *M* nu se afla în poziție resistentă, în *mġ*, după cum susține Meyer-Lübke, ci dimpotrivă: ca penultimă în grup, oclusiva labială se afla în poziție slabă în *mġ*, ca în pk' (v. mai sus), și evoluția grupului spre $\acute{n}$ sau k' era deci așteptată (cf. C. Juret, *Dominance et résistance dans la phonétique latine*, Heidelberg, 1913, 37 urm.).

De fapt, *fer*, *perd* și celelalte forme monoftongate care au fost relevate în regiunile amintite se explică prin monoftongarea lui *ye'* ($> e$). Păstrarea oclusivelor labiale și fricativelor labio-dentale nealterate, în aceste forme relevate în vestul domeniului dacoromîn, probează, deci, pur și simplu, că regiunea în care au fost culese aceste fonetisme nu cunoștea inovația, în epoca respectivă¹. Gamillscheg și Pușcariu au căutat să explice monoftongarea lui *ye* prin influența limbei orășenești, care ar fi impus pronunțarea *meu* etc.². Formele monoftongate relevate de Weigand în Ardeal, la o dată cînd nu putea fi vorba de acțiunea limbei dela orașe, ne dovedesc, însă, că ne aflăm în fața unui fenomen care nu e datorit unei influențe venite din afară³. Pe de altă parte, o pronunțare impusă de limba orașelor ar fi trebuit să fie aplicată tuturor cuvintelor conținînd pe *ye*. În realitate, localitățile în care se rostește *pept* „piept“, *pèle* „piele“, etc. cunosc fonetismul *fyer*, *pyer* etc.⁴.

Aspectul geografic al fenomenului ne arată, deci, că ne aflăm în fața unei evoluții naturale a limbei; fiecare cuvînt își are istoria proprie; monoftongarea lui *ye*, în *fer* etc., trebuie deci înțeleasă ca un fenomen normal, în dacoromînă.

În urma acestor constatări, rămînem cu convingerea că nu avem nici un motiv ca să adoptăm explicațiile lui Procopovici cu privire la cronologia și la aspectul social și fiziologic al palatalisărei labialelor.

¹ Cf. Meyer-Lübke, *op. cit.*, 1-2, și Rosetti, *Recherches*, 118-119

² E. Gamillscheg, *Oltenische Mundarten*, Viena, 1919, 64 (*Sitzungsb. Acad. din Viena*, phil.-hist. Kl., CXG); S. Pușcariu, *Dacoromania*, IV, 1309. Meyer-Lübke (*ibid.*, II, 6-7) vede în fenomenul monoftongărei o „reacțiune“ naturală a limbei împotriva palatalisărei.

³ Vezi, de ex., fonetismele lui *fier*, *piept* și *pieptene* în nordul Ardealului, Serbia și Bulgaria (G. Weigand, *Jahresb. d. Instituts f. rumän. Spr.*, VI, 14; VII, 28-29, 30).

⁴ Gamillscheg, *op. cit.*, 64-65: *pèle* la Pocruia și Stroești (Gorj), și *pyer*, în aceleași localități, *pept* la Schela Cladovei, Brza-Palanka. Topolnița (în Serbia), și *fyer*, în aceleași localități, etc.

ASUPRA TEORIEI „HUSITE“

Răspunzînd în *Revista filologică* (II, 211-214) obiecțiunilor mele privitoare la teoria „husită“ (*Grai și suflet*, III, 460-462), A. Procopovici enumeră argumentele care „presintă teoria husită într'o lumină de mult mai mare probabilitate — și nimic mai mult decît „probabilitate“ — decît teoria luterană“ (p. 213).¹ La punctele 1 și 5 enumerate de Procopovici am răspuns în darea de samă precitată; răspund aci la celelalte puncte.

1. Lipsa de știri despre traducerea în romînește a cărților religioase ar fi „mult mai explicabilă pentru secolul al xv-lea decît pentru secolul al xvi-lea“. Intr'adevăr, apariția *Catehismului* din 1544 este semnalată de un contemporan. Cu toate acestea, existența unor traduceri manuscrise nu poate fi comparată cu apariția unui volum tipărit: de cele mai dese ori, manuscrisele nu sînt cunoscute de contemporani, pe cînd tipărirea unei cărți se face tocmai în scopul răspîndirii ei. Faptele sînt deci diferite și nu pot fi comparate între ele.

2. Coresi nu cunoaște pe traducătorii cărților rotacisante; „ei sînt, în [prefața *Catehismului* din] 1559, niște anonimi... Dacă dînșii ar fi lucrat între 1534-1559, [Coresi]... ar fi trebuit să-i cunoască“. Argumentul acesta e basat pe o simplă ipotesă; de fapt, nimic nu ne obligă să credem că diaconul Coresi trebuia să cunoască numele traducătorilor acestor cărți; și chiar dacă l-ar fi cunoscut, de unde știe Procopovici că, dintr'o cauză sau alta, Coresi n'a avut interes să-l treacă sub tăcere?

¹ Procopovici revine asupra acestei chestiuni în *Dacoromania*, VI, 397-398, cu prilejul unei dări de samă a cărții mele *Recherches...* Modificîndu-și părerea asupra relativității criteriilor pe care se bazează teoria „husită“, dînsul afirmă că susținerea părerei contrare constituie o „greșală fundamentală“ (p. 397). Problema datării traducerilor rotacisante este, în primul rînd, de resortul lingvistului (v. observațiile mele din *Grai și suflet*, III, 461, n. 1). Procopovici trece însă sub tăcere argumentele ce le-am opus argumentelor de natură lingvistică aduse de Candrea în sprijinul teoriei „husite“ (*Recherches* 34-38), deși aceste fapte alcătuiesc miezul problemei.

3. „Prezența scrierilor apocrife printre textele rotacisante este explicabilă la scriitori husiți, dar de neînțeles la scriitori luterani“. Procopovici nu ne spune pe ce argumente se bazează această afirmație. Imi închipui că se referă la presupunerea lui N. Iorga, că bogomilismul a ajutat la răspîndirea husitismului¹. De fapt, nu avem nici un motiv ca să admitem că traducerea în românește a literaturii apocrife a fost provocată de un impuls venit din afară; apocrifele nefăcînd parte din cărțile de cult și apariția lor nefiînd provocată de mișcarea husită sau luterană, traducerea lor în limba poporului nu avea de ce să fie oprită de biserică. Dacă se admite că redarea în românește a cărților apocrife s'a făcut în aceeași epocă în care s'a efectuat traducerea cărților religioase², nu e mai puțin adevărat că traducerea apocrifelor s'a continuat în cursul unui lung șir de ani. Traducerea acestor cărți nu s'a făcut deci în bloc, fiind impusă în mod brusc de o propagandă streină; dimpotrivă, cărțile de slujbă au fost traduse într'un răs-timp scurt, pentru că redarea lor în românește răspundea unei necesități a momentului și însemna o izbîndă asupra bisericii ortodoxe, potrivnică acestei inovații.

În privința lui „filioque“ din *Ps. Scheiană*, care ar apărea „mai firese într'o carte husită decît într'o carte luterană“, am dat mai demult motivele pentru care prezența sa este firească într'o rugăciune luterană³.

4. Dacă cele mai vechi traduceri românești de cărți religioase ar fi fost efectuate sub înrîurirea propagandei luterane, ar fi trebuit ca aceste cărți să fie traduse din limba germană. — De fapt, nu avem indicii că primii traducători au tradus din limba germană⁴. Exemplele pe care le dă Procopovici, pentru a

¹ *Ist. literat. rom.*, I, București, 1925, 104.

² S. Pușcariu, *Ist. literat. rom.*, ed. a 2-a, Sibiu, 1930, 81; N. Car-tojan, *Cărțile populare în literatura rom.*, I, București, 1929, 60.

³ *Grai și suflet*, II, 153-156.

⁴ *Catehismul*, deși cuprinde două fraze ce ar putea reproduce construcția din originalul german, a fost tradus probabil din ungurește. V. I. G.

ilustra această afirmație, privesc cunoașterea limbei ungare: *Molitvenicul* lui Coresi (1564), *Palia* dela Orăștie și *Psaltirea* atribuită lui Pavel Tordaș sînt traduse din ungurește.

De ce primii traducători au preferat să traducă cărțile religioase din slavonește? Putem atribui două motive acestei preferințe:

a. traducerea din slavonește oferia garanția „ortodoxiei” contextului; o inovație atît de importantă ca traducerea cărților de slujbă într’o limbă neliturgică, pentru a fi dusă la bun sfîrșit, trebuia să aibă măcar șansele de a înfățișa, pe înțelesul tuturor, textul recunoscut de biserică;

b. atunci cînd s’au efectuat aceste traduceri, textele biblice ungurești corespunzătoare nu fusese încă răspîndite cu ajutorul tiparului ¹.

AL. ROSETTI

FR. beige

Dacă Meyer-Lübke și în noua ediție a dicționarului său etimologic (n-rul 923) îl explică din it. *bambagia*, și tot astfel W. von Wartburg, *Franz. etym. Wb.*, 229, nici Gammillscheg, *Etym. Wb. der fr. Spr.*, nici Bloch, *Dict. étym. de la langue fr.*, nu cred posibilă o asemenea derivare, pentru că ea, într’adevăr, lasă neexplicat atît fonetismul, cît și înțelesul cuvîntului frances.

Plecînd dela forma adevărată, *bege*, așa cum e atestată în sec. al XIII-lea, trebuie să ținem samă și de diferitele sensuri

Sbiera, *Mișcări culturale și literare la Rom. din stînga Dunărei...*, 101; N. Iorga, *op. cit.*, 175 („Catehismul a fost tradus de-a-dreptul din nem-țește”); Al. Rosetti, *Grai și suflet*, I, 254-255.

¹ C. Tagliavini a arătat, în *Studi rumeni*, IV, 192-193, că traducerea *Psaltirei* în limbile naționale e datorită Reformei. Pînă la tipărirea traducerei *Bibliei* lui Heltai (1551 și urm.) nu exista o ediție a *Psaltirei* în ungurește. În schimb, în 1535 și 1541 au apărut (Viena și Uj Sziget) două ediții ale *Noului Testament* și o traducere a *Epist. lui Pavel* (Cra-covia, 1533).

pe care ea le presintă și cum le putem cunoaște din dicționarul lui Wartburg; e întrebuințată dialectal nu numai ca adjectiv cu înțelesul de „gălbui, roșcat, cenușiu“ (în special despre lina de colorare naturală), ci și ca substantiv, d. e. în dial. dijon.: „étoffe de laine forte, épaisse et très rude que l'on fabrique encore dans beaucoup de villages bourguignons“. Semnificația primitivă a trebuit deci să fie aceea de „gălbui, de colorare naturală a unui anumit fel de lână“ și de aici s'a derivat aceea de „țesătură făcută din asemenea lână“.

Ne vine atunci în minte că în vechime un ținut renumit prin oi și lina care se lua de pe ele a fost Betica (azi Andalusia). Marțial, XII, 98, 1, vorbind despre fluviul Baetis (azi Guadalquivirul), de unde provincia își avea numele, atribuia apelor lui colorarea specială, aurie, a lînei oilor de acolo:

Baetis...

Aurea qui nitidis vellera tinguis aquis.

Despre lina acelor oi, despre țesături, haine făcute din ea, tot Marțial amintește și alteori, V, 37, 7; VIII, 28, 6; XII, 65, 5; XIV, 133 (în titlu: *lucernae bacticae*) și odată, I, 96, 5, descrie pe cineva care prefera să fie *bacticatus*, să poarte haine *nativa*, adică de lână „betică“, de colorare naturală — tocmăi ce înseamnă și *beige*.

Spre *baeticus*, -a ne îndreaptă deci cuvîntul frances și avem în el o urmă a prețurii deosebite ce se da oilor din vechiul ținut al Spaniei.

ROM. destrăbăla

În dicționarul său, Tiktin s'a gîndit să-l pună în legătură cu formele romanice care ne duc spre neexplicatul **ballare* însemnînd, cum se știe, „a juca“ etc. La o asemenea etimologie trebuie să renunțăm, cît timp provansala cunoaște o formă ce nu poate fi despărțită de al nostru *destrăbălat*: *destaravelá*, alături de *estaravelá*, e dat în *Tresor* al lui Mistral cu sensul de „détriqué, écervelé“. E o formă derivată dip

taravelă pe care tot la Mistral o găsim cu înțelesul de „percé; fatigué, détraqué“, ca part. din *taravelă* „percer avec une tarière, transpercer; tourmenter, importuner, fatiguer“¹. Toate ne îndreaptă spre lat. **terebellum*, dim. din *te-re-brum* „sfredel“ (pentru formele romanice care corespund acestora, v. dicționarul etimologic al lui Meyer-Lübke). La prima vedere, semantismul pare de tot surprinzător, dar poate fi explicat. Admițând în latina vulgară un **terebellare*, alături de *terebrare* (e atestat și *exterebrare*), noțiunea de „a sfredeli“ a dus, de o parte, spre aceea de „a găuri“, de alta, spre cea de „a suci“. În sens moral, s'a putut ajunge de aici la semnificațiile: «a chinui» (comp., la noi, accepțiunile lui *sfredeli*), „a lăsa sufletul gol“ (comp. la Seneca *forati animi* „suflete care nu mai sînt în stare să păstreze nimic, suflete goale“) „a perverti sufletul, a suci gîndurile, a face să-și piardă mintea“. Din ultima semnificație se poate explica aceea a lui *destrăbălare*, *destrăbălat*, și în ce privește fonetismul îl înțelegem ușor prin fazele: **disterebellare* > **disterbellare* (după sincopa lui *e*) > **destărbălare* > *destrăbălare* (prin metatesa *stăr*->*stră*-, înlesnită de asocierea cu prefixul *stră*-).

Dacă *destrăbălat* se întrebuințează uneori și vorbindu-se despre cineva care umblă neglijent, cu hainele în desordine, sensul acesta derivă din cel mai obișnuit. Proces semantic invers celui întîmplat în cuvinte ca *desmățat*, *destrămat*².

CU PRIVIRE LA *Ampoi*

Insușindu-și părerea exprimată de Melich în *Donum natalicium Schrijnen*, N. Drăganu³ crede că forma mai veche

¹ Forma *destartavelă* din Dauphiné (F. Arnaud și G. Morin, *Le lang. de la Vallée de Barcelonnette*, 45) e datorită contaminării cu *tartavel* „crécelle“, dat tot de dicționarul lui Mistral; v. și *Atlas ling.*, 347.

² V. și observațiile lui S. Pușcariu asupra lui *deșuchiat* în *Dacoromania*, I, 244.

³ *Ampoiu*, extr. din *Inchinare lui N. Iorga...*, Cluj, 1931.

ce a fost pusă în legătură cu *Ampoi* și astfel cum e dată într'una din inscripțiile publicate în *CIL*, trebuie cetită *Ampeiensium*, nu *Ampelensium* (textul e deteriorat tocmai după litera care precede pe al doilea *e* și ea poate fi cetită ori ca *l* ori ca *i*)¹. Dovada în favoarea formei originare cu *-i-*, nu cu *-l-*, ar fi că în documentele ungurești care amintesc întâia oară acest nume găsim *Ompoy* (la 1271, 1299 etc.) și numai mai târziu apare *Ompoly*. Atestările vechi nu dovedesc însă decît că Ungurii au auzit dela Romîni numele rîului sub forma *Ampoi* și mai târziu l-au ortografiat *Ompoly*. Cît despre *Ampoi*, nimic nu poate infirma părerea că e rezultat din **Ampol'u*, așa cum am admis cînd am căutat să-l explic în articolul apărut, ca și acela al lui Melich, în *Donum nat. Schrijnen*: în epoca în care Ungurii au cunoscut dela noi numele rîului, forma veche a acestuia **Ampol'u* putuse foarte bine să devie *Ampoiu*.

N. Drăgaru mai susține că pînă relativ târziu am păstrat fonetismul acestui nume așa cum îl apropia mai mult de forma atestată în epoca latină, adică *Ampeiu* (ca *Ampeiensium*). Aceasta ar rezulta din faptul că în documentele ungurești din sec. al XIII-lea și al XIV-lea găsim *Ompey* (1299) și *Ompeicha* (1320); dar cum se poate vedea chiar din textul acestor documente reprodus de Drăganu (p. 4-5) tot acolo apar *Ompoy* și *Ompeicza*; nu putem deci pune preț pe scrierea cu *-e-*, cît timp poate fi o greșală, datorită confundărei lui *o* cu *e*.

ORTOGRAFIA ACADEMIEI TOT NEHOTĂRITĂ

Credeam, cînd am dat la tipar articolul din fruntea acestui număr al revistei, că nu se va mai reveni la Academie asupra hotărîrilor luate cu privire la ortografie în ședințele dela 5 și 6 februar a. e. A învins însă și de data aceasta

¹ Pentru justificarea lecturii *Ampeiensium* Drăganu invoacă numele de persoană *Ampeius* (tot din *CIL*), dar acesta (cu *ei = i*) e scris în loc de *Ampius*, cum e atestat alteori (<gr. Ἀμπίος).

mania zădărniciilor, așa că puținul cît, chinuit, putuse fi salvat s'a întors la de mult condamnate rătăcirii.

Intr'o ședință (dela 25 mai) a sesiunii generale — pentru că 14 membri ai Academiei, care au găsit ușor acordată adesiune a lui S. Pușcariu, s'au ridicat „cu mare vehemență“, așa se va ceti în procesele ei verbale, împotriva scrierei cu *î* peste tot, păstrîndu-se *ă* numai în *Român*, așa cum a fost admisă în 1926 — s'a decis să se revie la sistemul din 1904.

În aceeași ședință s'a propus să se înlătore alte modificări adoptate și să se amîne formulările „definitive“ pînă la o nouă sesiune generală. După discuții în comisii, în plenul academic și după ce se ajunsese la o aproximativ mai practicabilă ortografie, se face acum semnul rămînerei la desorientări, la absurdități din 1904 și ni se spune că va mai trece vreme pînă să se știe ce va fi ortografia nouă.

Bate siroco cerebral pe la Academie.

Ov. DENSUSIANU

ROUM. *amandea*

Comme ce vieux terme roumain est un adverbe exprimant la rapidité, il ne peut y avoir de doute qu'il dérive du ture *hemende* signifiant „et aussitôt“, „et vite“.

L. Șăineanu¹ l'a rattaché à l'adjectif persan *amade* „prêt“ qui est donné par les dictionnaires, mais n'est guère connu du peuple ture, car celui-ci est employé exclusivement comme forme littéraire et pour éviter la répétition de son synonyme d'origine arabe, *hazyr*, le plus fréquent pour rendre la notion de „prêt“.

ROUM. *balcîză*

Pour que cet adjectif fût employé seulement au féminin („grasse et grosse“) il y avait une raison on peut dire éty-

¹ *Influența orientală*, II, 19.

mologique et celle-ci ressort en effet des éléments dont il est composé. Il eût été aisé de supposer, comme l'a fait L. Șăineanu¹, qu'il s'agirait de la juxtaposition des mots tures *bal* „miel“ et *kız* „fille“, mais malheureusement une pareille expression est tout à fait inconnue en ture.

Par contre, nous reconstruisons en ture une autre expression, composée des mots *balyk* „poisson“ et *kız* „fille“, dont la signification est celle de „fille ayant la chair ferme et grasse“, signification que nous reproduisons textuellement d'après le dictionnaire de Samy Bey.

Par conséquent, ce mot roumain n'est que la contraction de l'expression turque *balyk-kız* ou plus exactement — par le retablisement du mot intermédiaire disparu *etli* „ayant (la chair)“ — *balyk etli kız*, dont le sens était celui de „fille ayant la chair de poisson“.

G. IOGU

ROM. tare ARĂTÎND ALTERNANȚA

În legătură cu forma *tare*.... *tare* = „așa.... așa“ auzită de T. Papahagi în Maramureș (v. *Grai și suflet*, I, 330), țin să relev — pentru fixarea extensiunii ei geografice — că e cunoscută și aiurea.

În cursul luni april a acestui an, vizitînd Cetatea Hotinului, am stat de vorbă cu soldatul grănicer Gavrilă Popa, originar din Iclod lângă Dej. Discutînd despre trecerile peste Nistru și întrebîndu-l: ce fac cînd cineva încearcă să treacă? mi-a răspuns: „dacă trece zîua, strîgăm să ste și dacă stă, nu tragem, da dacă nu stă, tragem; da năptea *tare* stă, *tare* nu stă tragem în jel ca 'nt'on cîne“.

Întrebuințarea lui *tare* aici diferă întru cîtva de aceea constatată de T. Papahagi, dar vedem bine că exprimă tot o alternanță: „ori.... ori“.

D. ȘANDRU

¹ *Ibid.*, II, 37.

DĂRI DE SAMĂ

H. DELACROIX, *Le langage et la pensée*; Paris, F. Alcan; 1930; VIII-624 pag.

Cu multe întregiri la prima ediție și ținând samă de bibliografia nouă, cartea lui H. Delacroix pune și mai bine în evidență însemnătatea ei: alături de lingviști, psihologii și sociologii vor găsi în ea o sintesă luminoasă a achizițiunilor atitor cercetări din ultimii ani și indicația problemelor rămase prea în umbră.

Prin eliminări, prin critica pe care o aplică teoriilor adeseori prea unilaterale, Delacroix ajunge să fixeze puncte de bună orientare în interpretarea evoluțiilor lingvistice. Dintre atâtea păreri exprimate asupra vorbirii primitive vine astfel să aleagă pe aceea care crede că este mai probabilă, anume că la început exprimarea a avut caracter afectiv și volițional, așa cum apare și la copii. Aceasta nu înseamnă totuși, subliniază Delacroix, că cele mai rudimentare forme de exprimare exclud un element de altă natură: „il n'y a point de langage sans quelque élément notionnel“. Formulând și mai precis vederile sale în această privință, la p. 341-342 se exprimă astfel: „Le mot ne serait qu'un cri ou qu'un réflexe émotif, s'il ne groupait sous l'unité d'une figure sonore une pluralité d'objets, d'événements ou de relations, et s'il n'était capable, au moins virtuellement, de se combiner avec d'autres. Tout langage a une valeur affective: si ce que je dis m'était indifférent, je ne le dirais pas. Mais aussi tout langage vise à communiquer quelque chose. Si l'on n'avait absolument rien à dire, on ne dirait rien“.

Referitor la limba copiilor Delacroix a ținut să pună la contribuție cit mai mult din literatura, destul de întinsă, ce s'a publicat în această direcție, relevind constatările de care în primul rînd trebuie să se țină samă și adăugînd considerațiile sale personale, așa că oricine poate găsi în cartea sa o informație bogată și în această privință. Ne întrebăm însă dacă nu s'a procedat pînă acum prea exclusivist în cercetările asupra vorbirii copiilor: au

fost aleși ca subiect de observație cu deosebire cei din familii aparținând] păturilor de sus, pe cînd constatările ar fi trebuit îndreptate cît mai mult și spre cei care-și însușesc vorbirea într'un mediu cu urme de primitivism. Printre altele, lărgirea cîmpului de observație ar prezenta interes pentru problema bilingvismului, deoarece putem presupune că efectele lui variază după cum amestecul vorbirii se întîmplă în familii cultural privilegiate ori în acelea care au rămas departe de atingerile culturai. De sigur, cercetările de categoria a doua întîmpină greutăți, dar aceasta nu înseamnă că ele nu pot fi încercate cum nu s'a făcut stăruitor pînă acum.

În legătură tot cu vorbirea copiilor cred că ar fi fost de insistat mai mult asupra faptului că aptitudinile lor de a construi frase cresc în măsura în care ei își îmbogățesc vocabularul. Fără îndoială că procesul acesta din mecanismul exprimării în primii ani are un dublu aspect, în sensul că și frazele, oricît de vag ar fi prinse, ajută la îmbogățirea vocabularului, dar trebuie să acordăm îmbogățirii vocabularului, pe o cale sau alta, importanța pe care o are în dezvoltarea simțului pentru alăturări de cuvinte din ce în ce mai complicate și apropiindu-se de exprimarea corectă.

Cu privire la înfrîmarea pe care o au contingentele sociale asupra transformărilor lingvistice Delacroix face rezervele cuvenite, înlăturînd exagerări ale teoriei lui Durkheim. La p. 78 face observația justă: „il n'est pas difficile d'apercevoir qu'une réunion d'hommes produiraient difficilement quelque chose dont l'individu n'aurait point en soi les germes“. Între ce este al colectivității și ce apare ca manifestare individuală Delacroix a ținut să facă distincțiunile care se impun, astfel că și în această privință expunerile sale înlătură denaturări pornite din considerații preconcepute.

Restricțiuni aduce Delacroix părerei că minimul de efort ar explica unele schimbări. Amintind însă forme ca *M'sieu* etc. (p. 188), ele nu sînt bine alese, pentru că în acest caz avem a face cu alterări fonetice datorite întrebuințării dese a unor asemenea forme: nu minimul de efort le fixează aspectul. Alteori, chiar dacă admitem principiul acesta al efortului redus, nu putem ușor recunoaște dacă el este aplicabil, pentru că, după cum observă bine și Delacroix, ne găsim adeseori în imposibilitate de a distinge ce este ușor și ce este greu de pronunțat. Relativitatea schimbărilor explicate de unii după acest principiu e cu atît mai evidentă cu cît ele apar transitorii ori limitate la anumite arii lingvistice, cînd ar putea să se înfățișeze și altfel.

În legătură cu psihologia ar fi fost de arătat mai de aproape cum în evoluția limbilor apar noțiunile de timp și de spațiu; cîteva observațiuni incidentale le întîlnim la p. 124, 240, 247, dar ele

puteau fi completate prin altele, pentru a pune în evidență substratul sufletesc caracteristic în această privință așa cum se reflectează în diferite limbi.

O carte cum e aceasta arată și ea cât de departe sîntem de doctrine acreditate acum cîteva decenii și cîte perspective se deschid întîlnirii cercetărilor lingvistice cu cele de psihologie.

O. D.

Travaux du Cercle linguistique de Prague, 1-4; Prague, Jednota Českoslov. matematiků a fysiků; 1929-1931; 245, 118, 95, 326 pag.

Înființat în 1929, cercul lingvistic din Praga își manifestă activitatea printr'o serie de studii în care problemele ce preocupă pe slaviști sînt încadrate în considerațiuni generale asupra lingvisticii, după directivele care i s'au dat pînă acum sau acelea care i-ar deschide orizonturi nouă. Programul urmărit de lingviștii constituiți în această grupare e schițat la începutul întîiului volum, într'un șir de „thèses“ care dau impresia de didacticism, de ceva învechit, contrastînd cu intențiile de inovare în unele privințe exprimate de redactorii lui. O altă prezentare a lui era ușor de găsit și ea ar fi făcut să cîștige această primă afirmare.

Vederile expuse pleacă dela ideea că orice exprimare prin cuvinte implică finalitatea; termenul acesta poate fi însă înțeles în diferite chipuri și trebuia mai bine precisat: finalitatea arată gradațiuni, după cum exprimarea trece dela intenția de simplă împărtășire a gîndurilor, sentimentelor, la aceea de impunere a redărei lor sub anumite forme.

O insistență bine venită este aceea asupra necesității de colaborare a metodei sincronice cu cea diacronică, pentru că se întîmplă adeseori ca între o metodă și alta să se pună hotare arbitrare, de unde o interpretare unilaterală sau de tot nejustificată a faptelor lingvistice.

Variațiunile de fonetism în legătură cu variațiuni morfologice se spune stăruiitor că trebuie să formeze un capitol aparte al cercetărilor, cu numele de *morfonologie*. E o ducere mai departe a termenului de *morfonem* inventat de H. Ułaszyn, dar asemenea inovații dau loc la inutilități și la complicații de nomenclatură lingvistică. Și alteori școala din Praga ține să întrebuițeze o terminologie specială, care e o reînviere a pedanteriilor de altădată și ea nu poate fi de loc recomandabilă, pentru că nu face decît să îngreueze expunerile. Să fim bucuroși că în curs de cîteva

decenii s'au înlăturat manii de exprimare ale vechilor filologi: să ne întoarcem la ceva la fel, ar fi să dăm lingvisticei o înfățișare ce ar diminua-o. Nici *morfonologia*, nici *morfonemul* nu se impun obligatoriu, cît timp ceea ce li se atribue poate fi înțeles în studiile lingvistice și fără să se recurgă la asemenea termeni. Admițîndu-i, cum face școala din Praga, consecvența ar impune să se creeze termeni noi și pentru distingeri în ce privește d. e. unele particularități sintactice sau chiar lexicale, dar atunci am ajunge la o proliferare terminologică pe care nici specialiștii nu ar mai putea-o stăpîni.

Importanța gesturilor în legătură cu vorbirea e relevantă la p. 15 și se atrage atențiunea asupra interesului ce l-ar presenta studii asupra gesturilor balcanice comune. Un cîmp nou de cercetări, dar nu trebuie să uităm că unele concordanțe de gesturi nu ar putea duce la concluzii sigure, ca și atîtea concordanțe folklorice.

Se fixează unele puncte cu privire și la orientarea studiilor asupra limbei literare, poetice, și se pune în evidență necesitatea unor adînciri în domeniul slavistic, fie prin cunoașterea mai temeinică a trecutului limbilor slave, fie prin anchete de geografie lingvistică. Pentru limbile slave, ca și pentru altele, se stăruie cu deosebire în sensul ca ele să fie privite ca aparținînd unui sistem, să nu fie studiate după fapte isolate.

Un articol bogat în considerațiuni referitoare la vocale, ca o schițare a unei teorii asupra sistemului lor, publică N. Trubetzkoy. Sînt relevante fenomene din domenii variate pe care știm ce bine le stăpînește savantul rus și aceasta îi dă prilejul să exprime desideratul de a se înființa o societate de „fonologie” generală și comparată, care de sigur că ar înlesni concentrarea cercetărilor în această direcție.

Ca o justificare a întrebuintărei termenului de *morfonologie*, tot Trubetzkoy dă citeva pagini cu referințe la particularități ale limbilor slave. Am văzut însă că acest termen nu apare ca o înnoire bine venită și probabil că puțini lingviști îl vor adopta.

Cîteva aspecte ale limbei cehe sînt succinct, dar bine puse în evidență de V. Mathesius, *La structure phonologique du lexique du tchèque moderne*; B. Havránek, *Influence de la fonction de la langue littéraire sur la structure phonologique et grammaticale du tchèque littéraire*; J. Mukařovsky, *Rapports de la ligne phonique avec l'ordre des mots dans les vers tchèques*. La cehă se raportă și articolul lui M. Weingart, *Étude sur le langage parlé suivi du point de vue musical, avec considération particulière du tchèque*, dar, cum arată titlul, el trece mai departe, ca să afirme importanța studiilor pentru orice limbă

a felului cum se prezintă din punct de vedere musical (Weingart e înclinat să introducă pentru asemenea studii termenul de „musico-fonetice“, dar și acesta ar trebui lăsat la o parte). E un articol remarcabil, de analiză subtilă, în care lingvistica se îmbină cu estetica musicală, și o idee cu totul nouă pe care o aduce Weingart e când arată ce constatări interesante se pot deduce pentru lingvistică din urmărirea compozițiilor de muzică vocală, pentru că aceia cărora ele sînt datorite sînt de obicei mai buni observatori și notatori ai aspectelor musicale ale unei limbi decît atîția foneticieni.

De relevat și articolul lui P. N. Savickij asupra necesității de a se avea în vedere mai stăruitor diferenții factori geografici, atunci cînd se fac cercetări de geografie lingvistică.

Volumul II cuprinde un studiu al lui R. Jakobson asupra modului cum se prezintă în general fonetismul slav; expunerile sale tind la confirmarea a două principii care am văzut că formează o parte din programul școalei din Praga: acela al structurii după un anumit sistem a oricărei limbi sau grup de limbi și acela al finalității. La sfîrșit Jakobson caută să arate că și lingvistica tinde să se apropie de ideologia contemporană care, față de concepțiile de mai înainte plecînd dela o viziune prea mecanică, recunoaște rolul unor factori mai complecși în orice evoluție și caută să ție samă de „legi structurale imanente“. Părerile cam vag exprimate; cum în lingvistică se reflectă concepții ce au dus la reînsușiri și în alte domenii, aceasta ar cere prezentări mai dezvoltate.

În vol. III avem un studiu al lui B. Trnka, *On the syntax of the english verb from Caeson to Dryden*, din care reiese cum dela prima carte tipărită în engleză pînă la scrierile lui Dryden influența latină e foarte pronunțată.

Vol. IV e în întregime consacrat chestiunilor de fonetică, adunînd la un loc comunicările făcute la „reuniunea fonologică“ internațională ținută la Praga în decembrie 1930.

D. Čyževskij, după cîteva observațiuni asupra insuficienței „psihologismului“ în interpretarea faptelor lingvistice, caută să precizeze noțiunea fonemului. Precisări în același sens aduc D. Jones și W. Doroszewski (la p. 71 savantul polones își exprimă părerea și asupra „morfonemului“, termen pe care nu-l crede justificat).

K. Bühler insistă asupra necesității de a se distinge fonetica de fonologie. Oricît de variate ar fi punctele de vedere din care se studiază sunetele, cred, cum am susținut și altădată, că nu se impune o asemenea distincțiune; duce și ea la subdiviziuni

ale lingvisticei care odată adoptate într'un sens nu pot înlătura multe altele, așa că am ajunge la o adevărată pletoră terminologică.

E. Polivanov publică observații interesante asupra modului cum sînt percepute sunetele unei limbi streine; ele pleacă dela ce a putut constata în exprimarea Rușilor, Japoneseilor cînd caută să-și însușească altă limbă. În cercetări de acest gen ar trebui să se aibă în vedere gradul de cultură a celor ce intenționează să-și asimileze o limbă streină, pentru că și de el depinde felul asimilării.

Articolul lui N. Trubetzkoy, *Die phonologischen Systeme*, e o reluare, cu desvoltări, a ideilor exprimate și alteori de învățatul rus. E pusă în evidență importanța corelațiilor fonetice dintr'o limbă și se fac distincțiuni juste între felul cum se presintă sistemele consonantice față de cele vocalice; cele dintîi sînt mai susceptibile de variațiuni și de aceea apar mai greu de fixat în corelațiile lor; chiar expunerea lui Trubetzkoy arată unele interpretări contestabile în această privință. Un alt articol al lui Trubetzkoy se referă la morfonologie—am văzut cît se insistă asupra ei din partea lingviștilor din Praga, o insistență care riscă să ducă la supărătoare repetări. Al treilea articol al său se adresează celor care fac anchete de geografie lingvistică, dîndu-le indicații asupra particularităților fonetice care să fixeze atenția lor.

Plecînd dela păreri exprimate de Grammont, A. Sommerfelt arată că acestea pînă acum pot să explice mai bine ce constituie o silabă; ea poate fi recunoscută ori de cîte ori se trece dela o tensiune în descreștere la alta în creștere sau cînd se produce o întrerupere într'o serie de tensiuni de o natură sau alta. Aplicînd această interpretare la irlandesă, Sommerfelt explică unele particularități ale ei.

Asupra accentuării, diferitelor aspecte sub care apare, insistă R. Jacobson în articolul *Die Betonung und ihre Rolle in der Wort- und syntagmaphonologie*; referindu-se la împărțirea tradițională a limbilor după cum accentuarea lor e musicală ori dinamică, recunoaște că întru cîtva ea e justificată. Al doilea articol al lui Jacobson, *Ueber die phonologischen Sprachbünde*, e un resumat al unui studiu apărut în același timp în rusește și pe care nu l-am putut vedea; aduce fapte interesante din domeniul comparatismului, pentru a se arăta cum numeroase concordanțe fonetice se întîlnesc în limbi care nu au o filiațiune apropiată. Cînd se vor grupa mai multe constatări de felul acesta se va pune problema explicării lor și de sigur că se va ajunge la concluzii pe care lingvistica de azi nu le bănuiește.

Din ce a putut observa în dialectele serbo-croate A. Belić relevază câteva aspecte ale accentuării, după cum cuvintele sînt isolate ori în frasă; în condițiuni speciale se presintă ea în graul din Dobriń, unde se vede predominînd accentul ascendent în frasă și cel descendent în cuvintele isolate.

Cu privire la frasă o analiză pătrunzătoare ne dă S. Karcevskij (*Sur la phonologie de la phrase*); un fapt pe care ține cu deosebire să-l accentueze e că scisiunea frasei nu este o operațiune gramaticală, nici o diferențiere logică; trebuie privită mai mult după caracterul ei psihologic, propriu zis psihofisiologic.

Prin câteva exemple bine alese B. Havránek arată cum s'a ajuns în limbile slave la adaptarea sunetelor cu diferitele sisteme de scriere.

Șirul articolelor îl încheie J. Mukařovský' cu relevarea citorva particularități ale limbei poetice (*La phonologie et la poétique*).

În supliment se publică proiectul pentru o terminologie fonologică „standardisată“ (de ce și acest cuvînt?). Se fixează unele puncte utile, dar prea se abuzează și aici de termeni ce exclud adoptarea și se fac prea multe divisiuni și subdivisiuni; d. e. la corelație se spune că poate fi împărțită în șapte categorii, dar dacă ar fi să se ia în samă toate aspectele sub care apare, s'ar mai putea adăuga alte câteva categorii.

Se strecoară prin acest program și termeni și prezentări care ne duc spre geometrie. În consecvență cu ceea ce vedem și în studiile din cele patru volume, unde alteori întîlnim și formule ca în algebră și chimie, dar acest balast trebuie hotărît eliminat din lingvistică. Are ea alte mijloace de a presenta faptele și dacă a progresat e pentru că a înțeles ce preț are claritatea și înlăturarea tuturor ticurilor pedante.

Se poate obiecta școalei din Praga și stăruința prea accentuată în teoretisări. Ele cer îngrădiri, ca să nu ducă la vag și aproximații. Sînt fapte în lingvistică ce nu au găsit încă interpretarea potrivită, cum sînt, mai ales, altele ce așteaptă să fie puse în evidență și cercetate după semnificația lor. Dela aceasta nu ar trebui să se îndepărteze prea mult școala din Praga, pentru ca, după ceea ce a adus pînă acum prin câteva studii remarcabile, să pună și mai bine în valoare intențiile ei.

O. D.

F. LOT, A quelle époque a-t-on cessé de parler latin?; Paris; 1931; 63 pag. (extr. din *Bulletin Du Cange*, VI).

Lasă loc la o oarecare ambiguitate titlul, nu pentru că s'ar putea înțelege prin latină continuarea ei în limbile romanice —

aşa ceva se înlătură dela sine, cum ţine să precizeze chiar Lot la începutul studiului său, deşi nu ar fi fost nevoie să se mai insiste —, ci pentru că dacă ne gândim la latina vorbită trebuie să ţinem samă nu numai de cea obişnuită de toţi în relaţiile zilnice, dar şi de aceea care se deosebia întru citva de aceasta şi în care se exprimau între ei cei care aparţineau păturei de sus, reprezentau cultura şi deci, măcar în parte, tradiţia. Aceasta nu o pierde din vedere Lot, şi când vorbeşte de Sidonius Apollinarius face observaţia justă: „Je suis persuadé que, au v-e siècle, Sidoine Appollinaire ne parlait que la langue „rustique“ quand il avait affaire à ses colons et à ses serfs à *Avitacum*... Mais on doit penser aussi que lorsqu'il traitait à *Avitacum* des hôtes de distinction... ou encore lorsqu'il se rendait en ville... Sidoine usait, ainsi que ses interlocuteurs, d'une langue correcte, déjà surannée, mais encore intelligible dans un cercle „étroit“ (4-5). Puţin mai departe însă după această observaţie şi după ce e reamintită interpretarea adevărată care trebuie dată latinei vulgare, punctul central al cercetărei e prezentat astfel: „le problème c'est de savoir quand les gens qui écrivent cessent d'écrire comme ils parlaient, quand ils se surveillent, s'entend“ (7). Formulare prea generală, pentru că dacă se zice „comme ils parlaient“, prin aceasta trebuie să se înţeleagă, cum am văzut, cu privire la cei care scriau, alit latina vulgară, cit şi aceea care mai păstra, şi pronunţate, legături cu cultura. Problema se pune de fapt astfel: când a încetat să fie vorbită şi latina obişnuită şi aceea care îşi mai menţinea prestigiul în anumite cercuri — nu poate fi vorba, fireşte, de latina convenţională întrebuinţată mereu de oamenii bisericeii sau de alţi cărturari. Problema, privită astfel, are însemnătatea ei şi când avem să ne explicăm particularităţi ale limbilor romanice arătând, într'o măsură sau alta, penetraţiuni în vorbirea curentă ale latinei vorbite de cei culţi. Citeva consideraţii în această privinţă sînt înşirate într'o notă dela sfîrşit, referindu-se mai ales la termenii eclesiastici. Discutînd părerile lui H. Berger şi G. Paris, Lot contestă că unii din aceşti termeni, abătîndu-se prin fonetica lor dela alţii, ar fi pătruns în limba curentă din Galia numai în epoca merovingiană; aceasta pentru motivul că latina era la fel pronunţată atunci de laici şi oamenii bisericeii şi, prin urmare, cuvintele adoptate de cei dintîi nu ar fi avut de ce să fie diferenţiate (p. 59). O asemenea interpretare deviază chestiunea, pentru că termenii francesi referitori la biserică trebuie bine distinşi după categorii şi avîndu-se în vedere criteriul cronologic, cum nu vrea să-l acorde Lot: parte din ei aparţin unui prim strat, fie că prin fonetismul lor arată că au urmat evoluţia altor cuvinte latine, fie că se abat întru citva dela ea, din

causă că rostirea lor latină în biserică i-a împiedecat să urmeze drumul celorlalți (Lot greșește când înlătură în totul această considerație); a doua categorie o constituie termeni introduși ceva mai târziu și arătându-se astfel atât prin noțiunile la care se referă, cât și prin aspectul lor fonetic; altă categorie e a cuvintelor și mai recente, cu înfățișare mult mai apropiată de cea latină decît cele din seria a doua sau, în parte, din cea dintîi. Impotriva obiecțiunilor lui Lot, cu strecurări de ironii la adresa foneticienilor, rămîne o bună parte de dreptate în părerea susținută de G. Paris și alții. De altfel nu numai terminologia creștină, dar și, în general, influența latinei culte asupra celei vulgare așteaptă să fie cercetate mai mult decît s'a făcut pînă acum, cu aprofundări în domeniul fiecăreia din limbile romanice.

Cu privire la despărțirea definitivă a latinei vulgare de cea cultă, Lot observă, și cu deplină dreptate, că pentru cea din urmă trebuie să se ție samă dacă ea, nefiind întrebuintată în exprimare de către unii, totuși mai putea fi înțeleasă de ei: cînd aceasta nu s'a mai întimplat, înseamnă că latina tradițională rămînea cu totul la o parte de cea vulgară. Procesul acesta e urmărit de Lot în expunerile dela p. 38 urm., unde se arată că cei dintîi care s'au înstreinat cu totul de latina tradițională nu au putut fi decît neștiutorii de carte. În clasele de mijloc și de sus tradiția a trebuit, firește, să se menție mai mult timp, pînă într'o epocă pe care Lot o fixează cam astfel: „Je ne crois pas qu'on puisse errer gravement en admettant que, dans la première moitié du v-e siècle encore, au moins dans les villes, il y avait une population capable de lire et de comprendre les Livres saints, et même de goûter un sermon en une langue familière parfois de ton, mais toujours traditionnelle au point de vue grammatical et recherchée dans le style. Mais ce public *parlait-il* encore cette langue? C'est infiniment peu probable“ (40). E de înțeles aceasta mai mult pentru Galia ori Spania, pe cînd starea culturală la această epocă în Italia trebuie privită altfel. De latina cultă ajunse, în Galia, să se înstreineze tot mai mult și clerul, ne mai avînd posibilitatea de a se instrui ca înainte. Cînd restaurația carolingiană veni să-i dea o nouă strălucire latinei, ca limbă vie nu mai putea fi socotită, deoarece chiar dacă era vorbită uneori — și cu îndemînare, poate chiar cu eleganță —, era de fapt o limbă convențională, numai umbra adevăratei latine.

Dacă separațiunea între latina de un fel și celălalt e în general bine înfățișată astfel, cred că este o exagerare cînd se spune la p. 19 că în sec. al iv-lea și al v-lea pe teritoriul României diferențierea între limba vorbită și cea scrisă a putut fi tot

aşa de accentuată ca în Grecia modernă. Neogreaca scrisă nu poate fi comparată cu latina tot scrisă din primii secoli d. Cr.

Referitor la unitatea latinei vulgare Lot înclină spre părerea că ea a încetat relativ de vreme, dar în cazul acesta nu înțelegem de ce la p. 39 se spune cu atâtea rezerve că „là où [le latin] avait détruit les langues préexistantes... il subit peut-être leur influence“. Dacă trebuie să admitem că unele diferențieri hotărâtoare ale latinei, după provincii, s'au întâmplat prin sec. al iv-lea, al v-lea, ele erau datorite în primul rînd acțiunii substratelor — între aceste transformări lingvistice e o dependență de care trebuie să ținem samă.

Condensînd multe fapte, punînd la punct unele chestiuni, studiul lui Lot înlesnește înțelegerea unei părți din evoluția limbei latine.

O. D.

O. BLOCH, Dictionnaire étymologique de la langue française, avec la collaboration de **W. von Wartburg**; préface d'**A. Meillet**; t. I; Paris, Les Presses universitaires; 1932; xxviii-405 pag.

Arătînd cit de bine venit e un asemenea dicționar, A. Meillet exprimă în prefață cîteva păreri asupra felului cum trebuie înțelese dicționarele etimologice și relevează, prin exemple bine alese, ce mărturii prețioase se desprind din istoria unor cuvinte. Pentru orice limbă romanică Meillet crede că etimologiile ar fi bine să fie duse mai departe decît se obișnuiește, arătîndu-se transformările semantice pe care le-au suferit formele latine pînă cînd apar cum s'au păstrat în limbile romanice. Utilitatea acestor prezentări etimologice nu poate fi, de sigur, contestată, dar dacă ar fi să se țină consecvent samă de ele, s'ar ajunge la o redactare prea complicată pentru dicționarul etimologic al fiecărei limbi; procedeul acesta ar avea și inconvenientul că ar duce la repetarea, în fiecare din aceste dicționare, a istoricului cuvintelor latine. Pentru urmărirea acestora rămîne deci să recurgem la dicționarele speciale.

La p. xvi Meillet, caracterisînd fondul tradițional latin al limbei franceze, spune că apare cu o întipărire rurală: „Plusieurs verbes, qui avaient en latin un sens général: *ponere, cubare, trahere, excludere* (remplaçant *excludere*) n'ont plus en français qu'un sens particulier propre à la vie rurale: *pondre, couvrir, traire, éclore*“. E, mi se pare, o exagerare, pentru că formele citate — și ar putea fi amintite altele — exclud o caracterizare generală. Ca în alte limbi, sînt și în francesă cuvinte care arată

semantism sub înriurirea vieții rustice, dar valoarea lor e relativă, în dependență de ceea ce atestă alte cuvinte. Pentru francesă trebuie să luăm în considerație atâtea forme păstrate din epoca latină și care nu ne îndreaptă spre viața dela țară, sînt dovada unei continuități de civilizație superioară. Caracterul rustic al elementelor latine îl constatăm mai curînd, cum spuneam altădată, în limba noastră, din care au dispărut atâtea cuvinte referindu-se la stări înaintate de cultură.

Deși dicționarul e prezentat de O. Bloch ca adresîndu-se ne-specialiștilor, totuși va folosi mult și filologilor. Pentru fiecare cuvînt se dă esențialul — uneori redactarea ar fi putut fi și mai concentrată —; urmîndu-se inovația din *Dictionnaire général*, e indicată data cînd o formă e atestată înțîia oară, indicație care, cum observă singur Bloch, trebuie privită în unele cazuri cu rezervă, iar alteori duce la contraziceri, pentru că un derivat apare cu o dată anterioară celei puse în dreptul formei simple, dar aceasta e inevitabil cît timp documentarea nu poate fi făcută totdeauna cu precisiune; sînt ținute în samă și forme dialectale, cum și cele introduse chiar curînd de tot, ceea ce mărește și mai mult valoarea acestei opere lexicografice.

În interpretarea etimologică a unor forme Bloch și-a impus bine întemeiate eliminări, dar pentru altele a urmat poate nu tocmai justificate reserve sau s'a oprit la explicații ce rămîn contestabile.

Choyer e dat ca probabil de origine onomatopeică și aparținînd limbei copiilor. Și Bloch, ca și Meyer-Lübke, recurge prea des la asemenea explicații, din onomatopei. Forma mai veche, cum amîntește Bloch, este *chouer*, *chuer* și atunci cred că etimologia la care ne putem gîndi e lat. *cautare <cautus „care are grije, care stă de pază”¹; pentru înțelesul apropiat de al lui *choyer* ne putem raporta și la *cavere*, care de Cicerone e întrebuințat astfel: *melius ei cavere volo quam ipse aliis solet* „vreau să am grije de el mai mult decît dînsul de alții”². Forma rezultată normal *chouer* a fost schimbată în *choyer*, sub influența verbelor terminate în *-oyer* (*ployer* etc.).

Endêver, alături de vfr. *desver*, mi se pare că nu este tocmai așa de neclar ca etimologie cum îl consideră Bloch; pentru forma

¹ Deci ca și rom. *căuta* (Candrea-Densusianu, *Dict. etim.*, 295).

² Gamillscheg crede că se mai poate admite etimologia dată de Havet, din *cavicare, dar fonetica se împotrivește; cf. Meyer-Lübke, *Rom. et.*, *Wb.*, ed. a 2-a, 1787.

veche francesă am propus, de mult, un derivat latin **de aestuare* (ca **rea aestuare* pentru *rêver*)¹ și la aceeași etimologie s'a gândit J. Vising²; ca sens și fonetică, derivarea nu întâmpină dificultăți³.

Farfouiller (s. *fouiller*) e dat ca avînd „un préfixe d'origine incertaine”; *far-* nu este prefix propriu zis, ci se poate explica prin contaminarea cu un cuvînt din sud, cum e dauph. *faratear* „*farfouiller*”⁴, derivat din *foratum* (comp. *fourateja* în *Tresor* al lui Mistral)⁵.

Fredaine, neexplicat nici într'un fel, ne aduce aminte de dauph. *farindeinas* întrebuițat tocmai cu sensul de „*fredaines*”⁶. Forma din Dauphiné ne îndreaptă, la rîndul ei, spre prov. *farandeu* „*écervelé, jeune fou*” (în *Tresor* al lui Mistral)⁷. Acesta din urmă explică probabil și prov. *farandoulo*, adică prin contaminarea lui cu *barandello* (Bloch o numește „une modification d'origine expressive” a lui *barandello*, s. *farandole*, dar ce «expresivitate» ar fi putut fi redată astfel, prin *far-*?).

Gazouiller e considerat și el ca rezultat dintr'o temă onomatopeică și înrudit cu *jaser*. Putem mai curînd admite că reproduce un **garruliare* și acesta a fost influențat de vfr. *gas, jas, fr. jaser*, care la rîndul lor ne duc spre *jaso* „*pie*”⁸.

Grouiller, lăsat neexplicat, ne îndreaptă probabil spre tema *krud-, grud-*, care în limbile germanice apare cu înțelesul de „*wimmeln*” etc.⁹.

¹ *Bul. Soc. fil.*, I (1905), 15.

² *Romania*, XXXVII, 157; XLIX, 98.

³ Gamillscheg, în dicționarul său, s. *endêver*, repetă obiecțiunea că în *a estuare* trebuia să cadă *u* în hiat și deci nu s'ar explica *v* din *desver*; dar tratamentul a putut fi ca în *janvier* < *januarius* etc., cum arată și Vising.

⁴ F. Arnaud et G. Morin, *Le langage de la Vallée de Barcelonnette*, Paris, 1920, 66.

⁵ După Gamillscheg, contaminarea s'ar fi produs cu vfr. *fastroillier* (cf. Meyer-Lübke, *Rom. et. Wb.*, ed. a 2-a, 3404, care crede că prima silabă ar putea fi și o „lautmalende Doppelung”), dar *fās-* al formei vfr. nu poate explica prima silabă a lui *farfouiller*.

⁶ F. Arnaud et G. Morin, *l. c.*

⁷ Nu înțeleg cum Gamillscheg s'a putut gândi la derivarea lui *fredaine* din vfr. *fredir*, pentru care trimite la Godefroy, s. *froidir*, care e dat acolo cu înțelesul de „*refroidir*”.

⁸ *Atlas ling.*, 1010.

⁹ Falk u. Torp, *Norw.-dän. etym. Wb.*, 585, s. *kry*.

Oprindu-ne la miile de cuvinte date de Bloch, putem vedea cite probleme etimologice se pun și pentru francesă, oricît s'a căutat să se lămurească vocabularul ei.

O. D.

J. SAFAREWICZ, Le Rhotacisme latin; Wilno, Drukarnia Zorza; 1932; 130 pag.

Din pleiada de tineri studenți pe care Polonia i-a trimis în ultimul timp în streinătate, în special în Franța, face parte și Jean Safarewicz, care s'a specializat în studiul limbei latine. Lucrarea despre rotacismul latin ne arată că Polonia și-a îmbogățit cu încă o unitate numeroasa ei echipă de lingviști de valoare.

Prin „rotacism“ gramatica latină înțelege transformarea lui *s* intervocalic în *r*, fenomen care s'a petrecut înainte de epoca istorică. După ce adună și critică toate mărturiile vechi despre apariția acestui fenomen, Safarewicz încearcă să fixeze cronologia transformării și atrage atenția, cu drept cuvînt, asupra faptului că anul 339, socotit ca *terminus ante quem*, nu înseamnă decît ultima consacrare oficială a schimbării, care trebuie să se fi produs cu cel puțin o jumătate de secol înainte sau, mai precis, în secolul al v-lea.

Ținînd samă de un șir de fapte, Safarewicz discută raporturile dintre rotacism și sincopă, absența rotacismului în cuvintele unde a intervenit disimilarea sau geminarea, și rotacismul la sfîrșitul cuvintelor. Singurul capitol mai puțin mulțumitor este cel care tratează despre simplificarea geminatelor prin legea numită *mamilla*. Fonetica latină este greu de studiat, între altele din cauză că pentru fiecare fapt nu se găsesc decît două, trei exemple precise. În jurul lor se grupează tot felul de elemente nesigure, care se pot tot așa de bine explica și altfel. Dacă dispare baza formată de elementele precise, e de prisos să le mai aducem în discuție pe celelalte.

Singurul exemplu clar și bine atestat de simplificare a unei geminate provocată de sunetele următoare este cuvîntul *mamilla*, diminutivul lui *mamma*. Am încercat altădată să arăt că e vorba aici de simplificarea unui grup de consoane, fără intervenția nici unei balansări ritmice. Explicația aceasta este valabilă și pentru celelalte diminutive, la care simplificarea este mai puțin bine atestată (*papilla* dela *pappa* etc.). De sigur și pentru cele în *-ellus*, căci teoria după care vocala *e* ar avea în *-ellus* altă origine decît vocalizarea sonantei nu a fost adoptată de toți.

Safarewicz admite explicația mea pentru *mamilla*, dar arată

că ea se aplică numai la câteva exemple. Ar rămânea deci, după Safarewicz, exemple de simplificare prin disimilare. Acestea sînt însă cu totul disparate: etimologii nesigure, ca *susurrus*, exemple în care silaba următoare nu conține o geminată, ca *disertus* sau *farina*, etc. Singurele exemple de simplificare sigură sînt acelea în care silaba cu simplificarea e urmată de altă silabă conținînd o geminată. Și exemplele acestea se pot explica în felul arătat mai sus. E deci inutil să le mai discutăm pe celelalte.

Cîteva amănunte discutabile: *lucerna* nu ar fi cuvînt propriu zis roman, căci rădăcina **leuk* nu apare în latinește cu gradul vocalic zero (p. 25). De fapt apare, de vreme ce-l avem pe *lucerna* cu *u* scurt (formele romanice nu dovedesc nimic, căci *u* a putut fi schimbat prin analogie cu *lux* etc.).

Sufixul *-on* formează, ce e drept, cuvinte vulgare, dar *amasio* (p. 43) nu conține acest sufix *-on*, ci *-ion-*, deci cu totul alt ceva (v. *natio*, *religio* etc., cuvinte care nu au nimic vulgar).

Susurrus nu poate fi explicat prin *sur-surrus* (p. 31), ci numai prin *su-surr-*.

În *iusiurandum*, *s* nu este intervocalic, deci exemplul nu are ce căuta la p. 33.

* Trebuie totuși să adăugăm că cele cîteva erori nu scad din valoarea volumului, care e o lucrare conștiincioasă și utilă și pune bine la punct problema discutată.

AL. GRAUR

TH. CAPIDAN, Fărșeroții, studiu lingvistic asupra Romînilor din Albania; București, „Cartea romînească”; 1931; vi-210 pag.

Descrierile de călătorie și informațiile etnografice întrec partea lingvistică, se insistă și asupra stărilor din Albania, cu motivarea că ele ar fi puțin cunoscute, dar expunerea cerea mai multă concentrare și în orice caz — corespunzînd subtitlului lucrării — ar fi trebuit să se dea precădere faptelor lingvistice.

Ce caracterizează vieța „Fărșeroților — cu minunate desfășurări de energie păstorească — e bine pus în evidență și firea lor e înfățișată astfel: „Fărșerotul... este mai desghetat decât toți Rominii din Peninsula balcanică. El este foarte mobil, cu mișcări degajate, spontan la vorbă și cu o bogăție de gesturi în care poate numai Grecul îl întrece” (41-42). La p. 105 se spune că, pe lîngă păstorit și cîrvănărit, unii se ocupă și cu agricultura; oricît de rară și primitivă ar fi la ei această îndeletnicire — în studiul publicat în revistă (IV, 71) Rosetti releva că a întîlnit Fărșeroți care nu știau ce e plugul înainte de a trece în Cadri-

later —, ar fi fost indicat să se arate mai de aproape cum se presintă, cit este de redusă și care-s toți termenii ce se referă la ea.

Prin graiul lor, Fărșeroții se apropie mai mult de Arominii din nord, de Grămusteni, dar, de altă parte, îi vedem deosebindu-se de întregul grup aromin și asemănându-se cu Dacoromînii. Pentru aceste asemănări Capidan admite posibilitatea unei desvoltări independente, așa că numai întâmplător graiul fărșeriot s'ar întâlni în anumite particularități cu cel dacoromîn; în același timp nu lasă exclusă ipoteza că Fărșeroții au putut fi influențați de Romînii pe care S. Pușcariu îi numește „apuseni“. Problema aștepta să nu fie redusă la cîteva impresii, cu atît mai mult cu cît ea stă în legătură și cu asemănări izbitoare ale fărșerotei cu meglenita. Ele sînt înșirate la p. 136 urm.: înlocuirea lui *li* cu *i* (*i*): *fumeile* (pentru *fumelle*); rostirea lui *l* ca *t* (*sațtă*); căderea lui *u* după un grup de consoane, afară de casul cînd ultima este *l* sau *r*; formele masculine și neutre articulate fără *l* (*focu*); sufixul *-ăra* (*-ura*) întrebuițat în expresiuni adverbiale (*ngosuăra* „în jos“). Prima și a treia concordanță sînt considerate de Capidan ca rezultate din transformări independente; a doua ar fi de atribuit, de o parte, influenței albanese (pentru fărșerotă), iar, de alta, celei slave (pentru meglenită); cele două din urmă, apărînd puțin probabil ca evoluții independente, ar fi de explicat prin înfriurirea graiului Romînilor dela nord asupra celui meglenit și fărșerot. Dispariția lui *l* la formele articulate ale masc. și neutre e greșit interpretată de Capidan; între meglenită și dacoromînă, de o parte, și fărșerotă, de alta, asemănarea e în casul acesta numai întâmplătoare: *fičoru* în fărșerotă este rezultat din **fičorlu*, prin fone-tismul special al lui *l* în acest grai¹, pe cînd în forma asemănătoare ș. a. din dr. și megl. avem a face cu *l* căzut în alte condiții — deci e de luat în considerație numai asemănarea între megl. și dr., cu excluderea fărșerotei. Rămîne, cred, la o parte și concordanța cu privire la suf. *-ăra* (*-ura*). Capidan, împărtășind părerea lui Pușcariu (*Dict. Acad.*, II, 121), admite că în dacoromînă acest sufix ar fi atestat în forma dialectală (pentru *fiind că*) *fiindure că*, *cindură că* etc., dar aceasta poate fi rezultată din contaminarea lui *fiind că* cu *pentru că*; concordanța sigură am constata prin urmare și în acest cas numai între fărșerotă și meglenită. Se pune atunci întrebarea dacă nu trebuie să admitem pentru particularitățile amintite o înfriurare sigură a meglenitei asupra fărșe-

¹ Cf. T. Papahagi, *Arominii*, 72 (curs litografiat, 1932), unde formele articulate fără *l* din fărșerotă sînt explicate la fel.

rotei, Capidan o contestă pentru motivele pe care le arată astfel la p. 135-136: „Privind pe hartă așezările Fărșeroților în Peninsula balcanică, vom vedea că ei ocupă niște regiuni care se află situate la distanțe mari de ținutul ocupat de meglenoromînă. De aceea nu poate fi vorba despre un amestec mai nou între unii și alții. Acest amestec... este exclus și pentru Fărșeroții așezați în urmă de tot, în ținutul Veriei sau în cele cîteva din apropierea orașului Vodena-Edessa. Mișcările de transhumanță ale acestora, făcîndu-se... în direcțiuni deosebite de ținutul Caragiova, în apropierea cărora se află așezați Meglenoromînii, un amestec, în timpurile mai nouă, între unii și alții este exclus“. Argumentare care nu poate convinge, pentru că de ce să fie luată în seamă izolarea de azi a Fărșeroților de Megleni? Singur Capidan a admis că Megleniții înainte de a se așeza în regiunea Caragiovei au trăit mai spre apus, unde deci au putut veni în atingere cu elementul aromînesc care a dat naștere celui fărșerot. Fie după teoria d-sale, fie după aceea pe care o susțin — că Megleniții sînt Dacoromîni trecuți peste Dunăre — strămoșii Fărșeroților nu-i putem privi ca isoლაți de Megleniți.

Ce dătește fărșerota influenței albanese e relevat la p. 142 urm. cu constatarea că s'ar reduce la mai puțin decît ne-am aștepta. Pentru că — după cum se spune la p. 110 — Fărșeroții își asimilează ușor limba albanesă, înrîurirea acesteia nu ar fi oare de recunoscut și în alte cazuri? Unele particularități sintactice ar fi de urmărit în acest sens — ele sînt lăsate la o parte de Capidan. Și chiar în ce privește fonetica, putem presupune că pronunțarea *ân*, *ăm*, în loc de *în*, *im* — cunoscută, de altfel, și aceasta Fărșeroților — e datorită la ei, ca și la alți Aromîni din nord, înrîuririi albanese.

Alături de cîteva texte, care ar fi trebuit însoțite de un glosar, sînt înșirate particularitățile fonetice și morfologice, dar după un material prea restrîns, cercetările nu au fost duse pînă în locurile unde Fărșeroții au așezările lor păstorești. De reținut constatarea că vorbirea femeilor se deosebește întru cîtva de a bărbaților, în special pronunțarea lui *r*, care, și altfel, se știe că are ceva cu totul particular la Fărșeroți. Un fonetism care surprinde prin izolarea lui e acela al lui *qarbări* (= arbore); cum s'ar explica? probabil prin fonetică sintactică: în epoca în care *u* final era încă păstrat *unu arbări* a fost rostit *uno arbări* (v. în această privință p. 189) și pe urmă -o s'a contopit cu *a-*. Schimbarea lui *e* în *o* în *îopur* (= iepure) e atribuită de Capidan elementului palatal care precede, dar se poate explica mai curînd prin acțiunea labialisatoare a lui *p*, cum e relevată aiurea (p. 185).

Despre folklor aflăm că se aseamănă mult cu cel albanes, numai cîntecele apar cu o notă deosebită. Aspectele lui nu vor putea fi însă bine cunoscute decît după ce se vor publica mai multe texte decît cele date pînă acum.

O. D.

ZOFIJA HOLUB-PACEWICZOWA, Osadnictwo pasterskie i wędrówki w Tatrach i na Podtatrzu, cu 11 hărți și 99 ilustrații; Cracovia, 1931; xx-508 pag. (publ. de *Polska Akademia umiejętności*, în seria *Prace Kom. geogr.*).

Cunoscut pînă acum numai din scrieri isolate și risipite prin culegeri nu ușor accesibile, păstoritul din regiunea Tatrei e prezentat înția oară cu varietatea aspectelor lui în acest studiu a cărui foarte bogată documentare e datorită în bună parte anchetelor pe loc și cercetărilor în arhivele polonese, cehoslovace și ungurești. Desenuri, fotografii și mai multe hărți — interesante cu deosebire cele care arată migrațiunile păstorești — ne ajută să avem o icoană vie a vieții păstorești din aceste părți.

Înșirându-se pînă la 1700 m. — și la altitudini mai mari pe versantul nordic decît cel sudic — stînele, ca și întreaga organizație păstorească, arată varietăți de multe ori izbitoare, cu păstrarea citeodată a caracterului de tot primitiv, mai ales la cele slovace. Din punct de vedere etnic, Tatra presintă aspectul interesant că s'au întîlnit acolo ciobani polonesi, ruteni, slovaci și germani. Ca vechime, elementul german din regiunea Spizsului e considerat de D-na Z. Holub-Pacewiczowa ca de luat în primul rînd în samă: lui ar fi să se atribue în mare parte organizarea păstoritului în aceste părți, pentru că urmele cele mai vechi de vieață păstorească le găsim în Tatry Bielskie. În această privință ar putea aduce lumină constatările lingvistice: sînt într'adevăr în terminologia păstorească slavă din Tatra cuvinte caracteristice, și vechi, de proveniență germană? — aceasta ar aduce o confirmare a părerei exprimate (pentru nume toponomice germane, totuși nu deplin hotărîtoare, v. p. 182-183). Problema „Valahilor“ e lăsată în controversele ei de pînă acum, recunoscîndu-se că numai cercetări nouă ar putea-o limpezi mai bine. Se pune însă în evidență infiltrația „valahă“ în Orawa, nordul Spizsului, o parte din Podhale și în Liptów. Ca și în alte părți, toponimia arată un șir de denumiri romînești și ele pot fi urmărite în indicele ce se dă la p. 481 urm., unde găsim forme ca: *Groń*, *Kiczora*, *Magura*, *Murgaszońka*, *Strungi* etc.; la p. 197, 199 se spune că *Olcza* s'ar referi la Romîni, pentru că ar putea fi *Olach*; foarte puțin probabil însă; și *Murzasichle* ar fi evident romînesc: în parte da — fiind de sigur

nume compus —, pentru că *sichle* ne duce spre *sihlă*, dar *Mur* și *za* nu pot fi decât slavi, cel dintîi fiind atestat și ca simplu în toponimie, iar al doilea aparînd alăturat la *sichle* și în *Zasichle*, cum se poate vedea la p. 496. Curente în limba ciobanilor sînt cuvinte de ale noastre ca *hurda*, *gieleta* ș. a.; e amintit la p. 196 și *kulesza* (= *coleșe*), care totuși nu poate fi socotit ca „nazwa rumuńska“, pentru că se găsește și în ruteană, în sîrbă etc. (cf. dicționarul lui Berneker, 642).

Epoca așezărilor valahe e fixată pe la sfîrșitul sec. al xiv-lea și începutul celui al xv-lea (p. 178), pentru motivul că cea mai veche dovadă despre ele e din 1416, dar ca și alteori se pune în trebarea dacă nu a trecut mult mai mult timp dela asemenea așezări păstorești pînă la amintirea lor în documente. Cu toate rezervele exprimate de autoare cu privire la „Valahi“, e relevată la p. 193 constatarea că în Podhale apare un tip antropologic deosebit de cel slav, și tocmai aici infiltrația „valahă“ e bine accentuată. Fapt ce ar fi de luat în considerație în favoarea părerii că „Valahii“ veniți în Tatra au fost păstori romîni, nu slavi care ar fi adoptat cîteva cuvinte romînești.

În partea din urmă e arătată decăderea păstoritului și în Tatra, începînd din a doua jumătate a secolului trecut; cauzele acestei decăderi sînt bine puse în evidență și se întîlnesc, de altfel, cu cele constatate aiurea.

Dintre puținele de temeinică cercetare a păstoritului, cartea D-nei Z. Hołub-Pacewiczowa va fi mult prețuită nu numai de etnografi, dar și de istorici și filologi.

O. D.

AL. PROCOPOVICI, *Mic tratat de lingvistică generală*; Cernăuți, Editura Revistei filologice; 1930; xv-175 pag.

Un manual de lingvistică generală, scris de un Romîn pentru publicul romînesc, este de sigur de luat în samă. S'a spus cu dreptate că un curs universitar care nu poate fi publicat nu merită să fie făcut; prezentul volum reproduce, cu unele modificări, cursul ținut de autor la Facultatea de litere din Cernăuți, pentru studenții din anul pregătitor. Succesiunea materiei în volum ar fi trebuit însă modificată. Astfel, după ce autorul tratează despre „limbă, ca realitate fonetică“ (39 urm.), examinează fenomene de altă ordine, ca să revie apoi la examinarea unor procese fonetice (108 urm.). De asemenea „caracterul inovațiilor lingvistice“, dela p. 86 urm., ar fi trebuit prezentat laolaltă cu faptele expuse la p. 118 urm.

Bibliografia dela început înfățișează numai operele cu care

autorul și-a „înviorat, răsfoindu-le din nou, cugetarea chiar în cursul redactării” tratatului (vii). Criteriul acesta de recomandare a cărților nu este însă cel mai potrivit într-o lucrare ce se adresează în primul rînd începătorilor, care au nevoie de o bună îndrumare în lecturile lor. Astfel, deși se merge pînă la citarea articolelor de revistă ale unui autor, compendiile lui Rousselot sau Sievers nu sînt recomandate și lucrările lui Grammont au rămas neînregistrate.

Las să urmeze cîteva observații asupra diverselor probleme tratate în acest manual:

P. 1 urm.: cu privire la clasificarea limbilor, autorul afirmă mai întîi că „știința se mulțumește deocamdată de a distinge anumite categorii în această mulțime de graiuri deosebite, după asemănările dintre ele”, și examinează apoi, succesiv, limbile izolante, aglutinante și flexionale. Clasificarea aceasta e însă părăsită astăzi: „la trop fameuse classification en langues isolantes, agglutinantes et flexionnelles ne se laisse pas poursuivre exactement, et, pour autant qu'elle se laisse formuler, elle n'a ni portée scientifique ni utilité pratique. La seule classification linguistique qui ait une valeur et une utilité est la classification généalogique, fondée sur l'histoire des langues”, ne spune A. Meillet¹. Defectele clasificării adoptate de Procopovici reies cu evidentă cînd analizăm, de ex., procedeul prin care franceza vorbită formează pluralul numelor cu inițială vocalică: *oiseau*, pl. *z-oiseaux*, *arbres*, pl. *z-arbres*, etc., cu prefixarea lui *z*, semn al pluralului, ca în limbile aglutinante, deși franceza e grupată în limbile flexionale².

La p. 31 ni se spune că „strămoșii Bulgarilor au fost de semîntie uralo-altaică”; de fapt, vechea bulgară e o limbă turcă și turca nu mai e grupată, astăzi, cu fino-ugrica³.

P. 39: „limba, sau mai bine zis actul vorbirii, deci aplicarea limbei, este un fenomen secundar”. Prin aceasta autorul nu a arătat destul de clar diferența capitală dintre *limbă* (*Sprache*, *langue*) „fenomen colectiv, produsul colaborării individului cu societatea”, și *vorbirea individuală* (*Sprechen*, *parole*).

¹ În *Les langues du monde*, publ. de A. Meillet și M. Cohen, Paris, 1924, 1. Criteriul genealogic a fost adoptat de F. N. Finck, încă din prima ediție (1909) a cărții sale *Die Sprachstämme des Erdkreises* (ed. a 3-a, Leipzig-Berlin, 1923). Ar mai fi de amintit aci încercarea părintelui W. Schmidt (*Die Sprachfamilien und Sprachenkreise der Erde*, Heidelberg, 1926) de a clasifica limbile după criteriul „ariilor de civilizație” din care fac parte.

² Cf. J. Vendryes, *Le langage*, Paris, 1921, 97-98.

³ J. Deny, în *Les langues du monde*, 185 urm.

Despre organele vorbirii ni se spune că ele sînt „pretutindeni aceleași“, ca și cum contrarul ar fi posibil. Autorul afirmă că în „făptura tuturor limbilor“ există „un stoc mare de elemente comune“, fără ca să precizeze ce elemente anume.

P. 47: despre coardele vocale ni se spune că sînt „două mănunchiuri de mușchi foarte [?] elastici“ și că „aerul în scurgere, frecîndu-se“ de coarde, le face să vibreze, ceea ce nu e decît în parte exact, pentru că mișcările coardelor vocale sînt produse și de impulsunile nervoase transmise coardelor, care diferă pentru fiecare timbru vocalic¹.

La p. 48 se afirmă că „nu... putem hotărî dacă fonemul inițial în *smeură-zmeură* este *s* sau *z*“, deși gradul de sonoritate al unui sunet poate fi determinat cu ușurință mulțumită aparatelor de precisiune de care dispune fonetica experimentală². Autorul se plînge mai departe de confuzia care se face între termenii și noțiunile de „fonie“ și „sonoritate“, de „fonic“ și „sonor“, „afonic“ și „surd“, și sfîrșește prin a confunda sonoritatea cu audibilitatea sunetelor (cf. 62).

Expunerea dela p. 49 urm. este greșită. După ce definește vocalele șoptite, caracterisate prin reducerea intensității și sonorității³, Procopovici afirmă că „istoria limbei romînești cunoaște și de altfel [?] vocale afonice. Aproape toate cuvintele vechi romînești care se termină astăzi într-o consonantă au avut altădată un *u* final (*lupu* > *lup*, *cîntu* > *cînt* etc.)“⁴. Autorul confundă aci vocalele șoptite cu vocalele în poziție finală neaccentuată (*-u* în *lupu* etc.). Se știe că vocalele în această situație își pierd durata și timbrul propriu⁵; modificarea aceasta nu atinge, însă, sonoritatea lor.

Afirmația că în sec. al *xvi*-lea vocalele finale sînt notate cu *u*, „pe cînd monumentele mai vechi de limbă romînească au în casurile acestea *-s* sau *-ø*“, nu corespunde cu realitatea faptelor⁵.

Doctrina lui Procopovici privitoare la limita silabelor este de

¹ V. indicațiile bibliografice în cartea mea, *Curs de fonetică generală*, București, 1930, 12.

² V. procedeul descris de G. Panconcelli-Calzia, *Die experimentelle Phonetik in seine Anwendung auf die Sprachwissenschaft*, ed. a 2-a, Berlin, 1924, 41 urm.

³ Cf. Abbé Rousselot, *Principes de phonétique expérimentale*, ed. a 2-a, Paris, 1923, 403 și 468 urm.

⁴ V. de ex. A. Meillet, *La méthode comparative en linguistique historique*, Paris-Oslo, 1925, 87 urm.

⁵ V. cartea mea *Limba rom. în sec. al *xvi*-lea*, București, 1932, 48 urm.

asemenea eronată: autorul nu a profitat de lămuririle aduse în ultimii ani de Saussure, Grammont și de Groot ¹.

„Cînd articulăm un *p*, ca în *capac* sau *cap are*“, ne spune Procopovici, „buzele trebuie să se închidă mai întîi, spre a se deschide apoi iar. Deosebim deci în *p* o parte implosivă ($\overset{\curvearrowright}{p}$) și o parte explosivă ($\overset{\curvearrowleft}{p}$)“. Aduc s'ar pronunța *ad-duc*, *afară*: *af-fară* (50-51; cf. 59-60). În *limbă* și *lampă* *mb* și *mp* au „caracterul unui fonem unic [?]: o singură implosiune, o singură clusiune și o singură exploziune la aceeași basă articulatorică. Basa articulatorică este așa zicînd punctul fix și central al unei figuri articulatorice, în jurul căruia se grupează toate celelalte componente... Astfel $\overset{\curvearrowright}{mb}$ și $\overset{\curvearrowright}{mp}$ sînt diftongi consonantici [?], adică foneme consonantice pe cari le caracterizează dualitatea [?] timbrului“ (60-61). „Cuvîntul *capac* se desparte deci printr'o linie verticală în două silabe în modul următor: $\overset{\curvearrowright}{cap}$ | $\overset{\curvearrowleft}{pac}$. Numai o imagine grafică de felul acesta“, ne asigură autorul, „corespunde în cazul acesta realității fonetice“ (64).

„Realitatea fonetică“ e însă departe de această doctrină. Eroarea provine din faptul că Procopovici consideră fonemele în stare de izolare. Un sunet vorbit izolat e compus din 3 acte articulatorii: *tensiunea* (sau *implosiunea*), *ținuta* și *destinderea* (sau *explosia*). În practică, însă, adică atunci cînd sunetul vorbit intră în alcătuirea unei silabe, destinderea vocalei se confundă cu tensiunea consoanei următoare, iar destinderea consoanei se confundă cu tensiunea vocalei ce urmează. În *capac*, de exemplu, tensiunea lui *p* e slabă, iar destinderea se leagă de vocala următoare: *ca-pac*. Un Englez ar pronunța cuvîntul într'altfel: tensiunea și destinderea avînd aceeași forță, *p* ar face parte din prima silabă: *cap-ac*. Pronunțarea *ca^p-pac* sau *cap-pac*, cu o geminată, este anormală, în limba vorbită, și inventată de Procopovici. De altfel, într'o cercetare de felul acesteia, trebuie ținut samă de sentimentul ce-l avem despre divisiunea silabelor: *capac*, pentru un Român sau un Frances, e divizat în *ca-pac*.

P. 53, 55 și 56: vocalele sînt clasificate după unghiul maxilar, articulația limbei și deschizătura buzelor. Despre vibrațiunile coloanei de aer nu ni se spune nimic; de asemenea, despre modificările aduse formei resonatorului bucal, în timpul emisiunii fiecărei vocale. „*O* are o configurație labială verticală [!]" iar *i* și *e* au o „configurație labială orizontală"; despre mișcarea buzelor, care pot fi duse înainte, nu ni se spune nimic.

¹ V. indicațiile bibliografice pe care le-am dat în *Curs de fonetică generală*, 73.

P. 54: *ll* „a dispărut adese din românește, după ce s'a prefăcut mai întâi în *u*: *stellam* > *stea*, pe cînd în *illam*, întrebuintat ca articol enclitic, din care a dispărut *i*-, s'a mai păstrat ca *u* în forme articulate ca *steaua* < *stellam illam*“. Nu ni se dau însă rațiunile pentru care *u* a dispărut într'un cas și s'a menținut într'altul ¹.

P. 58: „un diftong este.... un fonem pe care-l caracterizează dualitatea timbrului său“. Nimic despre semi-vocale, diftongi crescîndi sau descrescîndi.

P. 66: „cînd vorbim, ținînd d. p. un discurs sau recitînd o poezie, organele de vorbire nu se opresc din acțiunea lor articulatorică decît dacă în felul acesta căutăm anumite efecte“. Afirmatia e inexactă, pentru că nu se pot pronunța mai multe grupuri de cuvinte, fără a introduce între ele mici intervaluri de timp, impuse de respirație. O aruncătură de ochi asupra unui grafic obținut cu ajutorul aparatului inscriptor ne lămurește în această privință ².

La p. 79 nu se arată că „construcțiile prepoziționale“ ca *unus ex (de) multis*, î. l. de *unus multorum*, sînt preferate din cauza valoarei lor expresive; explicația aceasta ar fi trebuit amintită și la p. 85, unde se vorbește de înlocuirea formelor simple de viitor latin cu forme compuse.

P. 91: despre *Codicele Voronețean* ni se spune că e „cel mai vechi monument de limbă românească“. Afirmatia aceasta, dacă s'ar adevăra, ar avea urmări importante pentru istoria limbii noastre.

La p. 96 ni se vorbește de împrumutul „lexical din alte limbi“. Ar fi fost însă interesant să se insiste aci asupra împrumutului lexical din aceeași limbă, pus în lumină de J. Gilliéron ³.

P. 109 urm.: ideile autorului despre asimilarea și disimilarea consonantică sînt sumare, iar descrierile acestor procese, neclare.

Autorul confundă *acomodarea* cu *asimilarea* (*în pădure* < *în pădure*), deși procesele au fost separate de Vendryes ⁴. *Asimilarea* e definită după cum urmează: „În coordonarea lor figurile articulatorice cari urmează una după alta alunecă ușor pe același plan [?], ajungînd la aceeași basă articulatorică, la același grad de fonie sau apropiindu-și-le cel puțin [?]. Subiectul vorbitor.... se abate lesne în înșirarea [figurilor articulatorice]..... dela ordinea

¹ De fapt, *ll* a dispărut în amîndouă cazurile; *steaua* se explică din *stea* + art. *a*, ca și *neaua*, *ziua* etc.

² Cf. Rousselot, *op. cit.*, 972 urm.

³ Cf. de ex. J. Gilliéron et J. Mongin, *Scier dans la Gaule romane du sud et de l'est*, Paris, 1905, 25-26.

⁴ V. indicațiile bibliografice pe care le dau în *Curs de fon. gen.*, 82 urm

obișnuită, spre a înnemi într'o articulație vecină sau [ʔ] vreuna din componentele ei, anticipînd-o [ʔ] sau revenind la ea, dacă a executat-o cu puțin înainte“.

Despre *disimilare*, ni se spune că e provocată de „grija de a face ca fonemele să nu se asimileze“. Ne întrebăm, totuși, cum s'ar putea „asimila“ două foneme care sînt la fel? Intr'adevăr, disimilarea consonantică aplicată unor cuvinte ca *genunchi* sau *mănunt*, în care același fonem (*n*) e conținut în silabe succesive, are drept urmare tocmai diferențierea fonemelor: *gerunchi*, *mărunt* etc.

P. 121: despre *argot*, ar fi fost interesant să se amintească procedeul derivației cu sufixe streine și filiațiunea sinonimică a cuvintelor, pusă în lumină de Schwob și Guieysse¹.

P. 122: pentru *dialecte* și *graiuri* s'ar fi putut da definiția dialectului, în sens grecesc („un ansamblu de graiuri diverse care prezintă caractere comune mai asemănătoare între ele decît cu alte graiuri din aceeași limbă“), pentru că această definiție luminează chestiunea.

Despre „interesantul“ cas de transmisiune lingvistică amintit la p. 125-126, mă ocup în altă parte a revistei. De asemenea, despre „deosebirea socială din Moldova în ce privește pronunțarea unor cuvinte ca *piept*, *fier*, *bine*“ (126-127).

În capitolul privitor la „originile limbei“ (= a „vorbierei“), nu ni se spune nimic cu privire la comunicarea prin „gesturi“, care, la un moment dat, a fost înlocuită de comunicarea prin „gesticularea“ laringo-bucală, ce prezenta netăgăduite avantaje².

Terminologia întrebuințată de autor nu e întotdeauna fericită³. În lipsa termenilor românești corespunzători, lingvistul este obligat să introducă o serie de termeni streini; în această privință, tradiția și spiritul limbei ne îndreaptă în spre limba franceză. Ținînd samă de acest criteriu, terminologia propusă de Procopovici ar putea fi modificată după cum urmează:

Radicalul (i. l. de *radicala*, 4), *favoarea* (i. l. de *favorul*, 5), *guvernămînt* (i. l. de *guvernament*, 12), *consoană* (i. l. de *consonantă*, pretutindeni), *limbi semitice* (i. l. de *semite*, 14), *Carintia* (i. l. de *Kärnten*, 32), *feniciană* (i. l. de *phoeniciană*, 34), *arameeană* (i. l. de *aramaică*, 35), *tocharică* (i. l. de *tohară*, 37), *iliră* (i. l. de *iliriană*, 37),

¹ *Les œuvres complètes de Marcel Schwob (1867-1905). Mélanges d'histoire littéraire et de linguistique*, Paris, Bernouard, 1928, 15 urm.

² M. Jousse, *Études de psychologie linguistique. Le style oral rythmique et mnémotechnique chez les verbo-moteurs*, Paris, 1925; R. Paget, *Human speech*, Londra, 1930, 126 urm.

³ Cf., de altfel, reservele autorului dela p. XI.

scită (i. l. de *skytă*, 37), foneme *inspiratoare* (i. l. de *inverse*, 40), *oclusiune*, *oclusivă* (i. l. de *clusiune*, *clusivă*, pretutindeni), *foneticienii* (i. l. de *fonetiștii*, 44), *sonor*, *surd* (i. l. de *fonic*, *afonic*, pretutindeni), *cirilică* (i. l. de *cirilă*, 49), *explosivă* (i. l. de *plosivă*, 50), *gramofon* (i. l. de *grafofon*, 66), *sanscrită* (i. l. de *sanscritul*, 82), *minuscul* (i. l. de *miniscul*, 92).

O serie de provincialisme, de expresii nepotrivite și de fraze neclare ar fi trebuit evitate, într'un manual destinat începătorilor:

„*Mai* o observare trebuie făcută aci“ (9; cf. „*mai* un cuvânt despre *l*“, 53), „nu ne îndreptățește de a *face* conclusiunea“ (9), „*formele literare*..... sint departe de a fi o oglindă fidelă a graiului viu, mult mai *multicolor*“ (42-43), „o cantitate oarecare de aer... se degajează din piept... spre a *părăsi* organismul omenesc printre buze sau și *printre* nări“ (46-47), „organele articulatorice se *apropie* la un punct oarecare de așa manieră, încît aerul nu mai trece pe acolo în toată libertatea, ci se scurge printr'o îngustă deschizătură frecîndu-se de pereții *ei* [?] (*f*, *v*, *s*, etc.) sau obstacolul poate fi și mai mare, cînd organele *acelea* se ating formînd o clusiune perfectă“ (49), „incapacitatea omului primitiv de a face analize și sintese, abstracțiuni și generalisări, mai ales, trebuia să aibă drept urmare o bogăție de expresii care nu cadrează de loc cu felul nostru de a vedea lumea și de a vorbi *prin urmare*“ (70), „o experiență, cultură și civilizație tot mai bogată trebuie să *aplece* în mod fatal asupra tezaurului lexical o povară tot mai mare de funcțiuni semantice“ (99), „interpretarea unor anumite aspecte *ne face* hotărîrea mai dificilă și *dificultează* realizarea unui acord“ (123), „aspectul verbal slav, care *trage brazde* în flexiunea *istro-romînească*“ (131).

Sfîrșind de cetit tratatul lui Procopovici, mi-au venit în minte dela sine cuvintele lui Diderot „il faut être profond dans l'art ou dans la science pour pouvoir enseigner les commencements“.

Al. ROSETTI

ȘT. PAȘCA. Glosar dialectal, alcătuit după materialul lexical cules de corespondenți din diferite regiuni; București, „Cultura națională“; 1928; 62 pag. (extr. din *Anal. Acad. rom.*, mem. sect. lit., s. a 3-a, t. IV).

Din răspunsuri la chestionarele „calul“ și „casa“, trimise de *Museul limbei romîne* din Cluj, Șt. Pașca a extras „cuvintele care, ca formă sau înțeles, nu sint cunoscute dicționarelor romînești celor mai complete“.

Cum glosarul cuprinde forme din mai multe regiuni și cum

nu am avut posibilitatea de verificări mai întinse, observațiile ce urmează vor privi numai materialul comunicat de V. Lazăr din Jina, jud. Sibiu, comună pe care am cercetat-o de curînd și asupra căreia v. studiul din acest număr al revistei.

Din cele 55 cuvinte date de Șt. Pașca din Jina cîteva (*codeia*, *flamă*, *goleț*, *mandoacă*, *mostoi* și *seghie*) nu le-am putut înregistra la fața locului și cred că nici nu sînt întrebuințate; 26 din ele dau loc la o serie de observații, fie ca formă, fie ca înțeles. Astfel:

Bală — explicat „poreclă dată unuia care păcălește pe alții” — e un epitet peiorativ însemnînd „fiară spurcată, ființă slută, răutăcioasă, neastîmpărată”:

Că bala de mumă-ta
Tot umblă prin arături,
Culegînd fermecături.

Unui copil neascultător, svăpăiat, i se spune „stai la un loc, bală”.

Bilnic „deștept, isteț” circulă numai sub forma *bêlnic*.

Sinonimul lui „lele, nană” nu e *biță*, ci *liță*.

Bleşc — întrebuințat numai în expresii ca „o mîncat o țîră și ș-o legat blăscu; mai astupă-ț blăscu (= taci!); ți se scură blăscu” (= ți se face poftă) — are înțeles neprecis, iar nu „stomac”, așa cum ni-l dă glosarul.

Forma *bucă* „vopseală” e necunoscută; în schimb se întrebuințează *buglă* pentru a denumi „o grămadă mare de fîn, claie de fîn”.

Adj. *cheș* „pestriț, cu pete de diferite colori pe corp” se întrebuințează numai pentru vite și sub forma *keșei-keșei*; *boi keșei*, *vacă keșei*.

Cioară nu se zice Sașilor, cum ne spune glosarul, ci Țigănilor, ca și aiurea.

Coldan are într’adevăr înțelesul de „țăran dela șes, fost iobag”, dar adj. *coldănesc* e greșit redat ca avînd sensul de „bou cu coarne mari” — de altfel, dacă e adjectiv nu mai poate să însemneze „bou cu coarne mari”. *Coldănesc* e atributul care se adaugă unei specii de boi ca să li se arate originea lor dela șes (comp. „port coldănesc, care coldănești” etc.).

Curător e dat cu „înțeles neprecis”; de fapt, „un curător de caș” înseamnă „bucata de caș scoasă din cîrpă și pusă pe poliță pentru sbicit”.

Faulă „statură, fisionomie, figură” se rostește *făulă*, ca și în alte părți.

„Joarda, bețișorul, nuiaua uscată“ nu se chiamă *hăgăună*, care înseamnă „scobitură într'un arbore“, ci *hăgău*.

Impotcăli, redat cu sensul de „a se schimonosi, a suferi“, înseamnă de fapt „a se încurca (în funii), vorbindu-se mai ales de cai: „*ni s'o 'mpotcălit iapa*“.

Flăcăului, junelui i se spune *žunișan* (*gžunișan*), iar nu *junișcan*.

Inchelmui e de conj. I: *inkelma*.

„Haina rea, sdreanța“ se chiamă *peteleagă* (*petileagă*), *riză*, *bulgandră*, iar nu *meleandră*, care înseamnă numai „sdreanța pe care se pune ceaunul cu mămăligă cînd o mestecă“.

Nu am înregistrat niciodată forma *oringi*, ci numai *ogrinzi*, după cum am înregistrat numai *părcan*, nu și *părgan*.

Perdeaua nu este părțile dela ocolul oilor, ci chiar „ocolul oilor“, după cum *plecătqare* nu e numai „oaia care alăptează un miel strein“, ci „orice oaie fătată și rămasă fără miel“ (fie că i-a murit, fie că stăpinul l-a vîndut); se chiamă *plecătqare* numai pînă ce devine *mîndzare*.

La înțelesul „grozav, enorm“ al formei *porav* trebuie adăugat și cel de „inimos, nefricos, arțăgos“.

Potoriță nu e exact, ci *potoriță*, așa cum ziceau bătrînii „monedei de 10 și 20 creițari“.

Săcăteu „traistă“ — cunoscut sub această formă în toată Mărginimea Sibiului — e notat greșit *săceteu*.

Forma cea mai usitată este *sclot*, nu *sloi*, pe care îl întrebunțează — rar — numai cei influențați de vorbirea generală (cf. *sclugă*, *sclab*, *sclănină* etc.).

Cînd e timp urît, „plouă și fulgeră“ se zice că „se bat *vilvele*“; deci *vilvă* înseamnă o ființă supranaturală (ca Ielele, strigoii etc.), iar nu „îndemn“, așa cum e explicat de Pașca.

A *vărzui* nu înseamnă „a obosi oile prin fugă“, ci „a umbla mult, de colo pînă colo, a alerga, a te frămînta“: „*ce-am tot vîrduzit astădz? la uspăț să vîrdujie*“.

Nu am vrea să împietăm asupra exactității formelor înregistrate din celelalte comune¹, dar dacă și acolo am avea a face cu aproape 50% — cum e cazul aci — de forme înregistrate greșit, de sigur că puțină încredere putem da *Glosarului dialectal* publicat de Pașca².

D. ȘANDRU

¹ Incidental amintesc că greșit sînt redată și formele: *bogîrci* (în loc de *pogîrči*), *chiantaun* (*kĭaun*), *ciuchi* (*șukĭat*) din Poiana-Sibiului; *gadină* nu are numai înțelesul de „rău la suflet, om de nimic“, ci și pe cel de „fiară, sălbătăciune“, la Rășinari (Sibiu).

² I. A. Candrea, în *Dict. encicl. ilustr.*, s. *cheș*, *coldănesc*, *meleandră* și *vărzui*, a fost indus în eroare cînd a reproduș după acest glosar.

INDICAȚII BIBLIOGRAFICE

H. PEDERSEN, *Linguistic science in the nineteenth century: methods and results*, trans. by J. W. Spargo; Cambridge, Harvard University press; 1931; VIII-360 pag. — Tradusă după ediția daneză, apărută la 1924, cartea lui H. Pedersen va ajunge să fie mai bine cunoscută și prețuită pentru ceea ce aduce ca să se cunoască dezvoltarea studiilor lingvistice în curs de un secol. Prin caracterul ei, de sigur că trebuia să se mărginească să dea esențialul, dar în ce privește bibliografia uneori ne așteptam să înregistreze mai mult: sînt publicații pe care nu le vedem amintite, deși au însemnătatea lor.

Referindu-se la limba noastră, Pedersen spune (p. 70) că locul ei de formațiune trebuie limitat la sudul Dunărei, că despre aceasta nu poate fi nici o îndoială. Tot așa de categoric se exprimă cu privire la limba Bascilor, cînd contestă (p. 127) înrîdirea ei cu graiuri africane și observă că teoria lui Schuchardt nu a ajuns să convingă pe nimeni — totuși concordanțele relevate de genialul lingvist nu pot fi neluate în seamă și cum întîlnim și altele nu e de loc îndreptățită contestarea filiațiunilor basco-africane. Și aici și aiurea savantul danez a ținut prea mult la o impunere de convingeri, cînd ele nu exclud totuși anumite rezerve. — O. D.

N. VAN WIJK, *Geschichte der altkirchen-slawischen Sprache*, Erster Band: Laut- und Formenlehre; Berlin-Leipzig, W. de Gruyter 1931; xv-254 pag. (în *Grundr. d. slav. Phil. u. Kulturgeschichte*). — Acest prim volum al cărții lui van Wijk prezintă, sistematic, concentrat, rezultatele ultimelor cercetări asupra slavei bisericești, cu partea personală de interpretare a faptelor cum studiile sale anterioare ne-au deprins să o așteptăm. Cu privire la alfabet, particularitățile lui în legătură cu paleografia, se insistă numai incidental, pentru că asupra lui e rezervat un studiu special ce va apărea în seria *Grundriss*-ului publicat de Trautmann și Vasmer. Pe lângă primele paragrafe, multe altele interesează direct pe filologii noștri pentru atîtea probleme ce rămîn încă de limpezit pentru raporturile limbei romine cu vechea slavă. La p. 56 sînt relevate cîteva forme din vechi texte care stau în legătură cu fonetismul rom. *baltă* ș. a.; ele sînt considerate de van Wijk ca o dovadă a rostirii *balto* p. *blato* etc. într'un vechi grai bulgăresc. — O. D.

G. COCCHIARA, *Il linguaggio del gesto*; Torino, Fratelli Bocca; 1932; XIII-131 pag. — Un studiu redus, dar cu foarte intere-

sante relevări și prețioase puneri la punct. Cuprinde următoarele capitole: I. *Introduzione*; II. *Psicologia del gesto*; III. *Il gesto al principio*; IV. *I gesti di aggregazione*; V. *I gesti di neutralizzazione*; VI. *La funzione della mano nel gesto*; VII. *Le due lingue*. Fiecare capitol e urmat de o bogată bibliografie. Materialul analizat e luat din vieața tuturor continentelor. Europa răsăriteană apare rar — de remarcat, de altfel, că bunăoară Rominia e streină de multe gesturi ce caracterizează sudul mediteranean. Ceva mai des e amintită peninsula balcanică în legătură cu variate «costumanze» proprii și poporului italian. Ar fi totuși de observat că și alte aspecte de gest, pe care G. Cocchiara le urmărește în Italia, apar de asemenea în peninsula balcanică. Așa, de exemplu, gesturile despre care se vorbește în cap. V la p. 75-77; tot astfel obiceiul de a pune «il pollice fra l'indice e il medio della mano sinistra» (p. 80), pentru a îndepărta deochiul, și «il gesto della mano in fica» (p. 79) care se întâlnește și el în peninsula balcanică.

Importanța acestui documentat studiu mai stă și în bogăția sugestiilor pentru continuări și largiri și mai aprofundate a tot ce privește *il linguaggio del gesto*. — T. PAPAHAĞI

W. GIESE, *Zur Morphologie der Märchen der Romanen*; Palma de Mallorca, Escuela tip. provincial; 1929; 43 pag. (extr. din *Miscelánea filológica ded. a D. A. Alcover*). — Anumite aspecte ale basmelor nu au fost destul de cercetate pînă acum chiar pentru zone folklorice mai restrinse, așa că studiul lui W. Giese va interesa cu atît mai mult cu cît aduce elemente de comparație după un material întins din literaturile romanice populare. Sînt urmărite diferitele formule cu care încep sau se sfîrșesc poveștile, anumite expresii predilectionate etc. și nu lipsesc multe referințe la folklorul nostru, pe care W. Giese arată că-l cunoaște bine. — O. D.

T. PAPAHAĞI, *Biblioteca națională a Arominilor, II: Poezii Z. A. Araia și T. Caciona*; București ed. Soc. „Apostol Mărgărit”; 1932: XXI-137 pag. — Cu intenția de a face cunoscută literatura aromînă, culegerea ce apare sub direcția lui T. Papahagi interesează și pe filologi și pe folkloriști ori etnografi. Din scrierile poezilor Araia și Caciona sînt astfel relevate, la p. xvi, mai multe forme aromîne neînregistrate pînă acum ori rar atestate, ca: *disture* „destul”; *h'il'or* <filio lus, negru (în *K'atra-negră*), *nvis-cumînd* <vestimentum, sub influența lui *nvescu*, satru <satur. Un semantism interesant e acela al lui *farce*: *farce di Armîn'i* „ceată de Aromîni”, *ca un farce criscut la hăn'i* „ca o ceată de oameni crescuți la circiumi”, derivare de înțeles caracteristică, sub influența păstoritului. — O. D.

H. TECULESCU, *Pe Murăș și pe Tîrnave*; flori înrourate (doină și strigături); Sighișoara, Tip. Miron Neagu; 1929; 207 pag. — În introducerea de multe pagini — putea fi redusă — se înșiră considerațiuni asupra folklorului nostru, care arată bună cunoaștere a celor scrise despre el; găsesc și referințe la un curs al meu despre unele aspecte ale poeziei populare romanice, dar asemenea utilizări ar trebui făcute cu precauțiune, deoarece, cum am arătat și altele, resumatele cursurilor mele litografiate nu s'au dat totdeauna cum s'ar fi cuvenit, așa că s'au denaturat păreri pe care le-am exprimat — nu mai vorbesc de expresii pe care niciodată nu le-am întrebuițat și totuși mi se atribue în notele neglijent resumate.

Mare parte din cîntecele culese sînt arhicunoscute, din numeroase variante, dar întîlnim și doină cu o notă mai deosebită (cele de sub n-rele 421, 436, 543 ș. a.) și mai ales strigături cu mult duh de satirisare. — O. D.

INDICE

ROMÂNĂ

Dacoromână¹

abitir 181
 afrindon 198
 alina 125
 alinta 121
 amandea 362
 Ampoi 360
 aoli 137
 auo 175
 bală 388
 balciză 362
 baltă 390
 barbă 126
 belnic 388
 bere 126
 biera 126
 bintui 160
 bleasc 388
 bohoz 126
 bohod 126
 bolovan 161
 botuz 126
 buglă 388
 cătușe 126, 197
 căuta 374
 ceas 190
 ceață 127
 cerca 127
 *cerchin 177
 cîntar 160
 ciorchine 174
 ciudat 128
 ciudi 128

clinci 128
 coldan 388
 coldănesc 388
 conteni 128
 corui 197
 crunt 128
 crunta 129, 198
 cufringe 129
 cunabiu 181
 cuntina 128
 cura 129
 curător 388
 dăuli 137
 deci 197
 de(i)c 186
 depăra 129
 depreună 193
 depune 130
 desgîmfa 132
 destrăbăla 359
 dihai 182
 dor 130
 dosicat 155
 duios 131
 duroare 130
 făcătură 52
 fagur(e) 176
 ferice 131
 fiindure că 378
 flească 139
 floare-de-friguri 177
 Formoza (în top. sl.) 205
 frasin 189
 frigori 177
 frigurică 177

furlandisi 182
 gimfa, gimfla 131,
 gumfla 132
 gimfătură 132
 glăsi 137
 gligan 132
 Gruh (în top. sl.) 205,
 380
 hăgău 389
 hăuli 137
 hinci 128
 hopsecat 155
 hotări 132
 iboste 133
 immineca 145
 împindura 173
 implășca 139
 impoticali 389
 încălțare 133
 incinde 133, 134
 incinge 134
 incinta 134
 incrunta 129
 indura 134
 îngimfa 132
 inkelma 389
 innota 134
 inspăima 152
 intiri 135
 întopsăca 155
 învăiera 137
 învești 135
 istroci 135
 jupin 158, 162, 178, ju-
 pār 163
 keșei 388

¹ Vezi și glosarele dela p. 44-49, 118-124.

- kîaun* 389
Kîčera (în top. sl.) 205, 380
lămuraț 135
latini 198
leșina 135
liboste 133
libosti 133
libov 136
liță 388
lu 189
lud 52
lume 190
lupească 51
Magura (în top. sl.) 380
meleandă 339
meriza 136
miață 136
mied 136
mîglisitor 136
mîneca 144
mîngîia 160
mișel 136
mișela, mișeli 136
mîstreț 137
Moșu-codrului 52
Murguszówka (în top. sl.) 389
Mutatore (în top. sl.) 205
naș 186
năsilnic 137
nătare 198
năzări 138
nemernic 138
nun 186
nunaș 186
obidui 138
olicăi, oligări, ori-că(ri) 137
padie 138
Păduroi 52
părcan 370
părsecată 51
păresimi 353
pas 133
păs 139
păsa 138
păsa 139
patru 353
păzătură 194
păzi 194
perdeă 389
peteleagă 389
Pikuj, Pikujata (în top. sl.) 205
plașcă 139
plecătore 389
plotun 140
podmet 197
pogîrci 389
porav 389
potoriță 389
prelej 141
prepinge 174
presură 174
prijenit 198
prilej 140
prisăci 141
răkițată 51
răpune 142
răsări 143
răspîndă 50
răzbuna 142
rîncă 143
roibată 51
runc 142, 143
săcăteu 389
săciui 143
săcui 143
săgetaș 51
șârpească 51
scăpăta 143
scorbura 157
scruntar 144
Seitan 144
sîmcea 151
sineca 144
sminti 151
smîntînă 158, 164
socoti 152
șoită, șoită 144
somna 152
spăima 152
spîn 160
sprijini 198
stăpîn 158, 166, 178
ștergură 152
stină 158, 168
stîncă 158, 171
strămătură 197
strat 152
strugure 174
struncinătură 157
Strungi (în top. sl.) 380
suflet 153
sumica 151
supune 153
taftă 154
țară 154
tare 363
țestoasă 51
tiriac 154
topsăca 155
topsăcătură 155
torsecat 155
trup 190
tun 155
turungiu 155
tutungiu 155
tutuniu 155
ucide 155
urcoi 156
uture 197. *Uturja* (în top. sl.) 205
văiera 137
vălăcăi 137
vărzu 389
veki 198
vilcaș 51
vintre 156
virtute 156
vorbă 157
vorbi 156
vrăcească 51
zahara 157
zălud 52
zdruncina 157
zgarbură 157
zîmbat 157
žunišan 389

Istroromînă
căptîr 7, 8
Fîntira, Funtūra 4
kîlept 7, 8
Kračun 8
Krbun 8
Maržini 8
paminte 165
Sarebire 4
tîrer 8
vîrer 8
Zmantare 4

Meglenoromînă
mătăniță 164

Aromână

dipunire 130
disture 391
fiçoŕu 378
h'il'ior 391
ioŕur 379
mintător 264
negru 391
ng'osura 378
nviscumind 391
qar'bări 379
pade 138
satru 391
ŭarc 391

ITALIANĂ

bumbagia 358
cor'cellu 175, 177
desedá 150
dišodigú 150
deŕsonar 150
ierve de le fikere 177
krombulo 203
krukuturi 203
paraski 203
prosoir 174
rečeto 175
ročo 175
romp 186
sciönnare 150
staffulu, straffeŭe 176
strubbiare 176
strubiá 176

SARDĂ

baranta 353
batturu 353

FRANCESĂ

beige 358
choyer 374
desver 374
endécer 374
farandole 375
farfouiller 375
fief 187
fredaine 375
gazouiller 375
jaser 375

rêver 374
sombrer 186

PROVANSALA

deŕtaravelá 359
estaravelá 359
farandeu 375
faratear 375
farindeinas 375
jaso 375
taravelá 360
tartavel 360

CATALANĂ

deixondar 150
ei.xondir 151

LATINĂ

**allenitare* 125
arena 125
baeticus 359
caecus 127
**cautare* 374
cingere 134
circellus 175
**circulinus* 177
circulus 177
collocare 203
**columbula* 203
confringere 129
**deaestuarare* 375
**dissomnare* 150
**dissomnicare* 150
**disterebellare* 360
**doliosus* 131
**exsomnia* 150
**exsomnia* 150, 151
**favulus* 176
figus 177
foedus 187
frigora 177
illo 189
gamba 176
**garruliare* 375
**impandulare* 173
impendere 173
**impindulare* 173
interpolare 187
**laesionare* 135
lucerna 377
mamilla 376

mundus 190
natare 134
orchus 156
palumba 203
pandere 173
papilla 376
perpendere 174
polire 187
pressorium 174
pressula 174
pressus 174
**reaestuarare* 375
rotulus 175
runcare 143
runcu 142
**runcus* 142
**sanicare* 150
**sericare* 150
serus 150
**signicare* 149, 150
strebula 175
**strebulus* 176
streptis 175
**stribulus* 176
**strubulare* 176
**strubulus* 176
**summicella* 151
susurrus 377
**terebellare* 360

GREACĂ

ἀγρίομαρον 203
 ὄστρυς 175
 μαργανεύω 160
 παρα+σηκός 203
 σκέλος 176
 σπανός 160
 στρεβλός 176
 στρεπτός 175
 στρόβος 176
 στρόμβιλος 176
 στρύχνος 175
 *χαμόμαρον 203

Neogreacă

ἀφεδρών 198

SLAVĂ

bal'vanu 161
 bolivan 161
 čečeřiti 175

gieleta 381
gora 205
gore 205
hurda 380
kér 4
kopsa 189
kulesza 381
lud 52
nazrėti 138
nikati 150
pameť 165
plotun 140
podümetü 197
priležati 140, 141
prisěkati 141
sěka 143
sěšti 143
staněk 171
stopan 166
strūk 175
**sěmětana* 164

sěničati 150
svět 190
župa 162
župan 162

LITUANĂ

kekė 175

LIMBI GERMANICE

kry 375
Zirbel 176

LIMBI IRANICE

dərāwda - 176
mānthās 164
stāna - 168

UNGARĂ

bántani 160

LIMBI TURCO-TĂTARE

balyk 363
dîha 182
furlanmak 182
hemende 362
kantar 160
kunab 181
kysz 363

LIMBI SEMITICE

kunab 181
'unnabi 181

BASCĂ

eli 185
elkar 185

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
DENSUSIANU OV., Limba descintecelor, II	125
Noua ortografie	207
GÎLCESCU T., Cercetări asupra graiului din Gorj	64
ISTRĂTESCU Alexandrina, Epica populară din Argeş	217
MOROIANU Elena, Din ținutul Săcelelor, II	10
ROSETTI AL., Asupra repartisărei dialectale a istroromînei	1
Dr. <i>jupîn</i> , <i>smîntînă</i> , <i>stăpîn</i> , <i>stîină</i> și <i>stîncă</i>	158
ȘANDRU D. și BRÎNZEU F., Printre ciobanii din Jina, I	300
VASILIU AL., Descîntece din Huniedoara	50

ÎNSEMNĂRI ȘI RECTIFICĂRI

DENSUSIANU OV.	Rom. <i>împîndura</i>	173
	Rom. <i>prepinge</i>	174
	Rom. <i>presură</i>	174
	Rom. <i>strugure</i> și <i>ciorchine</i>	174
	Abruzz. <i>îerve de le fikere</i>	177
	Un fonetism ilusoriu	177
	Fr. <i>beige</i>	358
	Rom. <i>destrăbăla</i>	359
	Cu privire la <i>Ampoi</i>	360
	Ortografia Academiei tot nehotărîtă	361
GRAUR AL.	Despre vocativul romînesc	178
IOGU G.	Roum. <i>abitir</i>	181
	Roum. <i>cunabiu</i>	181
	Roum. <i>dihai</i>	182
	Roum. <i>furlandisi</i>	182
	Roum. <i>amandea</i>	362
	Roum. <i>balciză</i>	362
ROSETTI AL.,	Despre palatalizarea labialelor	351
	Asupra teoriei „husite”	356
ȘANDRU D.,	Rom. <i>tare</i> arătînd alternanța	363

DĂRI DE SAMĂ

	Pag.
Bloch O., <i>Dictionnaire étymologique de la l. française</i> , I (O. D.)	373
Capidan Th., <i>Fărșeroții</i> (O. D.)	377
Delacroix, H., <i>Le langage et la pensée</i> (O. D.)	364
<i>Donum natalicium Schrijnen</i> (O. D.)	183
Hołub-Pacewiczowa Z., <i>Osadnictwo pasterskie i wędrówki w Tatrach i na Podtatrzu</i> (O. D.)	380
Lot F., <i>A quelle époque a-t-on cessé de parler latin?</i> (O. D.)	370
Meyer-Lübke W., <i>Rumänisch und Romanisch</i> (O. D.)	188
Pașca Șt., <i>Glosar dialectal</i> (D. Șandru)	387
Procopovici Al., <i>Mic tratat de lingvistică</i> (Al. Rosetti)	381
Pușcariu S., <i>Istoria literaturii române</i> (Al. Rosetti)	198
Safarewicz J., <i>Le rhotacisme latin</i> (Al. Graur)	376
Servien P., <i>Les rythmes comme introduction physique à l'esthétique; Lyrisme et structures sonores</i> (O. D.)	191
Spulber C., <i>Cea mai veche pravilă românească</i> (Al. Rosetti)	194
Tagliavini C., <i>Il „Lexicon Marsilianum“</i> (O. D.)	191
<i>Travaux du Cercle linguistique de Prague</i> (O. D.)	366

Indicații bibliografice

Bertoldi V., <i>Gava e derivati nell' idronimia tirrena</i>	203
Bogatyrev P., <i>Actes magiques, rites et croyances en Russie subcarpathique</i>	204
Cocchiara G., <i>Il linguaggio del gesto</i>	390
Gavel H., <i>Grammaire basque</i>	204
Giese W., <i>Zur Morphologie der Märchen der Romanen</i>	391
Papahagi T., <i>Biblioteca națională a Arominilor</i>	391
Pedersen H., <i>Linguistic science in the nineteenth century</i>	390
Petrov A., <i>Karpatoruské pomístní názvy</i>	205
Rohlf G., <i>Etym. Wörterbuch d. unteritalischen Gräzität</i>	202
Rosetti Al., <i>Curs de fonetică generală</i>	205
Sandfeld Kr., <i>Linguistique balkanique</i>	202
Teculescu H., <i>Pe Murăș și pe Tîrnave</i>	392
van Wijk N., <i>Geschichte der altkirchenst. Sprache</i>	390

A apărut:

HISTOIRE DE LA LANGUE ROUMAINE

par

Ov. DENSUSIANU

Tome II, fasc. 2

40 fr.

Paris, Librairie E. Leroux

Publicații ale INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ȘI FOLKLOR:

Ov. DENSUSIANU

GRAIUL DIN ȚARA HAȚEGULUI

1915

150 lei

Ov. DENSUSIANU

VIEAȚA PĂSTOREASCĂ

IN

POESIA NOASTRĂ POPULARĂ

1922-1923

Vol. I 10 lei

Vol. II 15 lei

Al. ROSETTI

LETTRES ROUMAINES

DE LA FIN DU XVIe ET DU DÉBUT

DU XVIIe SIÈCLE

TIRÉES DES ARCHIVES DE BISTRITZA

(TRANSYLVANIE)

1926

Lei 250

Ion DIACONU

ȚINUTUL VRANCEI

ETNOGRAFIE — FOLKLOR — DIALECTOLOGIE

1930

Vol. I, 400 lei

